

GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İŞLETME ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**KATILIM BANKACILIĞININ DAVRANIŞSAL FİNANS KAPSAMINDA
DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ömer ATEŞCİ

TEMMUZ – 2020

GÜMÜŞHANE

GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İŞLETME ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**KATILIM BANKACILIĞININ DAVRANIŞSAL FİNANS KAPSAMINDA
DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ömer ATEŞCİ

TEMMUZ – 2020

GÜMÜŞHANE

GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İŞLETME ANABİLİM DALI

**KATILIM BANKACILIĞININ DAVRANIŞSAL FİNANS KAPSAMINDA
DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ömer ATEŞCİ

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Alper Veli ÇAM

TEMMUZ – 2020

GÜMÜŞHANE

BİLDİRİM

Yüksek Lisans tezi olarak hazırlamış olduğum “Katılım Bankacılığının Davranışsal Finans Kapsamında Değerlendirilmesi” isimli bu çalışmanın, tamamen kendi çalışmam olduğunu, her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve alıntı yaptığım tüm çalışmaların kaynakçada yer aldığını taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim – Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

22/06/2020

ÖMER ATEŞCİ

ÖNSÖZ

Finansal piyasalar, finansal kararlar, risk faktörü ve hisse senedi gibi konular finansal literatürde sıklıkla araştırılan ve tartışılan konulardır. Finans üzerine birçok fikir ve teori geliştirilmiştir. Bu finansal teorilerde ekseriyetle, insanın yatırımlarında rasyonel davrandığını ve kendi faydasını maksimize ettiği yatırımları tercih ettiği ileri sürülmüştür. Bu teoriler, insanın yatırım kararında etkilendiği psikolojik faktörleri dikkate almamıştır. Bununla beraber “Davranışsal Finans” yatırımcıların kararlarında rasyonel olmadığını gösteren deneyler ortaya koymuştur. Geleneksel finans teorileri yatırımcıların akılcı hareket ettiğini ifade etmiştir. Davranışsal finans teorileri ise yatırımcı kararlarında yalnızca piyasaların etkin olmadığını, bunun yanında psikolojik ve sosyolojik faktörlerin de etkin olduğunu ve bununla bağlantılı olarak yatırımcıların irrasyonel yatırım davranışı sergilediklerini ileri sürmüştür.

Bu çalışmada, katılım bankacılığının ne olduğu anlatılmış ve tercih edilmesinin nedenleri davranışsal finans kapsamında değerlendirilmiştir. Katılım bankasının tercih edilmesinde insanların etkilendiği faktörler, rasyonel olmayan davranışlar tespit edilmiştir. Rasyonel olmayan bu davranışların kişide nasıl bir tatminkârlık oluşturduğunu ve tatmin için davranış sergilediği saptanmıştır.

Öncelikle bu tez çalışmasının oluşturulması ve yürütülmesi aşamalarında, engin bilgi ve deneyimlerini esirgemeyerek, güzel bir tez çalışması ortaya çıkarmamda emeği geçen danışman hocam Doç. Dr. Alper Veli ÇAM’a teşekkür ederim.

Bu çalışmada her noktada bilgi ve tecrübesini benden esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. İshak Emin AKTEPE’ye teşekkür ederim.

Ayrıca bugünlere gelmemde büyük emeği olan aileme, sabırlarından ve katkılarından dolayı teşekkür ediyorum.

Gümüşhane – 2020

ÖMER ATEŞÇİ

ÖZET

ATEŞCİ, Ömer. Katılım Bankacılığının Davranışsal Finans Kapsamında Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020, (XX +154)

Modern klasik iktisat teorilerinde insanoğlu, sadece çıkarını düşünen, kişisel menfaatine hizmet eden, fayda ve kârını maksimize etmeyi amaçlayan bir varlık olarak tanımlanmıştır. “Homo Economicus” “ekonomik insan” olarak tanımlanan bu insan modeli, çıkarlarını maksimize etmeyi hayatının en temel amacına koymaktadır. Bu model, insanın yatırım noktasında tamamen nefsi duygularını tatmin etmek için hareket ettiği ileri sürülmektedir.

Genel olarak iktisat teorileri insanı bu şekilde tanımlamış olmasına rağmen, insanoğlunun yatırım kararlarında her zaman maddi olarak rasyonel davranmadığı gözlemlenmiştir. Bu tür yatırım kararları veren bireylerin hareketleri, klasik iktisat teorilerinde ifade edilen insan modeli ile çelişmektedir. Klasik iktisat teorileri, bireylerin yatırımlarında rasyonel olmadığı kararları açıklamakta zorlanmıştır. Bundan dolayı klasik iktisat teorilerinde boşluk ortaya çıkmıştır. Çünkü insanların yatırım kararlarında risk ve getiri dışında farklı değişkenleri de dikkate aldığı ortaya çıkmıştır.

İnsanların bu tür davranışlarını açıklamak ve klasik iktisat teorilerinde oluşan boşluğu doldurmak için “davranışsal finans” kavramı ortaya çıkmıştır. Davranışsal finansa göre insanlar yatırımlarında ekonomik getiri, risk ve kar değişkenleri dışında, psikolojik, kültürel, sosyolojik değişkenlerinde etkisinde karar verebilmektedir.

Bu çalışmada Erzincan ilinde bulunan bireysel yatırımcılar üzerinde anket yöntemiyle katılım bankacılığının davranışsal finans kapsamında değerlendirilmesi yapılmaya çalışılmıştır. Katılım bankacılığının tercih edilmesinde etkili olan faktörler davranışsal finans kapsamında incelenmiştir. Bu kapsamda 404 bireysel yatırımcı ile anket çalışması yapılmış olup elde edilen veriler SPSS 22.0 istatistik programı kullanılarak analiz edilmiştir. Anket içerisinde bulunan soruların tamamının betimsel istatistik bulguları elde edilip, ilk olarak demografik, sonrasında katılım bankacılığı ile bulgular ve daha sonrasında katılım bankacılığı ile davranışsal finans arasında oluşturulan hipotezlerin analizi için (One Way ANOVA testi) tek yönlü varyans analizi

yapılmıştır. Bireylerin katılım bankacılığını tercih etmelerinde finansal faktörlerin dışında birçok faktörden kuvvetli bir şekilde etkilendiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Davranışsal Finans, Katılım Bankacılığı, Yatırımcı Davranışı

ABSTRACT

ATEŞCİ, Ömer. Evaluation Of Participation Banking Within The Scope Of Behavioral Finance, Master's Thesis, 2020, (XX +154)

In modern classical economic theories, human beings are defined as an asset that thinks only of their interests, serves their personal interests, and aims to maximize their benefits and profits. This human model, defined as "Homo Economicus" that means economic person, puts its interests in the main purpose of his life. In this model, it is asserted that human beings act completely to satisfy their self-feeling in their investment decisions.

Generally, even if economic theories are defined in this way, it is observed that human beings do not always behave rationally in their investment decisions. The movements of individuals making such investment decisions appear to contradict the human model expressed in classical economic theories. Classical economic theories have been difficult to explain the decisions that individuals are not rational in their investments. Therefore, gap has emerged in classical economic theories because it has been revealed that people consider different variables in their investment decisions besides risk and return.

The concept of "behavioral finance" has emerged to explain such behavior of people and to fill the gap in classical economic theories. According to behavioral finance, people can decide on their investments in their psychological, cultural and sociological variables apart from economic return, risk and profit variables.

In this study, by means of survey method on individual investors in Erzincan province, the evaluation of participation banking within the scope of behavioral finance has been tried. Factors influencing the preference of participation banking were analyzed within the scope of behavioral finance. In this extent, a survey was conducted with 404 individual investors and the data obtained were analyzed using the SPSS 22.0 statistics program. After the descriptive statistical findings of all the questions in the questionnaire were obtained, (OneWay ANOVA test) one-way analysis of variance was

performed for the analysis of the first hypothesis formed between demographic, then participation banking and findings, and then between participation banking and behavioral finance. It was determined that individuals prefer strongly to participate banking, and they are strongly influenced by many factors other than financial factors.

Keywords: Behavioral Finance, Participation Banking, Investor Behavior

İÇİNDEKİLER

DIŞ KAPAK

İÇ KAPAK

KABUL VE ONAY	III
BİLDİRİM	IV
ÖNSÖZ.....	V
ÖZET.....	VI
ABSTRACT	VIII
İÇİNDEKİLER	X
TABLolar LİSTESİ.....	XVI
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XVIII
GRAFİKLER LİSTESİ.....	XIX
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XX

GİRİŞ	1
--------------------	----------

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KATILIM BANKACILIĞI	3-45
1.1. Katılım Bankacılığının Tanımı.....	3
1.2. Katılım Bankacılığının Tarihi	4
1.2.1. Katılım Bankacılığı Genel Tarihi	4
1.2.2. Katılım Bankacılığının Türkiye’deki Tarihi Gelişimi	6
1.3. Katılım Bankacılığını Ortaya Çıkaran Sebepler.....	8
1.3.1. Dini Sebepler	9
1.3.2. Ekonomik Sebepler.....	10
1.3.3. Sosyal Sebepler.....	10
1.4. Katılım Bankacılığı İlkeleri.....	11

1.4.1. İslâmî Prensiplere Uyuma İlkesi.....	11
1.4.2. Faizsizlik İlkesi.....	12
1.4.3. Reel Sektörü Destekleme İlkesi.....	13
1.4.4. Zaruret ve İhtiyaçları Gözetme İlkesi.....	14
1.4.5. Sosyal Sorumluluk İlkesi.....	15
1.5. Katılım Bankacılığının Ekonomideki Rolü.....	16
1.5.1. Katılım Bankalarının Finansal Büyüklüğü.....	16
1.5.2. Katılım Bankalarının Üretime Katkısı.....	20
1.5.3. Katılım Bankalarının İstihdama Katkısı.....	21
1.5.4. Katılım Bankalarının İhracata Katkısı.....	22
1.6. Katılım Bankacılığında Temel İşlemler.....	23
1.6.1. Temel Fon Toplama İşlemleri.....	24
1.6.1.1. Cari Hesaplar ve Özellikleri.....	25
1.6.1.2. Katılma Hesapları ve Özellikleri.....	26
1.6.2. Temel Fon Kullandırma Usulleri.....	29
1.6.2.1. Kurumsal Finansman Desteği.....	29
1.6.2.2. Bireysel Finansman Desteği.....	29
1.6.2.3. Kar ve Zarar Ortaklığı.....	29
1.6.2.4. Finansal Kiralama.....	30
1.6.2.5. Mal Karşılığı Vesaikin Finansmanı.....	30
1.6.3. Katılım Bankalarında Fon Kullandırma Yöntemleri.....	30
1.6.3.1. Murabaha.....	30
1.6.3.2. Mudarabe.....	34
1.6.3.3. Müşareke.....	35
1.6.3.4. İcare.....	36
1.6.3.5. Selem.....	37

1.6.3.6. İstisna	38
1.6.3.7. Sukuk (Kira Sertifikası)	39
1.6.4. Temel Bankacılık Hizmetleri.....	42
1.6.5. Katılım Sigortacılığı	43
1.7. Faizli Bankacılık ile Katılım Bankacılığının Temel Farkları	44

İKİNCİ BÖLÜM

2. DAVRANIŞSAL FİNANS VE KATILIM BANKACILIĞI.....	46-85
2.1. Finans ve Finans Teorileri	46
2.1.1. Statik Dengeleme	47
2.1.2. Temsil Maliyeti.....	47
2.1.3. Finansal Hiyerarşi	47
2.2. Finansın Tanımı ve Amacı	48
2.3. Finansal Yönetim Tarihçesi.....	49
2.4. Finansal Karar Kavramı	50
2.5. Risk ve Belirsizlik	51
2.5.1. Sistemik Risk	52
2.5.1.1. Enflasyon Riski	53
2.5.1.2. Piyasa Riski.....	53
2.5.1.3. Politik Risk.....	53
2.5.1.4. Kur Riski	53
2.5.2. Sistemik Olmayan Risk.....	53
2.5.2.1. Endüstri Riski.....	54
2.5.2.2. Yönetim Riski	54
2.5.2.3. Finansal Risk.....	54

2.6. Geleneksel Finans ve Modelleri	54
2.6.1. Beklenen Fayda Teorisi	55
2.6.1.1. Beklenti	55
2.6.1.2. Varlık Entegrasyonu.....	56
2.6.1.3. Riskten Kaçınma	56
2.6.1.4. Beklenen Fayda Teorisi Varsayımları.....	56
2.6.2. Bayesçi Öğrenme Teorisi.....	57
2.6.3. Etkin Piyasalar Hipotezi	57
2.6.4. Modern Portföy Teorisi	57
2.7. Davranışsal Finans Kavramı ve Ortaya Çıkması	58
2.7.1. Davranışsal Finans Kavramı ve Tanımı.....	58
2.7.2. Kahneman ve Tversky Beklenti (Umut) Teorisi.....	60
2.7.3. Davranışsal Finansın Diğer Bilim Dalları ile İlişkisi.....	62
2.7.3.1. Psikoloji	62
2.7.3.2. Sosyal Psikoloji.....	62
2.7.3.3. Sosyoloji.....	63
2.8. Davranışsal Finans Modelleri.....	64
2.8.1. Temsili Yatırımcı-Representative Agent- Modeli	65
2.8.2. Daniel, Hirshleifer ve Subrahmanyam Modeli	65
2.8.3. Hong ve Stein Modeli	66
2.9. Davranışsal Finans Açısından Yatırımcı Eğilimleri.....	67
2.9.1. Bilişsel Eğilimler	68
2.9.2. Duygusal Eğilimler	71
2.9.3. Sürü Psikolojisi	72
2.10. Katılım Bankacılığının Davranışsal Finans ile İlişkisi.....	72
2.10.1. Katılım Bankacılığının Davranışsal Finans Yönü	72

2.10.2. Katılım Bankacılığının Tercih Edilme Sebepleri.....	73
2.10.2.2. Dini Sebepler.....	74
2.10.2.3. Tutuculuk, Muhafazakârlık Sebepleri.....	75
2.10.2.4. Sosyal Sebepler	76
2.10.2.5. Psikolojik Sebepler.....	76
2.10.2.6. Sürü Psikolojisinin Etkileri	76
2.10.3. Katılım Bankacılığı Ürün İsimleri	78
2.10.4. Katılım Bankacılığı Dili ve Çalışan Profili.....	78
2.11. Literatür Taraması	79

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KATILIM BANKACILIĞININ DAVRANIŞSAL FİNANS KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ	86-132
3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	86
3.2. Araştırmanın Hipotezleri	87
3.3. Araştırmanın Metodolojisi	88
3.3.1. Yöntem.....	88
3.3.2. Evren ve Örneklem Süreci	90
3.3.3. Veri Toplama Araçları	90
3.3.4. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	90
3.4. Araştırmanın Bulguları	91
3.4.1. Demografik Bulgular	91
3.4.2. Güvenilirlik Analizi	102
3.4.3. Geçerlilik Analizi.....	102
3.4.4. Tanımlayıcı İstatistiksel Analizler.....	110
3.4.5. Fark Analizleri	114

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	133
KAYNAKÇA	138

EKLER

EK 1. Anket Formu	148
EK 2. Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Onay Formu	151

ÖZGEÇMİŞ.....	154
----------------------	------------

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Katılım Bankaları Finansal Göstergeler (Milyon TL)	17
Tablo 2. Katılım Bankalarının Başlıca Göstergeleri (Milyon TL).....	18
Tablo 3. Katılım Bankaları ve Bankacılık Sektörü Başlıca Finansal Büyüklükleri ve Karşılaştırılması (Milyon TL – Aralık 2018).....	19
Tablo 4. Cari Hesapların Temel Özellikleri	26
Tablo 5. İcare Sukukunun Özellikleri	42
Tablo 6. Duygusal ve Bilişsel Eğilimler	68
Tablo 7. Katılım Bankacılığın Kullanılmasında Etkili Olan Faktörler	77
Tablo 8. Türkiye’de Katılım Bankalarının Tercih Edilme Sebepleri.....	78
Tablo 9. Katılımcıların Cinsiyetlerin Göre Dağılımları	91
Tablo 10. Katılımcıların Yaş Gruplarına Göre Dağılımı	92
Tablo 11. Katılımcıların Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı	92
Tablo 12. Katılımcılarının Meslek Gruplarına Göre Dağılımları	93
Tablo 13. Katılımcıların Gelir Düzeyine Göre Dağılımı	93
Tablo 14. Katılımcıların Ekonomi Bilgisine İlişkin Dağılımları	94
Tablo 15. Belirsizlikten Kaçınma Faktörü Analiz Dağılımları	104
Tablo 16. Riskten Kaçınma Faktörü Analiz Dağılımları	105
Tablo 17. Aşırı Güven Faktörü Analiz Dağılımları	106
Tablo 18. Pişmanlıktan Kaçınma Faktörü Analiz Dağılımı.....	107
Tablo 19. Sürü Davranışı Faktörü Analiz Dağılımı	108
Tablo 20. Otoriterlik Faktörü Analiz Dağılımı	109
Tablo 21. Muhafazakârlık ve Tatmin Faktörü Analiz Dağılımı	110
Tablo 22. Belirsizlikten Kaçınma Faktörü Analiz Dağılımları.....	111
Tablo 23. Riskten Kaçınma Faktörü Ortalama ve Standart Sapma Dağılımı	111
Tablo 24. Aşırı Güven Faktörü Ortalama ve Standart Sapma Dağılımı	112
Tablo 25. Pişmanlıktan Kaçınma Faktörü Ortalama ve Standart Sapma Dağılımı.....	112
Tablo 26. Sürü Davranışı Faktörü Ortalama ve Standart Sapma Dağılımı.....	113
Tablo 27. Otoriterlik Faktörü Ortalama ve Standart Sapma Dağılımı	113
Tablo 28. Muhafazakârlık ve Tatmin Faktörü Ortalama ve Standart Sapma Dağılımı	113
Tablo 29. Belirsizlikten Kaçınma ile Gelir Düzeyi Fark Analizi.....	115

Tablo 30. Belirsizlikten Kaçınma ile Katılım Bankacılığının Tercih Sebebi Fark Analizi	115
Tablo 31. Belirsizlikten Kaçınma ile Katılım Bankacılığını ile Çalışmak Kârlı Olup Olmaması Fark Analizi	116
Tablo 32. Belirsizlikten Kaçınma ile Katılım Bankacılığını ile Çalışmanın Rasyonel Olup Olmaması Fark Analizi	116
Tablo 33. Riskten Kaçınma ile Öğrenim Düzeyi Fark Analizi	117
Tablo 34. Riskten Kaçınma ile Gelir Düzeyi Fark Analizi	118
Tablo 35. Riskten Kaçınma ile Katılım Bankacılığı Tercih Sebebi Fark Analizi	118
Tablo 36. Riskten Kaçınma ile Katılım Bankacılığı Rasyonelliği Fark Analizi	119
Tablo 37. Aşırı Güven ile Öğrenim Düzeyi Fark Analizi	119
Tablo 38. Aşırı Güven ile Gelir Düzeyi Fark Analizi	120
Tablo 39. Aşırı Güven ile Katılım Bankacılığının Tercih Sebebi Fark Analizi	121
Tablo 40. Pişmanlıktan Kaçınma ile Öğrenim Düzeyi Fark Analizi	121
Tablo 41. Pişmanlıktan Kaçınma ile Gelir Düzeyi Fark Analizi	122
Tablo 42. Pişmanlıktan Kaçınma ile Katılım Bankacılığının Tercih Sebebi Fark Analizi	123
Tablo 43. Sürü Davranışı ile Öğrenim Düzeyi Fark Analizi	123
Tablo 44. Sürü Davranışı ile Gelir Düzeyi Fark Analizi	124
Tablo 45. Sürü Davranışı ile Katılım Bankacılığının Tercih Sebebi Fark Analizi	125
Tablo 46. Sürü Davranışı ile Katılım Bankacılığı Rasyonelliği Fark Analizi	125
Tablo 47. Otoriterlik ile Öğrenim Düzeyi Fark Analizi	126
Tablo 48. Otoriterlik ile Gelir Düzeyi Fark Analizi	126
Tablo 49. Otoriterlik ile Katılım Bankacılığının Tercih Sebebi Fark Analizi	127
Tablo 50. Otoriterlik ile Katılım Bankacılığı Rasyonelliği Fark Analizi	128
Tablo 51. Muhafazakârlık ve Tatmin ile Öğrenim Düzeyi Fark Analizi	128
Tablo 52. Muhafazakârlık ve Tatmin ile Gelir Düzeyi Fark Analizi	129
Tablo 53. Muhafazakârlık ve Tatmin ile Katılım Bankacılığının Tercih Sebebi Fark Analizi	130
Tablo 54. Muhafazakârlık ve Tatmin ile Katılım Bankacılığı Rasyonelliği Fark Analizi	131
Tablo 55. Fark Analizleri Özet Tablosu	132

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Katılım Bankalarının Çalışma Prensibi	4
Şekil 2. Murabaha İşleminin İşleyiş Şeması	32
Şekil 3. İşletmelerin Aldığı Finansal Kararlar	50
Şekil 4. Beklenti Teorisi İşleyişi	61

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1. Toplam Aktiflerin Gelişimi (Milyon TL)	17
Grafik 2. Katılım Bankalarının Şube Ve Personel Verileri.....	21
Grafik 3. Katılım Bankacılığının Tercih Edilme Nedenleri	74
Grafik 4. Katılım Bankalarından Finansman Kullanma Nedenleri.....	75
Grafik 5. Katılımcıların Faizsiz Bankacılık Prensipleri Bilgilerine İlişkin Dağılımı	95
Grafik 6. Katılımcıların Tasarruflarının Hangi Bankalarda Değerlendirildiğine İlişkin Dağılımı	96
Grafik 7. Katılımcıların Katılım Bankasından Finansman Kullanma Nedenine İlişkin Dağılımı	97
Grafik 8. Katılımcıların Ne Kadar Süredir Katılım Bankacılığı Kullandıklarına İlişkin Dağılımı	98
Grafik 9. Katılımcıların Katılım Bankacılığı İle Çalışma Nedenine İlişkin Dağılımı	99
Grafik 10. Katılımcıların Katılım Bankalarının Maddi Açısından Karlı Olup Olmadığına İlişkin Bilgilerinin Dağılımı	100
Grafik 11. Katılımcıların Katılım Bankacılığı İle Çalışmak Rasyonel Olup Olmadığına İlişkin Bilgilerinin Dağılımı	101
Grafik 12. Katılımcıların Katılım Bankaları Olmasaydı Faizli Bankalardan Hizmet Almaya Devam Edip Etmemesine İlişkin Dağılımı	102

KISALTMALAR LİSTESİ

TÜRKÇE		İNGİLİZCE	
AAOIFI	İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Organizasyonu	AAOIFI	Accounting and Auditing Organisation For Islamic Financial Institutions
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu		
BFT	Beklenen Fayda Teorisi		
DESİYAB	Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası		
EFT	Elektronik Fon Transferi		
IFSB	İslami Finansal Hizmetler Kurulu	IFSB	Islamic Financial Services Board
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler		
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası		
TKBB	Türkiye Katılım Bankaları Birliği		
TL	Türk lirası		
TP	Toplanan Fonlar		
TMSF	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu		
ÖFK	Özel Finans Kurumları		
vb.	Ve benzeri		
vd.	Ve diğerleri		
vs.	Vesaire		
YP	Yabancı Para		

GİRİŞ

Günümüze kadar piyasa dalgalanmalarına ve insanların yatırım davranışlarına etki eden faktörleri açıklamak için birçok teori üretilmiştir. İnsanın faydasını maksimize etmeyi amaçlayan, akılcılığı ile hareket ettiği, en önemli gayesinin menfaatlerini en üst düzeye çıkarmak olduğu insan modeli, piyasada etkin olduğu varsayılmıştır. Bu modele göre insanların rasyonelliği hayatının merkeze aldığı ve her yatırım davranışında akıllı hareket ettiği ifade edilmiştir. “*Homo Economicus*” iktisat insanı olarak ifade edilen bu model her anlamda kendi menfaatini öncelemektedir. Finansal anlamda ortaya çıkan risk ve belirsizlik durumlarının ortaya çıkmasında bu teoriler yatırımcı davranışlarını açıklamakta zorlanmıştır. Bundan dolayı yatırımcı davranışlarına psikolojik bakış açısıyla bakan “Davranışsal Finans” kavramının ortaya çıkmasına zemin oluşturmuştur.

Davranışsal finans, bireylerin yatırım kararlarında birçok faktörden etkilendiği üzerine yoğunlaşmıştır. Bununla bağlantılı olarak bireylerin yatırım kararlarında her zaman rasyonel davranmadığını ileri sürmüştür. Bireylerin kararlarında psikolojik, sosyolojik, kültürel vs. gibi faktörlerin etkisinde irrasyonel karar verdikleri gözlemlenmiştir. Klasik iktisat teorileri bireylerin yatırımında rasyonel hareket ettiği düşüncesi üzerine kuruluyken, davranışsal finans yatırım kararlarında ortaya çıkan sapmaları tespit etmeye ve anlamlandırmaya çalışmaktadır. Bireylerin kararlarını sadece ekonomik veriler ışığında değil, aile, çevre, duygu, düşünce, sezgi, tatmin gibi etkenlerin etkisi ile de verdiğini ortaya koymaktadır. Bu paradigmanın öncüleri Kahneman ve Tversky, bireylerin yatırım kararlarını belirsizlik durumunda verdiğinde akılcı hareket etmediklerini savunmuştur. Kahneman’ın ifade ettiği bu yolu takip eden birçok bilim insanı yaptıkları çalışmalar ile davranışsal finans alanına katkı vererek davranışsal finansla farklı farklı alanlar arasında bir köprü oluşmasını sağlamıştır.

Davranışsal finans ile bireylerin yatırım kararlarının açıklanması üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışma bu kapsamda katılım bankacılığı üzerine yapılan ilk çalışma olmasından dolayı diğerlerinden ayrılmaktadır. Katılım bankacılığını tercih eden bireylerin yatırımcı davranışlarının davranışsal finans kapsamında değerlendirilmesi literatüre kazandırılması gereksinim duyulan bir durumdur. Bu

Çalışmanın, bundan sonra katılım bankacılığını tercih edenlerin yatırımcı davranışları üzerine yapılacak araştırmalara katkı sunacağı düşünölmektedir.

Bu alışma ana hatlarıyla üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılım bankacılığı teorik anlamda ele alınmıştır. Katılım bankacılığı tanımı, tarihi, Türkiye’deki gelişimi, katılım bankacılığını ortaya çıkaran sebepler, katılım bankacılığı ilkeleri, katılım bankacılığının ekonomideki rolü, katılım bankacılığındaki temel işlemler, temel fon toplama usulleri, fon kullandırma yöntemleri, temel bankacılık hizmetleri, katılım sigortacılığı ve faizli bankacılık ile katılım bankacılığı arasındaki temel farklar başlıkları tanıtılmıştır. Kar-zarar ortaklığı, finansman, katılma hesabı kavramları etrafıca ele alınmıştır.

İkinci bölümde ise geleneksel finans ve davranışsal finans kavramları teorik olarak ifade edilmiştir. Finans ve finans teorileri, Finansın tanımı ve amacı, tarihsel gelişimi, finansal karar kavramı, davranışsal finans kavramı ve ortaya çıkması, davranışsal finansın diğere bilim dalları ile ilişkisi ve davranışsal finans modelleri başlıkları tanıtılmıştır. Davranışsal finans modelleri ve bileşenleri örnekleri ile ele alınmıştır. Davranışsal finans ile alakalı daha önce yapılmış olan çalışmalar literatür taraması başlığında gösterilmiştir.

Üçüncü bölümde ise katılım bankacılığını tercih eden bireylerin yatırım davranışları davranışsal finans kapsamında değereendirilmiştir. Bu amaçla yatırımcıların demografik bilgileri, finansal ve katılım bankacılığı bilgileri ve katılım bankacılığı ile davranışsal finans ilişkisini inceleyen üç bölümden oluşan anket çalışması yapılmıştır. Bu anket alışması Erzincan ilinde bireysel yatırımcı olan 404 kişiye uygulanmıştır. Anket verileri SPSS 22.00 istatistik programında analiz edilmiştir. Anketin ilk iki bölümünde bulunan 14 sorunun frekans analizi yapılarak betimsel istatistiksel sonuçları belirlenmiş olup demografik ve finansal bilgilere ilişkin dağılımlar tespit edilmiştir. Anketin 3. Bölümünde yer alan likert ölçekli soruların açıklayıcı faktör analizi yapılarak 7 tane faktör belirlenmiştir. Ardından oluşturulan hipotezler tek yönlü ANOVA testi ile analiz edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

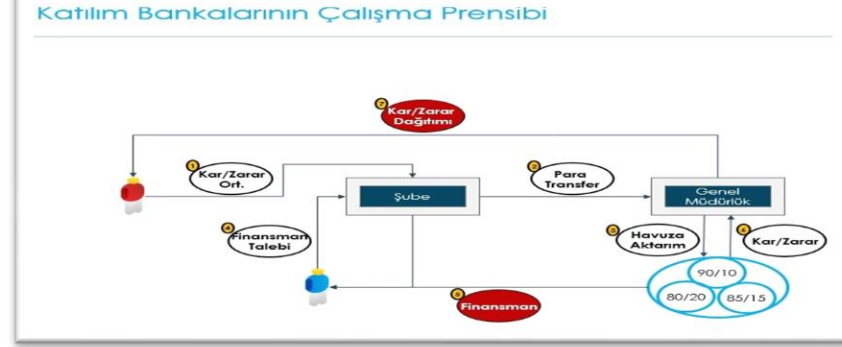
1. KATILIM BANKACILIĞI

İnsanoğlu yapısı gereği birçok gereksinime sahiptir. Barınma, yeme, içme, güvence, iletişim, ulaşım, eğitim ve sağlık bunların en başında gelen ihtiyaçlardır. Bu gereksinimlerin karşılanmaması durumunda hayati tehlikeler ortaya çıkmaktadır. Dünyada söz sahibi devletler diğer devletler üzerinde siyasi, askeri ve özellikle finansal anlamda tehditler oluşturmaktadır. Bu noktada İslam devletleri kendi ekonomik yapılarını oluşturmak zorunda kalmıştır. Dünya üzerinde en yaygın olan İslami finans sistemi olarak katılım bankacılığı yaygınlaşmaktadır. Bu bölümde katılım bankacılığının ne olduğu, tarihi, sistematığı, akitleri, sayısal verileri gibi konular üzerinde durulacaktır.

1.1. Katılım Bankacılığının Tanımı

Temel yapı anlamında katılım bankacılığı, parasal işlemlerin, hizmet ve mal işlemlerinin birbiri ile derinlemesine bağlı olduğu, her türlü parasal işlemin kesin suretle bir akit ve ortaklığa dayandığı veya mal ve hizmete tekabül eden; bu işlemlerden kazanılan getirinin ise kâr/zarar ortaklığı ya da sermaye/emek ortaklığı temellerine göre paylaşılan bir kâr paylaşım sistemi olarak tanımlanmaktadır. Katılım bankacılığı, sofistike olan bir yapıya sahip olmamakla beraber anlaşılması güç bir sistem değildir. Genel olarak iki akit üzerinde inşa edilmiştir. Bu akitler; murâbaha (kâr / zarar ortaklığı) ve mudârabe (emek/sermaye ortaklığı) olmak üzere ikiye ayrılır. Katılım bankaları, katılma hesapları ve cari hesaplar aracılığı ile fon toplamaktadır. Toplanan bu fonları katılım bankacılığı esaslarına uygun olarak oluşturulmuş havuz sistemine dâhil ederler. Buna istinaden bu havuzda biriken fonları, murâbaha (kar / zarar ortaklığı) ve mudârabe (emek/sermaye ortaklığı) akitlerine dayanarak faizsiz bankacılık ilkelerine göre kullanırlar. Katılım bankacılığını klasik bankacılıktan ayıran en temel farklardan biri; katılım bankalarının fon kullanırken yapılan işlemlerin hizmet veya mal satımına diğer bir deyişle ticarete ya da ortaklık akdine dayanmasıdır. Bu işlemin klasik bankacılıktaki karşılığı olan “kredi” yani faizli borçtan gelir elde etme işlemidir (Özsoy, 2012: 119).

Şekil 1. Katılım Bankalarının Çalışma Prensibi

Kaynak: TKBB (Türkiye Katılım Bankaları Birliği)

Şekil 1’de katılım bankacılığının fon toplama ve fon kullandırma prensibi gösterilmiştir.

1.2. Katılım Bankacılığının Tarihi

İslam temelli ekonomik uygulamalarda faiz yasaklanmıştır. Bu anlamda İslami hassasiyet taşıyan tasarruf sahipleri konvansiyonel bankacılıktan uzak durmuşlardır. Bu sebeple bu kişilerin tasarrufları ekonomik sisteme dâhil edilememiş ve yastık altı olarak ekonominin dışında kalmıştır. Bazı finansal okuryazarlar tarafından faizsiz bankacılık uygulamalarının ilk olarak M.Ö. 2123 – 2081 yılları arasında Babil kentinde hâkim olan Hammurabi zamanında “Hammurabi Kanunları” ile başladığı ifade edilmektedir. Daha somut anlamda klasik bankacılık faaliyetleri ile İslami bankacılık kaidelerinin bir arada yürütülmesine ilişkin çalışmalar ilk kez 1955 senesinde Mısır’da Pakistan asıllı Muhammed Uzeyr tarafından ortaya atılmıştır. Bugünkü katılım bankacılığı anlamında modern temellerin atıldığı ilk katılım bankası Mit Gamr adı ile Mısır’da inşa edilmiştir (Özsoy, 2012: 65).

1.2.1. Katılım Bankacılığı Genel Tarihi

1955 – 1960 yıllarını, katılım bankacılığının doğuşundan ziyade doğuşundan önceki dönem olarak nitelendirmek daha yerinde olacaktır. Nitekim bu dönemler katılım bankacılığı faaliyetlerinin Ortadoğu ve Körfez bölgesinden daha öteye gidemediği ve temel bankacılık kapsamında verilen hizmetleri dahi karşılayamadığı bir dönemi göstermektedir. Bir başka ifade ile 1960’lı yıllar katılım bankacılığının ön

hazırlığının yapıldığı bir süreç olarak varsayılabilir. 1970’li yıllara gelindiğinde faizsiz olarak finans hizmeti yürüten kurumlar sınırlı sayıda olmasına rağmen, temel anlamda sunulan ürün ve hizmette artış sağlanmıştır. Yeni bir hizmet olarak ticari bankacılık modeli hizmetler arasında eklenmiş, bankaların portföylerinde yerini almıştır. Bu yıllar faizsiz bir bankacılık sisteminin gerçek anlamda ortaya çıktığı bir dönem olarak nitelendirilmiştir. 1973 yılında Müslüman devletler, ellerinde bulunan sermaye fazlalarını değerlendirme anlamında bir niyet deklarasyonu yayınlamıştır. Cidde’de gerçekleştirilen bu görüşmelerin akabinde 1975 senesinde, görüşmeyi gerçekleştiren Müslüman devletlerin katkıları ile Müslüman coğrafyadaki finansal kalkınma ve sosyal anlamda refahın artırılması için İslam Kalkınma Bankası (Islamic Development Bank) kurulmuştur. Bunun yanı sıra İslami finans anlamında milat diye nitelendirilecek bir başka bir olay ise tam teşekküllü bir şekilde inşa edilen ve aynı zamanda dünyanın donanımlı katılım bankası olma özelliğini taşıyan Dubai İslam Bankası kurulmuştur (İslam Kalkınma Bankası, Islamic Finance and Global Financial Stability, 2010: 27).

1975 yılının son dönemlerine doğru yüksek hacimli sermaye sahipleri de sektöre ilgi duymaya başlamıştır. Bu gelişmelerin ardından günümüzde hali hazırda bulunan katılım bankaları kurulmuştur. 1980 – 1985 yıllarına gelindiğinde ise katılım sektörü daha da hızlı bir şekilde genişlemeye başlamıştır. Özellikle Körfez ve Ortadoğu bölgelerinden yayılan katılım bankacılığı Pasifik ve Asya bölgelerine de ulaşmıştır. Temel bankacılık, ürün ve hizmet anlamında kayda değer ölçüde gelişmeler yaşanmıştır. Mal ve hizmet finansmanı, İslami sigorta (tekâfül), sendikasyon, finansal kiralama gibi ürünler bu dönemin günümüze bıraktığı hizmetler olarak bilinmektedir. Bu dönemlerde katılım bankalarından farklı olarak İslami finans kuruluşu olarak nitelendirilecek tekafül şirketleri, faizsiz yatırım şirketleri ve portföy yönetim kuruluşları da kurulmuştur.

1990’lı yıllarda İslami finans kuruluşlarından bir kısmı bir araya gelerek Cezayir’de İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Organizasyonu’nu (AAOIFI) kurmuştur. AAOIFI, dünya üzerinde bağımsız olarak faaliyet gösteren İslami finans kuruluşları ve katılım bankalarına belirli standartlar sunarak katılım bankacılığının gelişimine çok ciddi katkılarda bulunmuştur. Bu dönem katılım bankacılığının atağa geçtiği bir dönem olarak nitelendirilmektedir.

2000’li yıllarda ise katılım bankacılığı daha fazla kabul görmüş ve olgunluk seviyesine ulaşmıştır. Bu yıllarda ilk kez katılım bankacılığı Amerika ve Avrupa bölgelerine kadar ulaşmıştır. Bu dönemden sonra ürün ve hizmetlerine çok daha fazla yenilik getiren katılım bankaları, konvansiyonel bankacılığın verdiği hizmetlerin tamamına yakınına sağlayacak bir düzeye ulaşmıştır. Katılım bankalarında hızlı bir şekilde artış olması dolayısıyla bu kurumların bağlı olacağı bir otorite ihtiyacı oluşmuştur. Denetleyici ve düzenleyici bir kuruluş olarak 2002 yılında Malezya’da İslami Finansal Hizmetler Kurulu (IFSB) kurulmuştur. Bu gelişmelerin ardından globâl anlamda katılım bankacılığı standartlaşması hızlandırılmıştır. Avrupa Coğrafyasında da hızlı artış gösteren katılım bankacılığı sayesinde 2006 yılında Avrupa İslami Yatırım Bankası kurulmuştur.

1.2.2. Katılım Bankacılığının Türkiye’deki Tarihi Gelişimi

Türkiye’de ilk olarak katılım bankacılığı düşüncesi fikirsel anlamda ele alınmıştır. Bununla birlikte faizin dinen yasak olması üzerinde durulmaktaydı. Kâr ve zarar ortaklığı sistemiyle çalışacak ilk faizsiz finans bankası Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası (DESİYAB) olmuştur. Ancak daha sonrasında faizli sisteme geçiş kararı alınmıştır.

Katılım bankalarının Türkiye’de kurulabilmesi için 1983 yılına kadar hukuki bir dayanak bulunmamaktaydı. Türkiye’de katılım bankalarının faaliyet gösterebilmesi için ilk düzenleme 1983 yılında katılım bankacılık işlemlerine olanak sağlayan 83/7506 sayılı KHK ile mümkün olmuştur. Bu kanun hükmünde kararname özel finans kuruluşlarının temel dayanağını oluşturmuştur (TKBB, Finansal Yenilik ve Açılımları ile Katılım Bankacılığı, 2009: 87).

Dünyada hızla bir yaygınlık gösteren katılım bankacılığı, Türkiye’de de hukuki düzlem oluştuktan sonra faaliyete geçmiştir. Dünyada İslami banka olarak bilinen bu kurumlar Türkiye’de 1983 yılında çıkarılan 83/7506 sayılı kanun hükmünde kararname ile “Özel Finans Kurumları” adını almıştır. Ülkemizde bu işlemleri hukuki zemine oturtmak adına yasal dayanak hazırlandı ancak bu özel finans kurumlarının faaliyete geçebilmesi için bu sorumluluğun, yetkisi dâhilinde bir kuruma verilmesi gerekmektedir. Bundan dolayı 1984 yılında Başbakanlık, 25.12.1984 tarihinde özel bir tebliğ ile özel finans kuruluşlarının işlem yapabilmeleri ve faaliyet gösterebilmeleri için

gerekli olan düzenlemelerin yapılması, cari mevduat hesaplarındaki işleyişin ayarlanması ve toplanan fonların tabi olacağı usullerin belirlenmesi vb. hususlarda Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasını yetkilendirmiştir. Bu işlemlerin tamamlanması ile Türkiye’de ilk faizsiz finans kuruluşları olma özelliği taşıyan Faisal Finans ve Albaraka Türk kurulmuştur. Bu gelişmelerin ardından katılım sektörü yeni bir alan olduğu için birçok yeni özel finans kurumu kurulmuştur. Faiz hassasiyeti olan tasarruf sahipleri mevduatlarını bu kurumlara aktarmaya başlamıştır. Ardından 1989 yılında Kuveyt Türk Finans, 1991’ de Anadolu Finans ve 1995 yılında İhlas Finans kurumları kurulmuştur.

Kanun hükmünde kararname ile çalışan özel finans kurumları eft, havale, finansman kullandırma ve temel bankacılık gibi hizmetlerde bulunmakla beraber banka statüsünde değillerdi. Bu durumdan dolayı gerek ülke içi işlemler gerek ülke dışı işlemlerde bazı sorunlar oluşmaktaydı. Bu sorunları düzeltmek adına 19.12.1999 tarihinde çıkarılan 4491 sayılı kanun ve 4389 sayılı Bakanlar Kurulu kararının kanun içine dâhil edilmesi ile özel finans kurumları da banka olarak statülerini değiştirmişlerdir. Bu çerçevede sürekli olarak gelişen finans kurumlarından olan Faisal Finans isim olarak ve ortaklık anlamında değişikliğe giderek Family Finans ismini almıştır. Bu gelişmelerin yaşandığı sırada yaşanan bir olay, özel finans kurumlarının itibarının derin bir yara almasına neden olmuştur. Bu vaka, İhlas Finansın BDDK (Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu) tarafından bankacılık ruhsatının iptal edilmesiydi. Bu olaydan sonra bu tip kurumların halk nazarındaki itibarı yara almıştır. İtibarında ciddi ölçüde düşüş yaşayan özel finans kuruluşları, bu itibarın tekrar kazanılması ve mevcudiyetlerin kabul ettirilmesi adına çok fazla çaba harcamak zorunda kalmıştır.

Özel finans kurumları, bankacılık hizmeti verseler dahi isimlerinde “banka” ibaresi bulunmamaktaydı. Bundan dolayı birçok karışıklık ortaya çıkmaktaydı. Bu yaşanan sorunun düzeltilmesi adına 2005 yılında 5411 sayılı Bankacılık Kanunu sayesinde “Özel Finans Kurumu” adı “Katılım Bankası” şeklinde değişmiştir. 2005 tarihinden sonra katılım bankası ismi yayılmaya başlamıştır. Bu kanun ile Katılım Bankacılığı şu şekilde ifade edilmiştir: “Katılım Bankaları, özel cari hesap ve katılma hesabı yoluyla fon toplamak ve kredi kullandırmak esaslarına dayanarak yurt içi ve yurt

dışında faaliyetlerini sürdüren bu nitelikteki kuruluşların şubelerini temsil eder.” Buradan anlaşıldığı gibi Özel Finans Kurumu özellikleri adı altında yapılan tüm işlemlerin değiştirilmeden yapılması sağlanmış ve hem mevzuat açısından hem de sosyal açıdan karışıklıklar giderilmiştir. 2005 senesinin son döneminde Family Finans ve Anadolu Finans birleşerek Türkiye Finans Katılım Bankası ismini almış ve faaliyetlerine o şekilde devam etmiştir. Banka adını alması ve konvansiyonel bankacılıktan farklı olarak katılım isminin verilmesinden dolayı katılım bankaları arasında etkileşim ve koordinasyonun düzenlenmesi için 2006 yılında Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB) kurulmuş ve faaliyete geçmiştir (Özsoy, 2012: 84).

Şu anda Türkiye’de faaliyet gösteren 3 özel 3 kamu sermayeli olmak üzere toplamda 6 adet katılım bankası bulunmaktadır.

- Albaraka Türk Katılım Bankası
- Türkiye Finans Katılım Bankası
- Kuveyt Türk Katılım Bankası
- Türkiye Emlak Katılım Bankası
- Vakıf Katılım Bankası
- Ziraat Katılım Bankası

Bu gelişmeler ışığında kamusal alanda da katılım bankacılığının gelişmesine katkı artmıştır (www.tkbb.org.tr, 2019).

1.3. Katılım Bankacılığını Ortaya Çıkaran Sebepler

İnsan, doğası gereği birçok ihtiyaca sahip bir varlıktır. Yeme, barınma, sağlık, eğitim, güvenlik, iletişim gibi ihtiyaçlar bu gereksinimlerin başında gelmektedir. Bu ihtiyaçların en temel düzeyde karşılanması gerekmektedir. Karşılanmadığı takdirde insan kendi hayatını tehlikeye atmaktadır. Son yüzyılda görülmektedir ki, dünyada söz sahibi olan devletler, askeri, siyasi ve ekonomik anlamda kendi halklarının refah seviyesini yükseltmek ve bu ihtiyaçları en üst düzeyde temin etmek istemiştir. Bununla birlikte birçok insan topluluğu da refah seviyesini yükseltmek bir yana tamamen aşağı çekmiştir. Şu bir gerçek ki her gün dünyanın birçok noktasında milyonlarca insan savaş, açlık, işkence ve göç gibi nedenlerde yaşama veda etmektedir. Yüksek düzey savaş aletleri, suçsuz insanlar üzerinde denenmektedir. Ekonomik olarak güçsüz olan

milletlerin doğal kaynakları, güçlü devletler tarafından sömürülmekle birlikte halkın iradesi ile demokratik yollarla seçilmiş idareciler askeri ve siyasi müdahalelerle devrilmektedir. Sonuç olarak dünyadaki insanların küçük bir kısmı mutlu ve huzurlu yaşam sürerken büyük bir kısım en temel ihtiyaçlarını karşılamaktan bile mahrum olmuş durumdadır. Bu konjonktür, Afrika bölgesinden Avrupa'ya yoğun bir göç dalgası oluşturmaktadır. Bu bahsedilen durumlarda en önemli etken ekonomik yapılardır. Dünyada söz sahibi olan devletlerin ekonomik kalkınma anlamında kaynak sağlama misyonunu yerine getirdiklerini kat'i suretle kabul etmekle birlikte, maalesef ki ekonomik olarak gelişmemiş devletlere, tefecilik sistemi ile finansman sağladığı görülmektedir. Avrupa ve Amerika kaynaklı bankalar, IMF gibi enternasyonel ekonomik yapılar, kredi derecelendirme kuruluşları ve diğer aracı kuruluşların, çok adil ve şeffaf oldukları söylenemez. Bu tür yapıların ülkemize de adil davranmadıkları aşikâr bir durumdur. Bu durum, ülkemizin kendi ekonomik alt yapılarına güvenmek zorunda olduğunu ortaya koymaktadır. Bundan dolayı doğrudan doğruya üretim odaklı çalışacak, faizsiz bir ekonomi modeline odaklanılmasının önemi görülmektedir (Aktepe, 2017: 6).

1.3.1. Dini Sebepler

Faizin olmadığı bir ekonomik sistem İslam dini açısından da zorunludur. İslamiyet, insan yaşamını sürdürebilmesi için, üretim odaklı ekonomik bir yapının inşa edilmesini emreder. İslam dini, insanların zorluk ve sefalet içinde değil, huzurlu ve mutlu yaşamasını amaçlar. Bundan dolayı, faizsiz finansal bir yapının olması gerektiği, ancak insanlara aşırı bir görev yüklemekten üretime ve ekonomiye destek verecek ekonomik yapının oluşturulması İslamiyet açısından Müslümanın bir görevidir. Faizli ekonomik sisteminin daha öncesinde kurulmuş olmasından dolayı faize karşı hassas tasarruf sahipleri, sermayelerini değerlendirecek bir sistem eksikliği çekmişlerdir. Bundan dolayı bu hassas kesimin ekonomik ihtiyaçlarına cevap verecek finansal sistemin teşkili, içtimai açıdan da gereklidir. Zira faize karşı duyarlı insanlar yanlış yönlendirilmekte ve büyük ekonomik zararlar ortaya çıkmaktadır (Aktepe, 2017: 7).

İslami toplumlar kapitalizm sistemini açıkça reddetmektedir. Kapitalist sistemin ana materyali olan faiz, Kur'an'da net bir şekilde reddedildiği ifade edildiği için, toplumun bu sistemi benimsemesi mümkün olmamaktadır. "Allah faizi yok eder,

sadakayı artırır” (Bakara/276) ayeti ile görülmektedir ki faizin olmadığı, temel hedefi üretim ve ortaklık olan finansal bir yapının oluşması emredilmektedir (Terzi, 2013: 12).

1.3.2. Ekonomik Sebepler

Katılım sektörünün meydana çıkmasındaki finansal sebeplere bakıldığında, bilhassa 1975’li senelerde Arap bölgelerinde petrolden elde edilen kazancın, ekonomiye dâhil edilmesi göze çarpmaktadır. OPEC’in devletlerin petrol satışlarına zam yapması ile birlikte petrol ihraç eden Müslüman devletlerin gelirlerinde ciddi artışlar meydana gelmiştir. Petrol fiyatlarının yükselişinin ardından İslam ülkelerinde dış ticarete artış olmuş ve bu artışın sonucunda dış ticarete petro-dolar şeklinde ifade edilen dış fazlalar oluşmuş ve batı devletlerin bankalarına akmıştır. Bu gelirlerin İslam devletlerinde kalkınmaya ve gelişmeye bir katkısı görülmemiştir.

Bu durumdan dolayı bu devletlerde gelir adaletsizliği, düalist ekonomi canlandırmak gibi finansal anlamda kötü sonuçlar ortaya çıkmıştır. Bu durum İslam devletlerinde sorun olarak büyümeye başlayınca, Müslüman devletler bu soruna finansal çözüm arayışına girmişlerdir. Diğer bir taraftan, petrol kaynağına sahip olmayan, geri kalmış İslam ülkeleri ile Petro-dolar sermaye fazlasına sahip olan Müslüman devletleri arasında yapılacak olan ekonomik anlaşmaların da her iki taraf için olumlu sonuçlar vereceği kanaati ortaya çıkması da faizsiz bankalarının kurulması içinde başka bir etken olmuştur.

Bu tür sorunlar için çözüm arayışı artmış ve bu artışın sonucunda 1974 senesinde İslam Kalkınma Bankası kurulmuştur. Bu kuruluşun akabinde diğer İslam devletlerinde de faizsiz ekonomik oluşumlar meydana gelmiştir. Faizsiz yapıların oluşması ile hem faize karşı hassasiyet artmış hem de âtıl kalmış tasarruflar ekonomiye dâhil edilerek İslam devletlerinde ekonomik canlanma sağlanmış ve Faizsiz bankacılık sisteminin doğuşuna ciddi anlamda katkı sağlanmıştır (Eskici, 2007: 27).

1.3.3. Sosyal Sebepler

Toplum denilen kavram bireylerden oluşmaktadır. Bireyler ellerinde bulundurduğu ekonomik varlıkları, yaşam düzeyini belirlemektedir. Bu durumda toplum içinde ekonomik ve sosyal olarak sınıflar meydana getirmektedir. Kapitalizmin getirdiği sosyal dengesizlik bunu göstermektedir.

Kapitalist temelli finansal sistem, insanları ezmekten, kutuplaştırmaktan, sosyal dengesizliklerden ve ekonomik ve ahlaki çöküşten başka bir şey getirmemiştir. Kapitalizm, fakirleşmeye, enflasyona, tekelci zihniyete çözüm üretmek bir yana fakirleşmeyi artırmış, üretimi azaltmış, insanları yatırımdan uzaklaştırmıştır. Faizin insanı mutlu etmediğine, insanlar arası ilişkilerde maddiyatı ön plana çıkardığı görülmektedir.

Toplum içinde mutlu ve huzurlu bir yaşayışın hâkim olması için, bu tür sınıfların arasında iletişimin iyi olması, aradaki sosyal ve ekonomik farkların azaltılması amaç olmalıdır. Bu durumda katılım bankacılığı, reel piyasa dengesinde istihdama yeni alanlar oluşturmayı ve üretime canlılık getirmeyi amaçlar. Bundan dolayı faizsiz bankacılık sistemi toplum içinde huzur ve sosyal dengeyi sağlamasında mihenk taşı rolü oynamaktadır.

1.4. Katılım Bankacılığı İlkeleri

Bankacılık, ticaret ve para her dönemde çok fazla ehemmiyet taşıyan kavramlardır. Bundan dolayı insanlığın tamamı iktisada ihtiyaç duymaktadır. İnsan denilen varlık kendi başına yetebilen bir varlık değildir. İktisadi faaliyetlerin bir an durması durumunda insan en başta yeme, içme, barınma gibi ihtiyaçlarını karşılayamaz ve yaşamını sürdüremez. İslamiyet insanın doğasına uygun emirler ve yasaklar vermiştir. Bu noktada ekonomik anlamda da iktisadi düzenlemeler de yapmaktadır. Katılım bankacılığı da temelinde İslami bankacılık olarak faaliyet gösterdiğinden dolayı benimsediği ilkeler bulunmaktadır. Katılım sektörü, bünyesinde birçok ilke barındırmaktadır. Bu çalışmada genel anlamda beş tane ilkedен bahsedilmektedir.

1.4.1. İslâmî Prensiplere Uyuma İlkesi

Hz. Peygamber (s.a.v.), ömrünün bir bölümünü ticaret yaparak geçirmiştir. Mal alımı-satımı, tüccarlık seferleri yapmış ve bu anlamda Müslümanlara ticaret olarak önemli ilkeler açıklamıştır. Bu çizgiler ışığında katılım bankacılığı, satılması haram olan malların ticaretini yapmamaktadır. Satılması haram olan malları satanlara, bankacılık anlamında destek vermemektedir. Yapılan işlemin mutlaka reel bir ticarete dayanmadan finansman sağlanması mümkün olmamaktadır. Bunun yanı sıra katılım bankacılığında, kendi müşterilerine aldatıcı propaganda, müşteriden aşırı yararlanma gibi durumlara karşı çıkmaktadır. Müşterisine hakkını teslim etmektedir. “*Ey iman*

edenler! Mallarınızı aranızda karşılıklı rızaya dayanan bir ticaret dışında haksız yollarla yemeyin” (Nisa 4/29). Netice itibari ile insanların fıtratına uygun ve ahlaki bir biçimde ticaret anlayışı benimsenmektedir.

1.4.2. Faizsizlik İlkesi

Faiz, ticarete dayanmayan bir kazanç türüdür. İnsan, tarih boyunca elinde bulundurduğu maddi varlığını artırmak için birçok usul denemiştir. Bu usullerden eski diye nitelendirilebilecek olan bir kazanç türü de faizdir. Faiz konusu tarih boyunca çok tartışılan bir ekonomik argüman özelliği taşımaktadır. Tarihin çoğu noktasında, krallar, bürokratlar, kanaat önderleri faizin yasaklanmasını ya da kısıtlanmasını teklif etmiştir. Bunun nedeni faizin bir mal veya hizmet üretmeden karz (borç) üzerinden kâr elde edilmesidir. Çünkü faizin ticaret olmadan para üreten bir varlığa dönüşmesi, faizli borçluların, faizle birlikte borçların katlanması insanları bataklığa sürüklemiştir. Öte yandan faizden gelir elde eden insanların da üretmesini engellemiş ve tembelliğe alıştırmıştır (Aktepe, 2017: 25).

Faiz, Hristiyanlıkta, Yahudilikte ve Müslümanlıkta kat-i suretle yasaklanmıştır. Yüce Rabbimiz faizi ağır bir zulüm olarak belirtmiş ve sert bir şekilde yasaklamıştır. Dinen faizden uzak durulması için üç tane alternatif yol gösterilmiştir. Birinci olarak, faiz sayesinde halktan kazanç sağlamak yerine, helal ticaretten elde edilen gelirden bir bölümünü ihtiyaç sahiplerine zekât olarak verilmesi emredilmiştir. Zekâtın yetmediği durumlarda sadaka, hibe ve vakıf uygulamaları tavsiye edilmiştir. İkinci olarak yine borç üzerinden gelir elde etmek yerine, yukarda bahsedilen menfi durumların gerçekleşmemesi için, borç (karz-ı hasen) verilme işleminin gerekli durumlarda yapılması istenmiştir. Üçüncü ve son olarak faizden kazanç elde etmek yerine ticaret yapılması serbest bırakılmıştır. Bundan dolayı faiz yasaklamıştır. Ancak ticaretten elde edilen kâr, hizmet karşılığı ücret ve kira gibi gelirler İslamiyet dini kapsamında meşruiyet kazanmıştır. Faizli usullerle kredi verilmesi yerine ticaret esasına dayanan finansman yapılmasına da izin verilmiştir. Katılım bankaları bu şiarla hareket ederek finansman sağlamaktadır. İslamiyet de faiz yasak, ticaret serbesttir. Yapılan her işlemin ticaret esasına dayanarak yapılması durumunda, katılım bankaları her türlü işlemi yapabilmektedir.

Faiz, borç üzerinden kazanç sağlanması demektir. Belli bir maliyetle satın alınan bir arabanın üstüne bir miktar kâr eklemesi ile elde edilen kâr ticari kârdır ve helaldir. Ancak elde bulunan bir miktar paranın, borç (karz) verilmesi ve daha sonrasında daha fazlasının talep edilmesi durumunda elde edilen fazla kazanç faiz olarak nitelendirilmektedir.

Borç (karz-ı hasen) verilip alınması helal olarak nitelendirilmiştir. Ancak herhangi bir nedenle meydana gelmiş olan bir borcun vadesinin uzatılması ve bundan dolayı borcun artırılması da faizli bir işlem olarak nitelendirilmiştir. Vadenin yeniden yapılandırılmasının ardından elde edilen kazanç ticari kâr değil, borç üzerinden menfaat elde etmektir.

Katılım bankacılığı faizsizlik ilkesi doğrultusunda, faizli işlem değil, ticaret esasına göre çalışmaktadır.

1.4.3. Reel Sektörü Destekleme İlkesi

Finans olarak nitelendirilen kesim, sermayenin ve paranın piyasasını ifade etmektedir. Reel sektör ise gerçek ve fiili anlamda üretimin faaliyette olduğu alanı göstermektedir. Finans sektörünün esas amacı, reel sektöre üretim yapabilmesi için, gerekli olan tüm parasal enstrümanları tedarik etmektir. Finans sektörünün de bu tedarik işlemi genel olarak bankalara düşmektedir. Bankalara halkın ekonomik tasarruflarını toplamaktadır. Toplanan bu sermayeler, reel sektöre kredi olarak dağıtılmaktadır. Bankalar esasında üreticilere finansman sağlamak için fon toplamaktadır. Üreticilere ayrılan fon fazla geldiğinde veya işletmeler kredi kullanmadığı takdirde, bankalar bireysel tüketicilere kredi kullandırmayı hedeflemektedir.

Katılım bankacılığında yapılan finansmanlar, reel bir ticarete dayanmak zorundadır. Bu anlamda katılım bankacılığı, konvansiyonel bankacılıktan farklı olarak, halktan topladığı mevduatı kâr-zarar (mudarebe) ortaklığı akdi ile bünyesine almaktadır. Daha sonrasında emek sermaye ortaklığı (murabaha) akdi ile finansman yapmaktadır. Hem fiilen üretim yapılan reel sektöre ticaret mantığı ile finansman sağlarken, müşterisine de ticari kâr vermektedir. Esasen katılım bankaları da ticaret yapmaktadır. Reel sektör, üretim faktörlerinden emek faktörünü icra ederken, sermaye faktörünü de

katılım bankaları sağlayarak, direk üretimin içinde yer almaktadır. Böylelikle reel sektöre önemli derecede katkı sağlamaktadır.

1.4.4. Zaruret ve İhtiyaçları Gözetme İlkesi

İnsanoğlu varlığını sürdürebilmesi için sürekli olarak karşılaması gereken ihtiyaçları bulunmaktadır. İnsanın ihtiyaç duyduğu şeyler zarûriyyât, hâciyyât ve tâhsiniyyât şeklinde üç başlıkta toplanmaktadır. İnsanın yaşamını sağlıklı bir şekilde sürdürebilmesi için gerekli olan ihtiyaçları zarûriyyât kapsamında değerlendirilmektedir. Yeme, içme ve barınma gibi karşılanmadığı durumda hayati tehlike arz eden ihtiyaçlar olarak değerlendirilmektedir. Hâciyyât kategorisinde değerlendirilen ihtiyaçlar ise karşılanmadığında hayati bir tehlike söz konusu olmasa bile, toplumsal olarak sıkıntı çıkaracak ihtiyaçlar olarak nitelendirilmektedir. Tâhsiniyyât ihtiyaç sınıfında ise, insanların daha huzurlu ve refah içinde yaşaması için gerekli olan gereksinimler olarak değerlendirilmektedir. Bu anlamda İslam dini, insanların ihtiyaçlarını karşılaması için hükümlerinde esnetme yaparak ihtiyaçların giderilmesi anlamında ruhsatlar vermiştir. İslam dininin, insanlara ihtiyaçlarının karşılanmasını zorlaştırma gibi bir emri söz konusu olmamaktadır (Aktepe, 2017: 27).

Peygamber efendimizin, *“Kolaylaştırınız zorlaştırmayınız, sevdiniz, nefret ettirmeyiniz.”* sözü hayatın her yerinde olduğu gibi finans anlamında da genel bir ilke görevi görmektedir. Bu bağlamda yeme, içme, güvenlik, eğitim hatta eğlenme gereksinimi de göz önünde tutulmaktadır.

Yukarda bahsedilen anlayış çerçevesinde katılım bankacılığı, insanlarda ihtiyaç ve zaruret gözeterek finansman sağlamaktadır. Katılım bankacılığında uygulanan selem akdi, henüz sahip olunmayan malların satılması ve elde edilen gelirle mala sahip olarak teslim edilmesi hem dini bir esneklik hem de ihtiyaç ilkesi doğrultusunda yapılmaktadır. Yine katılım bankalarında yapılan emek sermaye ortaklığına (mudârabe) izin verilmesi halkın ihtiyaçlarının gözetildiğini göstermektedir. Sonuç olarak insanlar birçok şeye gereksinim duymaktadır, bu gereksinimlerin karşılanması için dini bakımdan çile çekilmesi değil, ihtiyaçların giderilmesi yoluna gidilmelidir. Katılım bankacılığı da bu şiarla hareket ederek, toplumun ve fertlerin gereksinimlerini karşılama görevini üstlenmektedir.

1.4.5. Sosyal Sorumluluk İlkesi

Dünyanın her yerinde, toplumun refah düzeyinin yükseltilmesi adına birçok sorumluluk bulunmaktadır. Bu sorumluluklar bireylere düştüğü kadar kurumlara da düşmektedir. Budan dolayı kurumsal sosyal sorumluluk diye bir kavram meydana gelmiştir. Çünkü sürdürülebilir bir ekonomik yapı için, kurumların içinde bulundukları topluma karşı mal ve hizmet satışını sağladıkları kadar sosyal sorumluluklarını da yerine getirmesi gerekmektedir. Kurumsal sosyal sorumluluk kapsamında, şirketler, yardım konserleri, fotoğraf – proje yarışmaları, engelli duyarlılığı gibi daha birçok sosyal faaliyet gerçekleştirmektedir. Bu tür faaliyetler toplum içinde huzurlu bir ortam oluşturmakla birlikte faaliyeti gerçekleştiren kurum çalışanlarını da mutlu etmektedir. Bu bağlamda kurumsal sosyal sorumluluk, kurumların ticari faaliyette bulunduğu ortamda daha mutlu bir halk ve daha duyarlı bir çevre olması adına gönüllülük üzerine katkı sağlamasıdır.

Son dönemlerde şirketlere ticari anlamda ciddi ölçüde katkı sağladığından dolayı, kurumlar sosyal sorumluluğa ciddi manada bütçe ayırmaktadır. Kurumsal sosyal sorumluluğa önem veren şirketlerin üç temel konu üzerinde durduğu görülmektedir. (1) Öncelikle şirketlerin kurulma amacı olan ticari faaliyetlerin kanun çerçevesinde yapılması ve çevreye verilen zararın olabildiğince minimuma indirilmesi için çaba göstermektedirler. İnsan haklarına ve ahlak kuralları dairesinde hareket ederek uyumlu davranışlar sergilemektedirler. (2) Ticaret olarak sadece şirket için kârı düşünmekten ziyade, çevrede bulunan şirketler, resmi otoriteler ve sivil toplum örgütleri ile ortak akıl çevresinde hareket etmeyi benimsemektedirler. (3) Tüm bu sorumlukların öncelikle yönetim kurulu ve genel müdürün üstlenmesidir (Aktan, 2007: 37).

Yukarda bahsedilen sosyal sorumluluk kapsamında, katılım bankaları da kurumsal sosyal sorumluluğu bir görev olduğunun bilincinde hareket etmektedirler. Özellikle cami – kuran kursu inşasında, kitap basımında, tarihi yerlerin restorasyonların da katılım bankaları ön plana çıkmaktadır. Bunun yanı sıra engelli vatandaşlara hizmet adına özel gişe açılması, çalışanların bir kısmına işaret dili eğitimi ve engelli personellere çalışma imkânı gibi birçok faaliyet göstermektedirler. Bilhassa gecikme ödemelerinden gelen parayı, enflasyon farkı tahsil edildikten sonra, dini faaliyetler dışındaki (şehir çeşmelerinin tamirleri ve restorasyonu, sosyal sorumluluk proje

yarışmaları ve sponsorluk) sosyal sorumluluk faaliyetlerinde kullanmaktadır. Hem katılım sektörüne hem iş dünyasına nitelikli personel yetiştirilmesi maksadı ile finans sektöründe öğrenim gören öğrencilere burs ve yurt imkânları sağlanmaktadır.

1.5. Katılım Bankacılığının Ekonomideki Rolü

2005 öncesine kadar özel finans kurumları adı altında faaliyet gösteren kuruluşlar 2005'ten sonra katılım bankası adını alarak, son 30 yıldır Türk bankacılık sisteminde, kalkınma bankaları ve ticari bankaların yanında üçüncü bir banka kuruluşu olarak varlığını sürdürmektedir. Katılım bankaları, bu süre zarfında bankacılık sistemine yeni bir ufuk katmak ile, birçok nedenden dolayı ekonomi sistemine dâhil olmamış sermayeyi bankacılık sistemine kazandırmıştır. Bunun yanında, sisteme kazandırılmış olan bu fonları, ticaret ve ortaklık esasına dayanarak faizsiz bir biçimde üretim sektörüne katkıda bulunmuştur (www.tkbb.org.tr, 2019).

Katılım bankaları faaliyete başladıkları günden itibaren günümüze kadar olan süre zarfında, İslami usullere göre fon toplama ve kullandırma, faiz hassasiyeti taşıyan muhafazakâr kitlenin sermayesinin ekonomiye kazandırılması, reel sektörü destekleme ilkesi ile toplanan fonların daha etkin kullanılmasının sağlanması gibi birçok yeni finans metotlarını, bankacılık sistemine kazandırmıştır.

1.5.1. Katılım Bankalarının Finansal Büyüklüğü

Dünya çapında 50 yılı aşkın süredir faaliyet gösteren katılım bankacılığı, Türkiye’de de 35 yıldır hızlı bir şekilde gelişme kaydederek varlığını sürdürmektedir. Finansal anlamda oldukça hızlı bir şekilde büyüyen katılım bankacılığı Türkiye’de 2018 son çeyreği itibari ile 2017 yılına nazaran aktif büyüklüğünde yüzde 29 bir artışla 207 milyar değerine ulaşmıştır. Katılım bankaları 2019 yılı itibari ile 229,2 milyar TL seviyelerinde bir büyüklüğe ulaşmıştır. Katılım bankalarının, bankacılık sektöründeki payı 2018 istatistikleri doğrultusunda aktif büyüklüğü %5,3’üne kullandırılan fonlarda %5,1’ine ve toplanan fonların %6,7’sine ulaşmıştır. KOBİ’lere kullandırılan krediler seviyesinin yüzde 6,3 olması, KOBİ’lere fon sağlama noktasında önemli bir finansman kaynağı olduğunu göstermektedir. Türk bankacılık sektöründe KOBİ’lere ayrılan nakdi krediler %26 bandında iken bu oran katılım bankalarında %32 bandında olmuştur (www.tkbb.org.tr, 2019).

Tablo 1. Katılım Bankaları Finansal Göstergeler (Milyon TL)

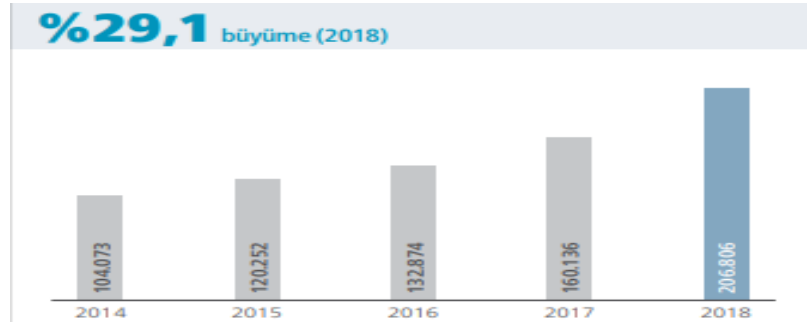
TOPLANAN FONLAR	KULLANIDIRILAN FONLAR	TOPLAM AKTİFLER	ÖZVARLIK
173.957	150.961	245.188	16.796

Kaynak: TKBB (2019)

Tablo 1’de katılım bankalarının finansalar göstergeleri sayısal olarak gösterilmiştir.

Ülkemizde, finansal sektörde hızla gelişen katılım bankacılığı, güvenli ve sürdürülebilir gelişme kaydetmektedir. Toplanan fonlar, kullandırılan finansmanlar ve öz varlıklar açısından 2018 yılında büyüyen ve gelişen bir sektör profili ortaya koymaktadır. Toplam aktiflerin artışı, son 4 yılda oldukça ciddi bir oranda gelişme kaydetmiştir. Türk bankacılık sektörü içinde payını her geçen gün artıran katılım bankaları ürün çeşitliliğini de sürekli olarak artırmaktadır.

Grafik 1. Toplam Aktiflerin Gelişimi (Milyon TL)

Kaynak: BDDK, TKBB (2018)

Grafik 1’de katılım bankalarının 2014 – 2018 yılları arasında büyüme verileri açıklanmıştır.

Tablo 2. Katılım Bankalarının Başlıca Göstergeleri (Milyon TL)

	2017	2018	Değişim %
Toplanan Fonlar	105.310	137.220	30.3
Toplanan Fonlar TL	57.494	60.626	5.4
Toplanan Fonlar YP	43.180	67.790	57.0
Kıymetli Madenler YP	4.636	8.804	89.9
Kullandırılan Fonlar	106.733	124.531	16.7
Toplam Aktifler	160.136	206.806	29.1
Öz Kaynaklar	13.645	16.796	23.0
Net Kâr	1.583	2.124	34.1

Kaynak: BDDK, TKBB (2018)

Tablo 2’de katılım bankalarının bankacılık verileri ve 2017 – 2018 yılları arasındaki değişimi verilmiştir.

Tablo 3. Katılım Bankaları ve Bankacılık Sektörü Başlıca Finansal Büyüklükleri ve Karşılaştırılması (Milyon TL – Aralık 2018)

KATILIM BANKALARI VE BANKACILIK SEKTÖRÜ BAŞLICA FİNANSAL BÜYÜKLÜKLERİ (MİLYON TL – ARALIK 2018)							
FİNANSAL BAŞLIKLAR ARALIK 2018		KATILIM BANKALARI			BANKACILIK SEKTÖRÜ		
		ARALIK 2018	ARALIK 2017	2018/ARALIK -2017 (Değişim%)	ARALIK 2018	ARALIK 2017	2018/ARALI K -2017 (Değişim%)
TOPLANAN FONLAR	TP	60.626	57.494	5.4	1.054.572	961.112	9.7
	YP- DÖVİZ	67.790	43.180	57.0	954.893	733.817	30.1
	YP- MADEN	8.804	4.636	89.9	41.701	24.220	72.2
	TOPLAM	137.220	105.310	30.3	2.051.166	1.719.149	19.3
KULLANDIRILAN FONLAR		124.562	106.733	16.7	2.465.582	2.145.479	14.9
TAKİPTEKİ ALACAKLAR (BRÜT)		5.050	3.392	48.9	96.611	63.990	51.0
TOPLAM AKTİF		206.806	160.136	29.1	3.867.135	3.257.819	18.7
ÖZ VARLIK		16.780	13.645	23.0	421.185	359.091	17.3
NET KÂR		2.123	1.583	34.1	53.522	48.648	10.0
PERSONEL SAYISI		15.654	15.029	4.2	207.716	208.280	(0.3)
ŞUBE SAYISI	YURT İÇİ	1.120	1.029	8.8	11.493	11.508	(0.1)
	YURT DIŞI	2	3	(33.3)	72	77	(6.5)
	TOPLAM	1.122	1.032	8.7	11.565	11.585	(0.2)

Kaynak: BDDK, TKBB (2019)

Tablo 3'te katılım bankalarının bankacılık sektörü içinde finansal büyüklükleri ve karşılaştırma verileri gösterilmiştir.

Hacim olarak geleneksel bankacılık çok daha fazla gelişmiş durumdadır. Ancak katılım bankalarının yüzdesel anlamda, konvansiyonel bankacılığa oranla daha hızlı büyüdüğü görülmektedir. Katılım bankalarındaki bu hızlı büyüme, ülke ekonomisine ciddi ölçüde katkı sağlarken, faizsiz çalışma prensibi ile oluşturulan faizsiz fonlar sayesinde, kayıt dışı kalmış sermayenin de kayıt altına alınmasını sağlamıştır. Katılım bankaları, faizsiz finans sektörünün toplam varlıklarının %71'ini oluşturmaktadır. Faizsiz finans sisteminin temel yapı taşı katılım bankaları olmaktadır. Bu anlamda katılım bankaları faizsiz bir ekonomik model oluşturmak için sağlam bir zemini teşkil etmektedir.

1.5.2. Katılım Bankalarının Üretime Katkısı

Katılım Bankaları kurulduğu günden itibaren, ülkemizin ekonomisine ciddi ölçüde katkılar sağlamıştır. Faizsizlik ilkesine göre çalışma prensibi olduğundan dolayı katılım bankalarında yapılan her işlemin reel bir ticarete veya mal veya hizmete tekabül etmesi gerekmektedir. Katılım bankalarının asıl amacı, reel sektörde üretim yapan işletmelere finansman sağlamaktır. Bankacılık sektörünün, üretim ve ticaret dışında bireysel kredilerde, herhangi bir mal ve hizmet alım satımı ya da reel üretim şartı aramaksızın kredi sağlama olanağı bulunmaktadır. Faizli bir sistemde bu tür kredi mümkün olmaktadır. Ancak katılım bankaları bu şartları aradığından dolayı doğrudan doğruya ticarete ve üretime katkı sağlamaktadır.

Faizli bankaların, 2018 yılının son çeyreği itibari ile KOBİ'lere (Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler) ayırdığı nakdi kredi oranı %26 bandında iken, bu oran katılım bankalarında %32 seviyelerine ulaşmıştır. Bu oranlar, katılım bankalarının reel sektördeki etkisini teyit eden bir gösterge olmaktadır. Gelecek dönemde, KOBİ'lerin finansman alması durumunda ortaya çıkan risklerin kaldırılmasını ve borcun ödenmesini teminat altına alan alacak sigortasının da yürürlüğe girmesi ile, ticaret dünyasının lokomotifleri olan KOBİ'lerin finansmana daha rahat ulaşmasını, yeni KOBİ'lerin açılmasını sağlayacak ve üretimi, istihdamı ve refahı da artıracaktır (www.tkbb.org.tr; 2019).

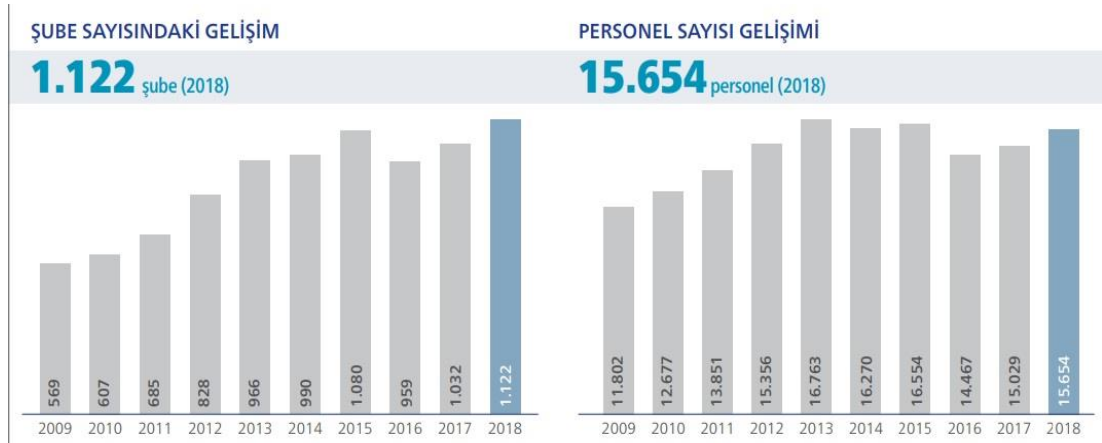
Katılım bankaları, ticaret esasına göre çalıştıklarından dolayı, ticaretin olması durumunda finansman sağlayabilmektedirler. Bundan dolayı ticaret yapanlara, faizsiz prensipler doğrultusunda finansman sağlar iken, ticaret yapmayanları da ticaret

yapmaya teşvik etmektedir. Reel sektöre finansman sağlarken doğrudan katkı verirken, ticaret yapılmasını teşvik etmesi ile de dolaylı olarak üretime katkı sağlamaktadır.

1.5.3. Katılım Bankalarının İstihdama Katkısı

Bankacılık sisteminin gelişen ve tamamlayıcı rol üstlenen katılım bankaları, Türkiye'nin finansal yapısında önemli bir yer tutmaktadır. Bu çerçevede artan ekonomi de katkıları da artmaya devam etmektedir. Faaliyette olan 5 katılım bankasına, 2017 yılında süreci başlayan ve 3 Eylül 2018 tarihinde statüsü onaylanarak faaliyetine başlayan Türkiye Emlak Katılım Bankası A.Ş. ile 6 katılım bankası doğrudan bünyesinde çalıştırdığı personel ile istihdama katkı sağlamaktadır.

Grafik 2. Katılım Bankalarının Şube ve Personel Verileri

Kaynak: BDDK (2019)

Grafik 2’de katılım bankalarının 2009 – 2018 yılları arasında şube ve personel verileri ve değişimi gösterilmiştir.

2018 yılı itibari ile 1.122 şube ağı ve 15.654 personel ile istihdama katkısını her geçen gün artırmaktadır. Personel istihdamı, şube sayısındaki artış ile doğru orantılıdır. Şube sayısı arttıkça istihdam edilen personel sayı da artış göstermektedir. Aşağıdaki tablo 2018 yılının son çeyreği itibari ile katılım bankalarının şube ve personel verilerini göstermektedir.

Katılım bankaları, kendi bünyesinde çalıştırdığı personel dışında, genel müdürlüklerinde ve şubelerde istihdam ettiği dış kaynaktan, güvenlik görevlileri ve temizlik görevlileri bulunmaktadır.

Katılım bankalarının, reel sektöre sağladığı finansmanlar sayesinde, reel sektörde üretim ve ticaret gerçekleştirmektedir. Bundan dolayı da piyasada iş gücüne ihtiyaç duyulmaktadır. Reel sektörün ihtiyaç duyduğu personelin istihdam edilmesi de katılım bankalarının istihdama dolaylı olarak katkı sağladığını teyit etmektedir.

1.5.4. Katılım Bankalarının İhracata Katkısı

Ülkemizin varlığını sürdürebilmesi ve global ekonomik sistemde söz sahibi olabilmesi için üretim faktörlerini çok etkin bir biçimde kullanmak zorundadır. Üretim kalitesi, fiyat, nitelikli işgücü, satış sonrası hizmet gibi birçok noktada güçlü olması gerekmektedir. Ancak rekabetin özelliği, belli bir döneme ya da bir alanda başarı göstermenin yanı sıra sürdürebilir bir üretim ve hizmet kalitesi de önemlidir. Bu noktada ülkemizde dışa bağımlılığın azaltılması için ihracatın ve yerli üretimin artırılması zorunlu olmaktadır. İhracatta belirleyici olan, hammadde işleme ve geliştirme, katma değeri üst düzey olan ürünlerin üretimine geçiş yapabilmek adına Ar-Ge, dijitalleşme, uzun vadeli ekonomik kalkınma planları, KOBİ'lere destek gibi başlıklara daha fazla önem verilmesi ve geliştirilmesi gerekmektedir (Kaya, 2009: 3).

Türkiye'de KOBİ'ler, tüm işletmelerin %99,9'unu, tüm hizmet ve mal alışlarının %65,5'ini, üretimdeki payın %56,2'sini, maddi emtialar ile ilişkili brüt yatırımdaki payın %53,2'sini, istihdam edilen çalışanların %75,8'ini, toplam katma değer %55'ini, toplam ithalatın %39,9'unu, toplam yatırımların %50'sini, toplam ihracatın %59,2'sini karşılamaktadır (www.kobi.org.tr, 2018).

KOBİ'lerin ihracat anlamında çok ciddi ve önemli bir yeri bulunmaktadır. Türk bankacılık sektöründe KOBİ'lere ayrılan nakdi kredi oranı %26 iken bu oran katılım bankalarında %32 olmuştur. Bu göstergelerin doğrultusunda, katılım bankalarının ticaret esaslı çalışması ve reel sektöre doğrudan finansman sağlaması, ihracata ciddi ölçüde katkı sağladığını göstermektedir. Bu anlamda katılım bankalarının ihracat finansmanı kapsamında, ihracat yapan işletmelere, ihracatı kolaylaştırmak ve artırılması için direkt olarak destek vermektedir.

Türkiye'nin ihracatında önemli bir yer tutan bankacılık sektörü, özellikle akreditif yöntemi ile güvenilir ödeme hizmeti vermektedirler. Akreditif işlemi özetle, şirketlerin yaptığı uluslararası ticaret anlaşmalarında, ithalatı yapan şirketin verdiği emre riayeten, ithalatı yapan şirketinin çalıştığı banka aracılığı ile ithalatçı firmanın lehine açılan ve akreditif şartları gerçekleştiğinde ithalatçının bankası tarafından, ticarete konu olan emtialarının maddi değerinin mahsup edileceğinin taahhüt edildiği banka garantisidir (Kaya, 2013: 138).

Uluslararası ticaret kapsamında en güvenilir ödeme aracı olarak kabul edilmektedir. Hem ithalat şirketinin hem ihracat firmasının bankalarına, ticaret kapsamında yapılan tüm sözleşmeler arz edilir. Bu işlemlerin tamamının incelenip bankalar tarafından garanti altına alınması akreditif işleminin güvenilir bir ödeme yöntemi olduğunu ortaya koymaktadır.

Yine bu kapsamda, katılım bankaları, dış ticarete önemli bir ödeme aracı olarak kullanılan akreditif yöntemini, hizmet olarak sunmaktadır. Risk seviyesinin üst düzeyde olduğu dış ticaret gibi büyük sayısal değerler ile yapılan ticaret anlaşmalarında, güvenilirliğin sağlanmasına ve finansmanına katkı veren katılım bankaları, dolaylı olarak da akreditif ödeme yöntemi ile ihracata destek vermektedir.

1.6. Katılım Bankacılığında Temel İşlemler

Katılım bankalarının sürdürebilir bir bankacılık sistemine sahip olmaları için düzenli ve sistemli bir fon toplama mekanizmasına ihtiyacı bulunmaktadır. Bu anlamda katılım bankaları birçok farklı yöntemle fon toplamaya çalışarak, katılım bankacılığının sürekliliğini hedeflemektedir. Katılım bankalarının hem dini anlamda hem de resmi mevzuat kapsamında, kendi bünyesinde özel fon toplama şekilleri bulunmaktadır. Toplanan bu fonların İslam dinine uygun akitler ışığında kullanılmaktadır. Katılım bankaları temel bankacılık kapsamında, EFT, havale, döviz işlemleri, uluslararası para transferi ve kiralık kasa gibi temel bankacılık hizmetleri vermektedir. Yapılan ticaret işlemlerinde yine Faizsizlik ilkesine dayanarak katılım sigortacılığı hizmetini vermektedir. Bu bölümde, katılım bankalarının, fon toplama şekilleri, fon kullandırma yöntemleri, temel bankacılık ve katılım sigortası konuları ele alınacaktır.

1.6.1. Temel Fon Toplama İşlemleri

Katılım bankacılığının sisteminde de diğer bankalar gibi iki türlü temel hesap üzerinden fon toplamaktadır. Bu toplanan fonlara geniş anlamda katılım fonu denilmektedir. Bu hesaplardan biri faizsiz bankalarda bulunan cari hesap olarak adlandırılan, vadesiz bir hesaptır. İkincisi ise vadeli olarak kâr ve zarar esasına dayanan katılma hesaplarıdır. Katılma hesapları, dünya çevresinde yatırım hesabı şeklinde de bilinmektedir. Katılım bankaları, TCMB (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası) ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu tarafından sunulan ve Resmî Gazetede de yayınlanan şu yönetmelikler doğrultusunda çalışmalarını yürütebilmektedirler.

- Katılma hesapları ve cari hesaplarda herhangi bir getiri güvencesi verilemeyeceği gibi, katılma hesaplarına yatırılan mevduatın da aynen geri ödenmesi de garanti edilemez. Bu talimatlar, katılım bankalarında halka açıkça ilan edilmektedir.
- Katılım hesaplarında, hesabın sahibi talep etmesi durumunda katılım bankasının vade sonundaki birim değeri ödeme zorunluluğu ve cari hesapta ise hesap sahibinin talep etmesi durumunda yatırılan tutar kadar ödemesi zorunludur.
- Katılım hesaplarında değerlendirilen tutardan ortaya çıkan kâr ve zarar, yönetmelik uyarınca belirlenen günlük birim değer hesaplamasının üzerinden uygun bir biçimde dağıtılmaktadır.
- Kanun kapsamında 144. Madde direktifleri muhafaza edilmek şartıyla, katılım bankalarının elde ettiği kâr ve zararların %50' den az olmamak şartıyla, para türü, vade süresi ve tutarın değerine göre ayrı ayrı gruplara ayrılabilir.
- Katılım bankalarında açılan katılım hesapları, açıldığı zamandan itibaren vadesi ile hesap cüzdanına işletilir ve vade sonuna kadar da cüzdanda işletme yapılamaz. Vadesi gelen katılma hesabı kapatılmadığı takdirde, hâlihazırda olan kâr ve zarar oranı üzerinden yenilenmiş sayılmaktadır (www.resmigazete.gov.tr, 2006).

1.6.1.1. Cari Hesaplar ve Özellikleri

Katılım bankalarının bünyesinde açılabilen, her zaman diliminde içinde bulunan tutarın bir kısmını ya da tamamını çekebilme ve herhangi bir getiri sağlamayan hesaplara özel cari hesap denilmektedir. Her para türünde (Türk lirası, dolar, euro) veya kıymetli maden (Altın, Gümüş, Platin) adı altında hesaplar açılabilmektedir. Bu cari hesaplar, faizli bankalarda bulunan cari hesaplar ile aynı hizmeti sağlamaktadırlar. Faizli bankalarda bulunan, cari hesaplardaki tutarlar için herhangi bir faiz ödenmediği gibi, katılım bankalarında bulunan cari hesaplarına da kâr payı ödenmemektedir. Hesap sahipleri tarafından istenildiği zaman hesapta bulunan paranın bir kısmı ya da tamamı çekilebilmektedir.

Katılım bankalarında açılan katılma hesaplarından ayrı bir şekilde izlenmektedir. Para türünde ve kıymetli maden şeklinde açılabilen özel cari hesaplar, muhasebe işlemlerinde de katılma hesaplarından farklı olarak takip edilmektedir. Katılma hesapların açılması için gerekli olan alt limit, cari hesaplarda bulunmamaktadır. Katılım hesaplarında bulunan tutarların değerlendirilmesinden elde edilen kâr veya zarar hesap sahibi ve banka arasında dağıtılırken, cari hesaptaki tutarın değerlendirilmesinin sonucunda elde edilen kâr veya zararın tamamı katılım bankalarına aittir. Cari hesabın bulunduğu katılım bankasının tasfiye olma durumunda, mevzuat kapsamında öncelik alma hakkına sahiptirler. Bunun yanı sıra, bireysel hesaplarda 100 bin TL'ye kadar olan kısmı (TMSF) Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu kapsamındadır (www.tmsf.org.tr, 2019).

Tasarruf sahiplerinin bu hesapları tercih etmelerinin nedeni, mevduatlarının güvenli bir biçimde muhafaza edilmesidir. Bunun yanı sıra, inançları doğrultusunda yürütülen finansal işlemler sisteminde parasını korumak, para transferleri, döviz işlemleri ve kıymetli maden alım satımı gibi işlemleri yapabilmelerine imkân sağlaması bu hesapların tercih edilme sebepleridir (Özulucan ve Özdemir, 2010: 26).

Cari hesaplarda, hesap sahibine getirisi söz konusu değildir. Cari hesaptan elde edilen getiri katılım bankasına ait olmakla birlikte, katılım bankalarına maliyeti düşük ve yüksek kazanç sağlayan hesaplar olarak nitelendirilmektedir.

Tablo 4. Cari Hesapların Temel Özellikleri

CARİ HESAPLARIN TEMEL ÖZELLİKLERİ		
İstendiği takdirde kısmen ya da tamamen çekilebilir.	Anapara garantisi vardır.	Herhangi bir getiri söz konusu değildir.

Kaynak: TKKB (2019)

Tablo 4’te katılım bankalarında kullanılan cari hesap bilgilerinin özellikleri gösterilmiştir.

1.6.1.2. Katılma Hesapları ve Özellikleri

Katılım bankalarının fon toplama kapsamında, katılma hesapları önemli bir yer tutmaktadır. Katılma hesapları aracılığı ile toplanan fonların değerlendirilmesi sonucu ortaya çıkan kâr veya zararın, cari hesaplardan farklı olarak sadece bankaya değil müşteri ve bankanın ortaklaşa paylaştığı bir hesap türüdür. Katılma hesaplarında, faizli mevduat hesaplarından farklı olarak önceden belirlenen getiri söz konusu olmamaktadır. Bunun yanı sıra katılma hesaplarına yatırılan anaparanın da aynı şekilde geri ödenmesi de garanti edilmemektedir. Katılma hesapları, katılım bankacılığının temel yapı taşıdır. Katılım bankacılığının, en temel fon toplama aracı olarak nitelendirilmektedir.

Katılım bankaları sistem olarak katılma hesaplarına aldığı sermaye ile hesap sahibine sermaye ortaklığı verirken banka da emeğini ortaya koymaktadır. Katılma hesaplarında yapılan akit, kâr ve zarara ortak olma özelliği taşımaktadır. Faizsiz finans sistemiyle çalışan yapılarda kâr da zarar da etme ihtimali bulunmaktadır. Kâr payını faizden ayıran özelliklerden biri de kâr getirisi garanti edilmemesidir. Bundan dolayı kâr payı sisteminde vade sonunda elde edilecek olan kâr veya zarar önceden kesin olarak bilinmemektedir. Katılım hesaplarına yatırılan anaparanın da geri ödenmesi garanti edilmemekle birlikte hesap sahibinin talep hakkı ve banka tarafından ödeme yükümlülüğü hesabın birim değeri tutarı doğrultusunda hesaplanmaktadır (Özsoy, 2012: 139).

Katılma hesaplarına yatırılan tutarların kesin olarak belirlenen bir sabit getirisi söz konusu değildir. Anaparanın da aynı tutarda geri ödenmesi garanti edilmemektedir.

Katılma hesaplarındaki tutarların değerlendirilmesi sonucunda ortaya çıkan kâr payı geliri, vergi kanunları kapsamında mevduat geliri olarak sayılmaktadır.

Katılma hesaplarındaki vadeler TCMB tarafından belirlenmektedir. Belirlenen vadeler doğrultusunda, katılım bankaları 1 ay vadeli, 3 ay vadeli, 6 ay vadeli, 1 yıl vadeli ve 1 yıldan fazla süre ile hesaplarını açabilmektedir. Bunun yanı sıra 1 ay süreden az olmamak şartı ile kırk vade diye nitelendirilen hesaplar aracılığı ile ara vadeli 45 gün – 160 gün gibi vadelerde hesaplarda açabilmektedir. Katılma hesaplarında döviz türünde hesaplar açılabilir ve ayrı ayrı muhasebeleştirilmektedir. Katılım bankalarından alacaklı olan üçüncü şahısların dağıtılmış olan kâr payları üzerinde hiçbir hakkı bulunmamaktadır. Üçüncü şahısların talep etme hakkı ve bankanın ödeme yükümlülüğü dağıtılmamış olan kârlar dâhilindedir.

Katılma hesaplarının değerlendirilmesi dolayı ortaya çıkan maliyetler bankanın sorumluluğunda olmaktadır. Cari hesapların birçok para türünde hesap açabilme özellikleri bulunurken, katılma hesaplarına fonun kabul edilmesi bankanın açtığı fon ile sınırlı olabilmektedir. Katılım bankacılığının sisteminde, yatırımda risk söz konusu olduğunda ortaklığa onay vermektedir. Katılım bankacılığındaki katılma hesapları ortaklık esasına göre fon topladığı için, ortaklığın ne derecede olacağı ve ortakların elde edilen getiriden hangi oranda pay alacağı büyük önem arz etmektedir.

Katılım bankalarına gerçek ya da tüzel kişiler tasarruflarını değerlendirmek üzere başvuru yapabilmektedirler. Katılım bankaları, “işletmecî ortak” sıfatı ile aldığı sermayeyi işleterek kâr veya zarar elde etmektedir. Ve sermaye sahibi ile başta anlaşılan oranda paylaşmaktadır. Katılım bankalarına yatırılan sermayenin tutarına göre kâr paylaşım havuzu (%80- %20)- (%90- %10) değişmektedir. Yüksek tutarlarda, bankanın, elde ettiği gelirin daha fazlasını hesap sahibine, kalanını kendine alabilmektedir. Katılım bankalarının bu işlemdeki amacı, yüksek tutar mevduatı ve müşteriyi bankaya kazandırmaktır.

Katılım bankalarında birçok hesabın birlikte yönetildiği hesap guruplarına havuz denir. Bu havuz sistemi sayesinde, hesapların değerlendirilmesinden mahrum kalması ve bazı hesaplar yüksek kar ederken bazılarının zarar etmesi önlenmektedir. Havuzda

bulunan fonlardan elde edilen kâr dan, her bir fon sahibi, kullandır ılan fon oran ında, havuzdaki sermaye ağırlığına göre kâr pay ı alır (Tunç, 2010: 196).

Banka bu parayı değerlendirip, ardından elde ettiği kâr veya zararı, hesap sahibinin girdiği havuzdaki sermaye ağırlığı kadar paylaşacaktır. Herhangi bir kusur, kasti hareket yoksa tamamını ödemekle yükümlü değildir. Faizli bankalarda ise, faizli borç niteliğinde yatır ıldığı için, banka ödemek zorundadır. Tasarruf sahipleri tarafından katılma hesaplarına yatır ılan sermaye bankanın mülkiyetine değil emanetine geçmiştir. Buna karşılık, faizli bankalara yatır ılan paralar, bankanın mülkiyetine geçme özelliği taşımaktadır. Katılım bankalarındaki, katılma hesaplarına yatır ılan sermayeleri, bankanın istediği gibi değerlendirme hakk ı yoktur. İslam dininin uygun gördüğü finansman alanlarında işletmek zorundadır. Bunun yanı sıra yine faizsizlik ilkesi doğrultusunda bankacılık mevzuatının uygun gördüğü, kıymetli madem alım satımı, döviz işlemleri ve üretim faaliyetleri gibi işlemlerde sermayeyi değerlendirebilir.

Katılma hesaplarından elde edilen kâr ve zarar ın sürekli olarak hesaplanması gerekmektedir. Çünkü bankaya gelen sermaye, yeni aç ılan hesaplar ve ekonomik düzen sürekli olarak değişmektedir. Katılım hesaplarındaki paylaşım oranları da değişimlerle bağlantılı olarak, sürekli hesaplanmaktadır. Faizli bankalarda önceden belirlenen oranla faiz garantisi verildiğinden dolayı sürekli olarak hesaplama yapılması zorunlu değildir. Katılma hesaplarında zarar edilme ihtimali de bulunmaktadır. Katılım bankalarının liyakat sahibi kadroları, zararı en az seviyeye indirmek için ciddi ölçüde çalışmaktadır. Örneğin; katılım bankalarında yapılan bir murabaha işleminde, konut, arsa veya aracın ipotek edilmesi zarar ın azaltılması ile ilgidir. Faizli bankalarda zarar edilmesi ihtimâl dairesinde değildir. Her durumda vadeli mevduat hesabına yatır ılan paradan daha fazlas ı elde edilecektir (Aktepe, 2013: 71).

Yukarda bahsedilen bilgiler ışığında, katılma hesapları İslam dini açısından sorun teşkil etmemektedir. Katılma hesapları, katılım bankacılığ ının temelini oluştururken, katılım bankalarının fon toplamak için, en çok kullandığı hesap olma özelliğini taşımaktadır.

1.6.2. Temel Fon Kullandırma Usulleri

Katılım bankacılığı sistemine göre, İslami usullere göre toplanan fonların, yine aynı şekilde İslami usullere göre de kullandırılması gerekmektedir. Ancak bu şekilde meşru bir gelir elde edilebilmektedir. Katılım bankacılığında, fon kullandırılma işlemi birçok yöntemle yapılabilmektedir. Toplanan fonlar, faizsiz bankacılık ilkeleri doğrultusunda kullandırılmaktadır.

Katılım bankacılığında sık karşılaşılan bir problem, fon kullandırma işleminin isimlendirilmesinde kullanılan sözcüklerin Arapça olmasıdır. Örneğin, Türk bankacılık mevzuatında fon kullandırma işlemi kredi olarak adlandırılırken, katılım bankacılığında murabaha diye adlandırılmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta esasen iki işlemin aynı işlem olmamasıdır. Birisi faizli borçtan gelir elde etme işlemi olurken, murabaha işleminde bir malın kâr ile satılma işlemidir. Bundan dolayı farklı bir biçimde isimlendirilmiştir. Bu bölümde katılım bankacılığında fon kullandırma işlemleri detaylı bir biçimde ele alınacaktır.

Türk bankacılık kanunu ışığında 19.10.2005 tarihi ve 5411 sayılı bankacılık kanunu, bankaların fon kullandırma işlemlerine dair yönetmeliğin 19. Maddesi ile ilgili kanunun 48. Maddesinin ikinci fıkrasında finansman yöntemleri şu şekilde belirtilmiştir:

1.6.2.1. Kurumsal Finansman Desteği

Katılım bankaları ile finansman kullanacak olan firma arasında yapılacak sözleşme içinde, firmaya lazım olan tüm mal, arazi, menkul kıymet, gayrimenkul hizmet ve hak tutarının satıcı olan kişiye ödenmesi suretiyle firmanın katılım bankasına borçlandırılması işlemidir.

1.6.2.2. Bireysel Finansman Desteği

Katılım bankası ile gerçek kişiler arasında yapılan bir akit ile gerçek kişinin ihtiyacı olan mal, hizmet ve hak bedelinin satıcıya ödenmesi suretiyle, gerçek kişinin bankaya borçlandırılması işlemidir.

1.6.2.3. Kar ve Zarar Ortaklığı

Katılım bankalarında bulunan gerçek veya tüzel kişilerinin fonları ile yapılacak olarak ticaretten elde edilen kâr ve zararın paylaşımı işlemidir. Bu yöntem ile fon

kullanılacak olan gerçek veya tüzel kişilere “Kâr – Zarar Ortaklığı Yatırım Akdi” düzenlenmektedir. Bu sözleşme de önceden belirlenen bir getiri garantisi söz konusu olmamaktadır.

1.6.2.4. Finansal Kiralama

Finansal kiralama işlemi katılım bankaları tarafından faizsiz bir biçimde yapılan bir finansman yöntemidir. Leasing/finansal kiralama işleminde işlemde 3 taraf bulunmaktadır. Bunlar yatırımcı, finansal kiralama şirketi ve üreticiden oluşmaktadır. Yatırımcı gereksinim duyduğu malı ve satın alınması için finansal kiralama şirketi ile sözleşme imzalar. Leasing şirketi de malı satın alarak yatırımcıya teslim eder. Başta anlaşılan vadelerle ödemeler yapılır. Ödemeler bittikten sonra sembolik bir fiyattan mal yatırımcıya satılır. Bu durumda yatırımcı talep ettiği malın ödemesi tamamlanana kadar, mal leasing şirketinin bünyesinde bulunmaktadır. Yani malın mülkiyeti ödemeler tamamlandıktan sonra, yeni bir satışla yatırımcıya geçmektedir. Leasing bir satım sözleşmesi değildir; yeni bir akitir (Aktepe, 2017: 112).

1.6.2.5. Mal Karşılığı Vesaikin Finansmanı

Gerçek veya tüzel kişiler ile katılım bankası arasında yapılan akit doğrultusunda, mal karşılığı vesaik mukabilinde fonun kullanılmasıdır (www.resmigazete.gov.tr, 2005).

Şirketlerin dış ticaret ve kambiyo mevzuatı noktasında katılım bankası ile yatırımcı arasında düzenlenen sözleşmeye tabi olarak mal karşılığı vesaikin, katılım bankası tarafından satın alınıp vadeli olarak fon kullanana daha yüksek fiyatla satması olarak tanımlanmaktadır (www.obcaglar.com, 2017).

1.6.3. Katılım Bankalarında Fon Kullanırma Yöntemleri

Katılım bankacılığın da fon kullanırma işleminin isimleri, İslam hukuku bölümünden alındığı ve kökeninin Arapça olduğu görülmektedir. Murabaha, mudarabe, müşareke, icare, selem, istisna ve sukuk işlemleri katılım bankacılığında fon kullanırma işlemleridir.

1.6.3.1. Murabaha

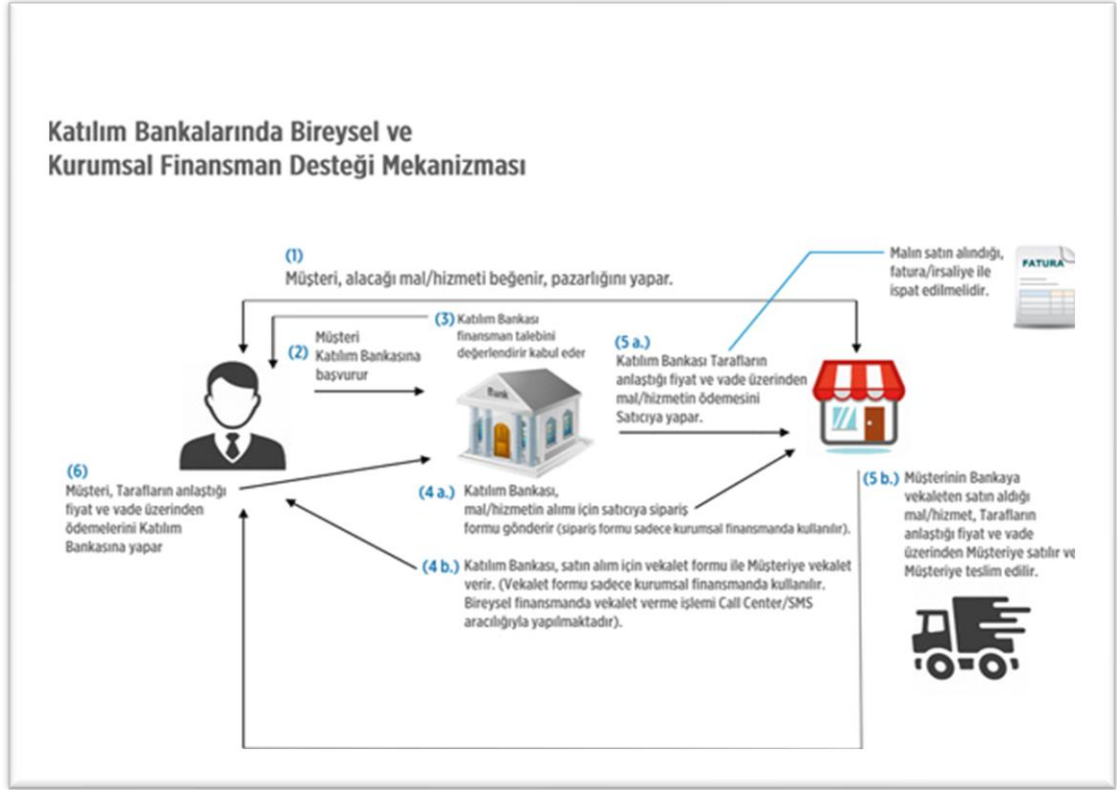
Katılım bankacılığında en sık kullanılan fon kullanırma yöntemi murabahadır. Murabaha, belli bir malı veya hizmetin satın alınarak kâr ile satılması demektir. Katılım

bankasına, mal, hizmet veya hak ihtiyacı olan müşterinin başvurusu durumunda, katılım bankasının, müşterinin ihtiyacı olduğu malın, satıcısından peşin alarak, müşteriye üzerine kâr eklenerek vadeli satılması işlemidir. Bundan dolayı murabaha işlemi “peşin al vadeli sat” şeklinde de ifade edilmektedir. Bu işlem sayesinde katılım bankaları, müşterilerini faizsiz bir şekilde, konut, araç sahibi yaparken yine işletme kurmalarına da yardımcı olmaktadır. Vadeli satış işlemi tarihin çok eski zamanlarına dayanmaktadır. Çünkü insanların tarih boyunca ihtiyaç duyduğu şeyleri peşin almaları her zaman mümkün olmamıştır. Bundan dolayı vadeli satış gerekli hale gelmiştir. Vadeli satışta güven esastır. Güven sağlanmadığı takdirde üçüncü bir tarafın satışa dâhil olması gerekmektedir.

Ticaret dünyasında her dönem vadeli satışlar olmaktadır. Eski zamanlarda, ticari satış işlemlerinde kadılar, bugünkü noter hizmeti yürütmekteydiler. Malı alan kadı aracılığı ile aldığı malın bedelini ödeyeceğini taahhüt ederken, satıcı da alacaklı olduğunu gösteren bir belge almaktaydı. O dönem itibari ile satış bu şekilde güvence altına alınmaktaydı (Tabakoğlu, 2000).

Katılım bankalar da satışa güvence sağlamaktadır. Ancak geçmişte kadınların yaptığından farklı olarak, satıcıdan malı satın alarak, üzerine kâr ekleyerek alıcıya vadeli satmaktadır. Burada katılım bankası, satıcıya malın bedelini ödeyerek güvence sağlarken, alıcıya da malın sağlıklı bir şekilde teslim edilmesini sağlamaktadır. Aynı şekilde, yapılan bu işlemler kanun çerçevesinde yapılmaktadır ve resmi olarak kayıt altına alınmaktadır. Bu sayede katılım bankaları, kayıt dışı ekonomiyle mücadelede de ciddi rol üstlenmektedir.

Şekil 2. Murabaha İşleminin İşleyiş Şeması

Kaynak: TKKB (2019)

Şekil 2’de katılım bankalarının bireysel ve kurumsal finansman kullandırma şekli açıklanmıştır.

Murabaha İşleminin Yapılması İçin Gerekli Çalışmalar

Katılım bankalarında murabaha işleminin yapılabilmesi için, yapılması gereken ön çalışmalar yapılmaktadır. Çünkü yapılan alım- satım işleminin faizsiz bankacılık ilkelerine aykırı olmaması gerekmektedir.

- Katılım bankaları, faizli bankalardan farklı olarak, kredi işleminde ticarete konu olan malın gerçekten var olup olmadığı tespit edilmektedir. Çünkü piyasada alım satıma konu olmayan ceza, vergi, vize ücreti gibi alım satımı yapılmayan bedeller murabaha ile finansmanı sağlanmamaktadır.

- Gerçek olduğu belirlenen malların, alınıp satılmaya elverişli olup olmadığı tespit edilmektedir. Kamuya zarar veren, dinen alım satımı yasak olan malların, (içki, sigara, domuz eti, müstehcen yayın, kumarhane malzemesi) finansmanı murabaha ile sağlanmamaktadır.
- Satışında herhangi bir problem teşkil etmeyen malın, taksitle satılıp satılmadığı tespit edilmektedir. Vadeli bir şekilde satışa uygun olmayan malların (döviz, külçe altın) finansmanı murabaha ile sağlanmamaktadır.
- Alıcı ve satıcı arasında murabaha yapılmadan önce satış sözleşmesi yapılmamış olması gerekmektedir. Bu satışın yapılıp yapılmadığı araştırılıp tespit edilmektedir. Satılmış ve faturası kesilmiş bir malın finansmanı yapılmamaktadır. Çünkü banka murabaha işleminde malı satıcıdan satın alıp, alıcıya satmaktadır. Satışı yapılmış bir malın, satışı tekrar yapılmaz. Bundan dolayı murabaha işlemi gerçekleşmemektedir (Aktepe, 2010: 85).

Murabaha İşleminin Yapılması

Murabaha işlemi yöreden yöreye göre farklılık gösterebilmektedir. Bu değişiklikler bölgedeki ticari örflere göre şekil almakla birlikte temel mantığıyla her yerde aynı işlem yapılmaktadır. İşlemin gerçekleştirilmesi için gerekli ön çalışmalar tamamlandıktan sonra, işlemin uygulanması için yapılacak aşamalar şunlardır:

- İlk aşama olarak, katılım bankasından murabaha yöntemi ile finansman kullanmak isteyen alıcı ile satıcı arasında bir anlaşma sağlanmalıdır.
- İkinci aşama olarak, alıcı olan müşteri katılım bankadan, finansman talebini iletir. Banka talebi inceler, kâr oranı ve ödeme planını belirler.
- Üçüncü aşama da katılım bankası tarafından, müşterinin ihtiyacı olan mal, hak veya hizmeti satın almak için sipariş formu gönderilir. İstenildiği takdirde, katılım bankası müşteriye, malın satın alması için vekâlet de verebilmektedir.

- Dördüncü aşama da sipariş formunu alan satıcı, satın alınan malı ve faturayı müşteriye ulaştırır. Bu işlemin ardından katılım bankası, malın bedelini peşin olarak satıcıya öder.
- Beşinci aşamada murabaha ilkeleri doğrultusunda, satın alınan malın bedeline kâr eklenerek, satışı yapılmaktadır.
- Son ve altıncı aşama da müşteri, önceden düzenlenen sözleşmedeki vade süresi ve kâr oranı doğrultusunda bankaya ödemelerini yapar.

Katılım bankacılık sisteminde, fon kullandırma yöntemleri içinde en sık murabaha yöntemi kullanılmaktadır. Ticaret esasına dayanan bu yöntemle katılım bankaları, konut, araç, işletme finansmanı işlemlerini yapabilmektedir.

1.6.3.2. Mudarabe

Mudarabe, Arapça kökenli olup, darb sözcük kökünden gelmektedir. Bu sistem, emek ve sermayeyi bir araya getirerek ticari ortaklık faaliyeti gerçekleştirilmesidir. Katılım bankacılığında emek-sermaye ortaklığı olarak nitelendirilmektedir (Akın, 1986:83).

Bugün katılım bankaları tarafından bir finansman yöntemi olarak kullanılan mudarabe sistemi, İslamiyet öncesine kadar ulaşmaktadır. Eski zamanlarda, ticari bilgiye sahip olmayan büyük sermaye sahipleri, sermayelerini değerlendirmek için finans anlamında yeterli donanıma sahip olan fakat sermaye sahibi olmayan kişilerle bir araya gelip ticaret yapmışlardır. O dönemde bu işleme mudarabe denilmiştir. Bu sistem portföy yönetim şirketleri ve katılım bankaları ile de geçerliliğini sürdürmektedir.

Katılım bankalarında mudarabe yöntemi çok kullanılan fon kullandırma usulü değildir. Mudarabe yönteminin kullanılmasını sınırlandıran bazı nedenler bulunmaktadır.

Türkiye’de mudarabe yapılabilmesi için gerekli yasal alt yapı bulunmamaktadır. Bu anlamda mevzuat eksikliği söz konusudur. Sermaye sahibinin verdiği tutarın yatırıma dönüşmesi durumunda, hangi zaman diliminde ve ne kadar getirisi olacağı belirsizdir. Yapılan işlemin denetimini yapacak, teknik personel ihtiyacı, maliyeti artırıcı unsur olarak işlemi biraz daha zor hale getirmektedir. Bu ve bunun gibi nedenler, mudarabe yönteminin kullanılmasını güç hale getirmiştir. Ancak katılım bankacılığı sisteminde fon kullandırma şekli olarak nitelendirilmektedir. Katılım bankaları,

uygulanabilirlik açısından daha yapıcı olan murabaha yöntemini çok sık kullanmaktadırlar.

1.6.3.3. Müşareke

Müşareke yöntemi de yine ortaklık anlamına gelmektedir. Müşarake yönteminde, mudarabe yönteminden farklı olarak tek bir taraf değil iki tarafta sermaye koyarak oluşturulan bir ortaklık türüdür. Yapılan ortaklık sonucunda ortaya çıkan kâr, ortaklık sözleşmesinde belirttiği gibi zarar ise ortaklığa konulan sermaye oranında paylaştırılmaktadır.

Öncelikle katılım bankası ve ortaklığa katılacak gerçek veya tüzel kişi arasında ortaklık sözleşmesi imzalanır. Katılım bankası, müşareke yönteminde sadece sermaye sağlamaktadır. Ortaklığa katılan gerçek veya tüzel kişi ise hem sermaye hem de emek sağlamaktadır. Bu şekilde başlatılan proje faaliyete geçmektedir. Proje sonucunda kâr sözleşmeye göre, zarar ise sermaye oranında dağıtılır.

Yapılan ortaklık işleminde her iki taraf da sermaye sahibi olduğundan, projenin yönetimini hani taraf üstleneceği sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu durumda birkaç ihtimal söz konusu olmaktadır.

Yönetici olan taraf, yönetici olması nedeniyle projeden daha yüksek kâr alabilmektedir. Bunun yanı sıra, yönetici olan ortağın yöneticilik ücreti alması İslami bankacılık ilkelerine aykırı biri durum olduğu bilinmektedir.

Diğer yönetim şekli ise, iki tarafında yöneticiliği üstlenmediği dışardan üçüncü bir kişinin yönetimi üstlendiği, müşareke yönetim şeklidir. Üçüncü kişi yöneticilik ücreti karşılığında proje kâr ettiği takdirde ücret alan kişidir. Zarar etmesi durumunda herhangi bir ücret almamaktadır. Esasen buradaki üçüncü kişi bu ortaklığa sadece emek koyan taraf olarak da nitelendirilebilir. Müşareke yapı itibari ile mudarabe yöntemi ile benzerlik gösterse de belli noktalarda farklılıklar bulunmaktadır (Özsoy, 2012: 180).

Mudarabe yönteminde bir taraf sermaye sahibi olurken, müşareke yönteminde ise her iki tarafta sermaye sahibidir. Müşareke de her iki tarafta yönetimde söz sahibi olabilirken, mudarabe de ise sermaye sahibinin yönetime katılması söz konusu değildir. Müşareke yönteminde zarar her iki tarafa yansıtılırken, mudarabe yönteminde zararın

tamamı sermaye sahibine yansıtılır. Çünkü mudarabe emek-sermaye ortaklığı olduğu için, emek sahibinin herhangi bir sermaye katkısı söz konusu olmadığından zararı olmamaktadır. Zarar edilmesi durumunda emek kaybı söz konusu olmaktadır. Müşareke yönteminde sorumluluk sınırı söz konusu değilken, mudarabe yönteminde ise sermaye tutarı kadar sorumluluk söz konusudur.

1.6.3.4. İcare

İcare, günümüz bankacılığında da leasing olarak bilinen kiralama işlemidir. İslami finansta, bankanın bir malı satın alarak kiralaması ya da var olan malı gelir elde etmek amacı ile kiralaması işlemine icare denilmektedir. İcare sözleşmesinde önemli bir husus, kiralanan malın İslam hukukuna uygun ve kiralanabilir olması gerekmektedir.

İcare sözleşmesindeki amaç, gerçek veya tüzel kişilerin likidite sıkıntısı çektiği, satın almaya gücü yetmediği malların kiralanan yolu ile finansman sağlamaktır. Bu sözleşme sayesinde malın sahibi olmadan, malın kullanılması fırsatı ortaya çıkmaktadır. İşçi sözleşmesi de İslam hukukuna göre icare akdine göre yapılmaktadır. Kişi kendi emeğini belli bir süre için, kiralarak belli bir ücret alır (Aktepe, 2010: 62).

İcare sözleşmesi katılım bankası ile gerçek veya tüzel kişi arasında, belirlenen kira bedeli üzerinden yapılmaktadır. Burada banka ile anlaşma yapan gerçek veya tüzel kişi kiraladığı malı bankanın malı olarak kiralamaktadır. Müşteri kiraladığı malı kullandığı ticari faaliyette zarar etse bile icare sözleşmesindeki şartlara uymak zorundadır. Kira sözleşmesinin bitmesi durumunda, müşteri istediği takdirde kiraladığı malı satın alabilir (Günel, 1984: 13).

İcare / leasing Sözleşmesinin Aşamaları

- Müşteri kiralayacağı malın sahibi olan satıcı ile ön anlaşma yapılır ve fiyat tespit edilir.
- Müşteri malı kiralamak için, katılım bankasına başvur ve bunun üzerine katılım bankası, satıcıdan malı satın alır. Satıcı malı müşteriye ulaştırırken, faturasını da katılım bankasına verir.

- Katılım bankası malı satın aldığı için malın bedelini peşin olarak satıcıya öder. Malın sahibi katılım bankası olduktan sonra, malı kiralamak üzere katılım bankasına başvuru yapan müşteriye kiralar.
- Müşteri, malı kiraladıktan sonra, bankayla birlikte belirlenen ödeme planına göre kiralارını öder ve ödediğı dönem boyunca malın kullanma hakkı müşteriye aittir.
- Kiralama işlemi sona erdikten sonra, icare akdinden bağımsız bir şekilde hibe ya da satış yolu ile malın mülkiyeti müşteriye geçer.

1.6.3.5. Selem

Faizsiz bankacılık akitlerinden biri de selem akdidir. Selem akdine göre ihtiyaç duyulan finansmanı faizsiz yoldan elde etmek için, belli bir malın bedelini alıp, malı daha sonraki bir tarihte teslim etmesi üzerine yapılan bir işlemdir. Selem akdi vadeli satış işleminin tam tersine göre işleyen bir fon kullandırma şeklidir.

İslam dininin yaygınlaşmaya başladığı ilk dönemlerde, tarım işlerinde uğraşanların, tarımsal ürünlerin tohum, ekim ve biçim gibi işlemlerde olan maliyetleri karşılamak için, tarımsal üretimden elde edilecek olan ürünleri, üretmeden önce satın maliyetleri karşılayıp daha sonra da ürünü teslim etmiştir. Selem akdi Hz. Peygamber döneminden beri yapılan bir akittir (Aktepe, 2010: 61).

Selem Akdinin Aşamaları

- Müşteri ve satıcı arasında ön anlaşma yapılır.
- Katılım bankası ile selem finansmanından faydalanmak isteyen müşteri arasında anlaşma sağlanır.
- Katılım bankası tarafından, müşteri ile anlaşılan satıcıya, emtia üretim siparişi verilir.
- Katılım bankası, sözleşme de belirtilen bedel doğrultusunda mal bedelinin hepsini satıcıya öder ve mal mülkiyeti katılım bankasına geçer.
- Mal üretim aşamaları bittikten sonra, katılım bankası malın müşteriye ulaştırmasını sağlar.

Selem akdi sözleşmesinde, mal cinsi, nitelikleri, maddi bedeli, miktarı, teslim zamanı ve teslim yeri ifade edilmek zorundadır. Bu işlem sayesinde, bir taraf mal satışı yaparken diğer taraftan da daha sonra elde edilecek olan mala önceden ulaşmış olur ve taraflar faize girmeden ihtiyaçlarını gidermiş olurlar (Bayındır, 2007: 258).

Selem Akdinin Genel Özellikleri ve Şartları

- Selem akdinin yapıldığı sırada mal bedelinin peşin olarak ödenmesi gerekmektedir. Bu durum, mal bedelinin başka bir yerden finanse edilmesini önüne geçerek, borcun borçla kapatılmamasını sağlamaktadır.
- Selem akdine konu olan malın, miktar, fiyat, kalite standartları kesin suretle ifade edilmelidir. Mal bedeli noktasında şüphe teşkil edecek, ürünler selem akdine konu olacak mal olamaz. Örneğin altın, gümüş ve değerli taşlar ağırlık ve değer olarak farklılık gösterebilmektedir.
- Selem akdi doğrultusunda, malın daha sonra teslim edilmesi söz konusu olduğundan, bu süre zarfında uyuşmazlık çıkabilme ihtimaline karşı, malın nitelik bakımından her türlü özelliği detaylıca belirtilmelidir.
- Malın miktarı kesin suretle ifade edilmelidir.
- Teslim edilecek zaman ve yer bilgisi sözleşmede bildirilmelidir (Tunç, 2010: 150).

1.6.3.6. İstisna

Faizsiz olarak finansman edinmenin yollarından biri de istisna sözleşmesidir. İstisna akdine göre mal bedelinin vadeli ya da peşin olacak şekilde ödenmesinin ardından, malın belli süreçlerden geçtikten sonra ya da temin edilip teslim edilmesi demektir. Mesela; takım elbise siparişinde bedeli peşin alıp, daha sonrasında üretilip ya da temin edilip teslim edilmesi gibi bir anlaşma İslam hukukunda istisna akdi olarak kabul edilmiştir. Günümüzde inşaat şirketleri maket binalar üzerinden anlaşma yapıp, inşaatın yapımı tamamlandıktan sonra teslim edilmesi istisna akdinin belirgin göstergesidir (Döndüren, 1993: 319).

Selem ve istisna akitleri birbirine benzerlik gösterebilmektedir. Selemde mal bedeli işin başında ödenmek zorunda olurken, istisna sözleşmesinde bedel daha sonra da verilebilir olmasıdır. Bunun yanı sıra istisna sözleşmesine konu olan malın standart ve fabrikasyon olmaması da istisna sözleşmesini selem akdinden ayıran başka bir özelliktir. Katılım bankaları istisna sözleşmesinde, malı satın almak isteyen müşteriye, faizsiz finansman sağlayarak destek vermektedir.

İstisna Akdinin Aşamaları

- Müşteri katılım bankasına başvurur ve anlaşma sağlanır.
- Katılım bankası satıcıya, müşterinin istediği malın siparişini verir.
- Katılım bankası, malın bedelini satıcıya öder.
- Mal üretimi ya da temin edilmesi sağlandıktan sonra, malı müşteriye ulaştırır.
- Müşteri yapılan bu sözleşmeden doğan borcunu katılım bankasına öder.

1.6.3.7. Sukuk (Kira Sertifikası)

Katılım bankacılığında sukuk önemli bir yer teşkil etmektedir. Sukuk, sertifika, belge anlamları taşıyan Arapça kökenli bir kelimedir. Katılım bankacılığında faizsiz bono olarak da ifade edilmektedir. Sermaye piyasasında senet ile söylenen bono ve tahviller, faizsiz finans sisteminde ortaya çıkan faizsiz tahvil ve bonolar sukuk olarak ifade edilmektedir (Tunç, 2010: 152).

Devletin finansman ihtiyacı olduğunda, finansman ihtiyacını karşılama yollarından biri de tahvil ve bono ihraç etmesidir. Borç senedi olarak ifade edilen tahvil ve bono aynı zamanda bazı şirketler tarafından da ihraç edilebilmektedir. 1 seneden az olan borç senetlerine bono, 1 seneden uzun olan borç senetlerine de tahvil denilmektedir. Bu borç senetleri herhangi bir ticari işleme dayanmadan borçtan gelir etme işlemidir. Yani getirisi faiz olmaktadır. Borç senedini satın alan taraf, senedi ihraç eden tarafa borç vererek vadesinin sonunda gelir etmektedir. Devletin vatandaşından faizle borç alıp vermesi İslam dini açısından uygun görülmemiştir.

Devletin, tahvil ile faiz getirisi elde ettiğinden dolayı, faizsiz finansal bir enstrüman gereksinimi ortaya çıkmıştır. Buna binaen faizsiz finans dünyasında, İslami

ilkeler doğrultusunda uygulanan ve muazzam bir hacme sahip olan finansal araç olarak sukuk, faizsiz finans dünyasında önemli bir yeri teşkil etmektedir (Aktepe, 2017: 201).

Sukuktan, tahvil ve bonodan farklı olarak, elde edilen hak sadece nakit akışı değil aynı zamanda mülkiyet hakkı da sağlamasıdır. Bundan dolayı sukuk kira sertifikası olarak da ifade edilmektedir. Bono, yapı itibarıyla sukuk ile karıştırılmaktadır ancak bonoyu ihraç eden taraf faiz ödemeyi kabul etmiş olurken, sukukta ise borç söz konusu olmayıp, spesifik bir proje/hizmet/ varlık üzerinde mülkiyet hakkı ve gelir sağlamaktadır (Özsoy, 2012: 188).

Sukuk ile Bono Karşılaştırılması

- Bonoda, ihraç eden borçlu konumundadır. Sukukta ise, borç söz konusu olmayıp, belli olan proje/hizmetlerde bölünmez hak ve hisseleri ifade eder.
- Bono da sadece borçluluk ifade edilmektedir. Sukukta ise nakit akışının yanı sıra mülkiyet hakkı verilmektedir.
- Bono da gelir garantisi söz konusu iken, Sukukta gelirin ve anaparanın garantisi söz konusu değildir.
- Bono herhangi bir amaç için ihraç edilirken, sukuk faizsiz finans ilkeleri doğrultusunda ihraç edilmektedir.

Yapılarına Göre Sukuk Türleri

Faizsiz finans kapsamında 6 çeşit sukuk bulunmaktadır. Bu bölümde murabaha sukuk, mudarabe sukuk, müşareke sukuk, selem sukuk, istisna sukuk ve icare sukuk konuları ele alınacaktır.

Murabaha Sukuku

İslami finans bünyesinde yapılan murabaha akdinde, alıcı, sözleşmeye göre satıcının ne kadar kâr ettiğini bilmektedir. Murabaha sözleşmesinde konu satış söz konusu olduğundan, satıştan elde edilecek getirinin ne olduğu belli olmaktadır. Bundan dolayı, tasarruf sahibi sukuk alarak murabahaya konu olan emtiadan önceden bildiği oranda kâr edebilmektedir (Aktepe, 2017: 207).

İslami finans bünyesinde yapılan her işlem bir akde ve ticari işleme dayanmak zorundadır. Murabaha sukuku, ticaret esasına göre alınabilen bir yatırım aracıdır.

Mudarabe Sukuku

Yatırım yapan kişinin sermayeyi koyduğu, sukuk ihraç eden tarafında, bilgi ve tecrübesi ile emek faktörünü koyduğu emek ve sermaye ortaklığına dayalı öncesinde belirlenen oran üzerinden getiri sağlayan sukuk çeşididir (Uyan, 2011:16). Büyük projelerde ihtiyaç duyulan finansmanlar için, risk sermayesi usulü ile uygulanan bir sukuk çeşididir. Tasarruf sahipleri satın aldıkları sukuk ile projede hisse sahibi olmaktadır (Tunç, 2010: 156).

Müşareke Sukuku

Müşareke sukuku yapı itibari ile mudarabe sukuka benzerlik göstermektedir. Mudarabe sukuktan farklı olarak, sukuk ihracı yapan tarafında sermaye sağladığı bir sukuk çeşididir. Yapılan ihraç sonucunda elde edilen kâr önceden anlaşılan oranlar dâhilinde paylaşılmaktadır. Zarar edilmesi durumunda ise her iki tarafın sermayesi kadar zarar paylaşılmaktadır. Bir tür yatırım olan müşareke sukuku, satın alınan sukukun alan tarafa projeye hissedar olmasını sağlamaktadır (Özsoy, 2012: 189).

Selem Sukuku

Selem akdine göre peşin bedel karşılığında vadeli satım söz konusudur. Selem sukuk ihracında ise, selem sukuku ile seleme konu olan malda ortalık oluşmaktadır. Sukuku alan taraf, sukuku ihraç eden tarafa malın siparişini vermiş olmaktadır. Akitte ifade edilen miktarda malın teslim edilmesi zamanında farklı bir tutarda satış yapılabilmektedir. Bu farklılık kâr olarak belirtilmektedir. Bu kar ödeme aşamasında sukuk yatırımcısına dağıtılmaktadır.

İstisna Sukuku

Sukuk türleri arasında önemli bir yer teşkil eden istisna sukuku, inşaat yatırımlarda, yatırımcının ihtiyaç duyduğu finansmanın tedarik edilebilmesi için kullanılan bir sukuk türüdür. Müşteri gerekli olan finansmanı bulmak amacıyla bankaya başvurmaktadır. Banka kendisine başvuran müşterinin projeyi daha profesyonel olarak

yapan taşeronlara aktarmaktadır. Taşeron ile banka arasında içinde satış sözleşmesi fonksiyonu barındıran ve belli bir süre sonra projenin teslim edileceğini içeren bir akit imzalanmaktadır (Eken ve Köroğlu, 2008: 40).

İcare Sukuku

İcare sukuku yapı itibari ile devredilmesi ve geri kiralama işlemi olarak tanımlanmaktadır. Kaynak kuruluşun elinde bulundurduğu varlıkları, sukuk ihraç eden kişiye devreder ardından tekrar kiralamaktadır. İhraç edilen sukuktan elde edilen gelirden, yatırımcının kira ödemesini sağlamaktadır. İcare sukuku, İslami finans dünyasında en sık kullanılan sukuk türü olarak bilinmektedir. Çünkü icare sukuku, alan kişiye finansman anlamında çok yardımcı olabilmektedir. Bilhassa varlık denetimi anlamında tam yetki vermesi icare sukukunu almak için çok geçerli bir neden olmaktadır. Varlığa konu olan icare sukuku, alan kişiye kira geliri ya da gayrimenkulün kullanım hakkını sağlamaktadır (Eken ve Köroğlu, 2008: 40).

Tablo 5. İcare Sukukunun Özellikleri

İcare Sukukunun Özellikleri
Düzenli gelir sağlayan bir sukuk türüdür.
İcare sukuk yapısı varlığın devredilmesi ve kiralama üzerine kuruludur.
İcare sukuku varlık üzerinde, eşit ve bölünmez bir hakka dayanmaktadır.
Piyasa enstrümanı aracı olarak ikincil piyasada işlem görmektedir.
Kira getirisi spesifik bir endekse dayanmakta ya da sabit olabilmektedir.

Kaynak: TKKB (2019)

Tablo 5’te Sukuk türlerinden olan icare sukukunun özellikleri gösterilmiştir.

1.6.4. Temel Bankacılık Hizmetleri

Katılım bankalarının, fon toplama ve fon kullandırma dışında da sağladığı hizmetler bulunmaktadır. Faizli bankacılıkta sağlanan birçok hizmetin tamamına yakını İslami finans ilkelerine aykırı olmadıkça katılım bankaları da sağlamaktadır. Hatta bazı hizmetlerde katılım bankaları faizli bankaları geçmiş durumdadır. Temel bankacılık kapsamında, özel cari hesaplar, teminat mektupları, çek defteri, akreditif, trampa, tüm kambiyo işlemleri, yurtiçi ve yurtdışı para transferleri, döviz/kıymetli maden alım/satımı, kredi kartı ve kira sertifikaları gibi hizmetler sağlanmaktadır.

Katılım bankalarında, çok yaygınlaşan bir hizmette altın bankacılığıdır. Altın toplama işlemi yapan katılım bankaları, ülke ekonomisinde kıymetli maden rezervini artırmaktadır. Altın bankacılığı, tam manasıyla olmasa bile katılım bankalarına kuyumcu hizmetini sağlamayı kazandırmıştır.

Uluslararası para transferi de katılım bankalarının sağladığı hizmetler arasında yer almaktadır. Katılım bankalarında özel acenteler aracılığı ile komisyon karşılığında halka uluslararası para transferi hizmeti verilmektedir. Faizsiz bankacılık ilkeleri doğrultusunda, her türlü menkul kıymetlerin alım satımını hizmeti verilmektedir. Müşterilere daha kârlı kazançlar sağlama adına kira sertifikası ve hisse senedi alınıp satılmaktadır. Spesifik amaçlar doğrultusunda özen bir havuz fonu kurulması ve yönetilmesi hizmeti verilmektedir. Bunun yanı sıra büyük projeler için finansal yönetim ve fizibilite faaliyetleri yürütülmektedir.

1.6.5. Katılım Sigortacılığı

İnsanoğlu tarih boyunca sürekli olarak hayatta riskler ile karşı karşıya kalmaktadır. Bundan dolayı bu risklere karşı önlem alma gereksinimi ortaya çıkmıştır. Gereksinimin giderilmesi için eski kabileler, aileler, toplumlar riski paylaşarak dayanışma ve birlik oluşturmuşlardır. Böylelikle bir kişinin maruz kalacağı riziko, aile bireyleri arasında paylaştırılarak, riskin maliyetini birlikte tedarik etmişlerdir. Riskin paylaşılması ve giderilmesi adına devletler kurulmuş, kamu ve özel kuruluşlar oluşturulmuştur.

Bu türden risklere karşı önlem amacıyla yapılan işlemlerden biri de sigorta akitleri olmaktadır. Sigortacılık sayesinde, insanoğlu türlü emekler ile elde ettiği maddi ve manevi değerlerini korumaya alma imkânı bulmuşlardır. Deprem, yangın, araç, konut ve hayat sigortası gibi birçok riske karşı koruma sağlayan sigorta sözleşmeleri, devlet tarafından yapılabildiği gibi gerekli şartları sağlayan özel şirketler tarafından da yapılabilmektedir.

Genel hatlarıyla üç tür sigorta bulunmaktadır. İlk olarak devlet tarafından, zorunlu olarak halkın deprem, hastalık, trafik kazası, yaşlılık, sahipsizlik ve işsizlik gibi sorunlara karşı önlemleri amacıyla sigorta faaliyeti yürütmektedir. Bu sayede bir dayanışma söz konusu olmakta ve huzur ortamı oluşturulmaktadır. Devlet tarafından bu

sigortalar için prim toplanmaktadır ve risk gerçekleşmesi durumunda, riske maruz kalan taraf, devletten yardım almaya hak kazanmış olur.

İkinci tür olarak rızaya dayalı bir biçimde özel şirketler tarafından, gerçek ya da tüzel kişilerin risklerini koruma altına almak için sigorta işini yürüten özel firmalardan prim usulüne göre anlaşma yapması ve riskin ortaya çıkması durumunda sigorta poliçesinde belirlenen tutar kadar tazminat alması şeklindedir. Genel olarak bir alım satım söz konusu olmaktadır. Sigortalı primi öder ve risk gerçekleşmesi durumunda şirketten tazminat alır. Sigorta yapan taraf, sigorta şirketinin sigorta primlerinin nerede değerlendirildiği ile bilgi ve ilgi sahibi değildir.

Üçün tür sigorta şekli de ikinci türde belirtilen sigorta şeklinde sigorta şirketinin aldığı paranın faizli bir şekilde değerlendirilmesinden dolayı kaynaklanan dini riske karşılık üretilen katılım sigortacılığıdır. İslami sigortacılıkta yapılan işlem, klasik sigortacılıktan farklı olarak alım satım değil, sigortalının verdiği prim vekil sıfatıyla ve primi alan sigorta şirketi ise primi değerlendiren müvekkil sıfatıyla işlem yapmaktadır. İslami sigortacılıkta faizsiz finans enstrümanları ile primin değerlendirilmesi zorunludur (Aktepe, 2017: 229).

Tekâfül Sigortacılığı

Arapça kökenli olan “tekâfül” kelimesi dayanışma anlamına gelmektedir. Katılım sigortacılığı esasen dayanışmaya dayanan bir sistemdir. Havuz sistemi ile risk sahiplerinin primlerinin havuzda toplandığı ve riski gerçekleşen kişiye oradan tazminat verildiği bir sistemdir. Katılım sigortacılığında havuzda duran para faizsiz finans ilkeleri doğrultusunda değerlendirilmek zorundadır (www.tekaful.net, 2019).

Katılımcıların paylarına göre hasar ve sorumluluk paylaştırılmaktadır. Böylelikle adaletli bir paylaşım ve dayanışma sağlanmıştır. Burada da görülmektedir ki faizsiz finans ilkeleri sadece ekonomik rahatlamayı değil toplumun manevi yönden huzur ve refahını da göz önünde tutmaktadır.

1.7. Faizli Bankacılık ile Katılım Bankacılığının Temel Farkları

Bankacılık sektöründe genel olarak şöyle bir algıdan söz edilmektedir. Katılım bankacılığının, faizli bankacılıktan tamamen farklı olması gerektiği yönünde

manipölasyonlar söz konusudur. Esasen faizli bankacılıkta yapılan her işlem dinen yanlış değildir. Mesela kredi kartı hizmeti veren faizli bankalarda, ödemeleri düzenli yapıldığı takdirde dinen bir sakınca söz konusu olmamaktadır. Ya da cari hesap hizmeti, EFT (Elektronik Fon Transferi), havale gibi işlemler yanlış işlemler değildir. Katılım bankaları da bu işlemleri yapmaktadır. Genel anlamda katılım bankacılığı şu noktalarda faizli bankalardan ayrılmaktadır.

Faizli bankalar vadeli hesaplar diye nitelendirilen faizli çalışan hesaplar doğrultusunda fon toplarken, katılım bankaları ortaklığı esas alan katılma hesapları aracılığı ile fon toplamaktadır (www.ilimvemedeniye.com, 2019).

Faizli bankalarda vadeli hesap olarak nitelendirilen, getirisi faiz olan hesaplarda paranın zaman değeri söz konusudur ve sürekli olarak borç veren tarafa getiri sağlama garantisi vermektedir. Katılım bankacılığında ise vadeli hesabın karşılığı olan katılma hesaplarında ortaklık ve ticaret söz konusudur ve ekonomik şartlar doğrultusunda getiri garantisi söz konusu değildir. Hem artabilir hem de azabilir.

Faizli bankalarda riskin bir bedeli vardır. Katılım bankacılığında ise risk paylaşımı söz konusudur. Faizli bankalarda borç veren taraf risk kabul etmemektedir.

Faizli bankalarda, hukuki olarak herhangi bir engele takılmadığı takdirde her türlü işlem yapılabilir. Katılım bankalarında ise yasal olarak herhangi bir sakınca söz konusu olmasa bile İslami bankacılık ilkelerine aykırı olan hiçbir işlemi yapamamaktadır.

Faizli bankalarda öncelikli gelir kalemi faiz üzerinden olmaktadır, katılım bankalarında gelir ticaret esaslı olmakla birlikte kâr üzerindedir (Özsoy, 2012: 120).

İKİNCİ BÖLÜM

2. DAVRANIŞSAL FİNANS VE KATILIM BANKACILIĞI

İnsanoğlu doğumundan ölümüne kadar sürekli olarak birçok şeye karar vermektedir. Bu kararları etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Bu bölümde bilhassa finans kararlarının üzerinde etkili olan “davranışsal finans” konusu ve katılım bankacılığı ile ilişkisi ele alınacaktır.

2.1. Finans ve Finans Teorileri

Günümüzde finansın işlevi özellikle şirketler açısından çok fazla önem taşımaktadır. Küreselleşmekle birlikte şirketlerin çok fazla üzerinde durduğu satış ve pazarlama alanlarına verilen önemin bir o kadarı da finans alanına verilmeye başlanmıştır. Çünkü firmalar reel sektörde üretim yaparken ihtiyaç duyduğu fonu ve satıştan elde edilen getirinin etkin bir şekilde değerlendirilmesi için finansal sistemlerini güçlendirmek zorundadır.

Birçok neden göstermektedir ki, finans konusu işletmelerin önemli bir uzmanlık alanı haline gelmiştir. “Finans”, reel sektörde firmaların gereksinim duyduğu fonları optimal şekilde bulması ve getirinin etkin bir şekilde değerlendirilmesi anlamına gelmektedir (Kıyılar ve Akkaya, 2016: 5).

Finansın İşlevleri Şöyle Sıralanmaktadır:

- Firmaların yatırım girişimlerinde ve üretim faaliyetlerinde gereksinim duyduğu fonları optimal şekilde tedarik edilmesi,
- Tedarik edilen finansmanın en etkin ve verimli bir şekilde değerlendirilmesi
- Fon sağlanması ve kullanılmasında verilen kararlar.

Finansal anlamda 1958’de Modigliani ve Miller (M-M)in makalelerinin, Nobel ödülü alması ile finansal dünyaya pek çok katkısı olmuştur. Pek çok finansal araştırmacı modern sermaye yapısını finans teorilerinin başlangıcı olarak kabul etmiştir. Modigliani ve Miller çalışmalarında, ticari şirketlerin karar verdikleri finansman stratejilerinin şirketin değerinde herhangi bir değişimin olmayacağını ortaya koymuştur.

(M-M)in finans kapsamında sermaye üzerine yaptığı çalışmaların ardından bu teoriye eleştirel yaklaşan üç farklı teori gelişmiştir. Bunlar; Statik Dengeleme, Temsil Maliyeti ve Finansal Hiyerarşi teorileridir.

2.1.1. Statik Dengeleme

(M-M)in ilişkisizlik teorisinde verginin olmadığı görülmektedir. Verginin olmadığı öne sürülen bu finans yapısına getirilen eleştiriler doğrultusunda ortaya çıkan denge teorisi, borç işlemi sayesinde vergi avantajı ve bu durumun ortaya çıkardığı temsil maliyetlerindeki düşmenin getirileriyle, kaldıraç ile finansal daralma ve iflas durumunda ortaya çıkan maliyetlerin dengelemesini hedeflemektedir. Dengeleme teorisindeki esas düşünce, şirketlerin marjinal giderleri ile marjinal getirilerin dengelenmesidir.

2.1.2. Temsil Maliyeti

Temsil maliyeti teorisine göre, bir kişinin ve şirketin finansal işlemlerini, bir ya da daha fazla kişiye devretmesi ve kişi ya da şirket adına karar vermesi adına yapılan akit olarak ifade edilmektedir. Temsilci firmanın fon bulma ve fonların etkin kullanılması ile alakalı kararlar verecektir. Bu kararlar rasyonel olmalıdır. Firmanın finansman işlemleri risksiz bir şekilde yapıldığı takdirde şirket, temsilci maliyeti gibi bir durumla karşılaşmamış olacaktır. Aksi takdirde temsil yöneticisi, kendi çıkarlarına göre hareket ettiğinde, şirket sahiplerini zarara uğratacak ve temsil maliyeti ortaya çıkacaktır.

2.1.3. Finansal Hiyerarşi

Finansal hiyerarşi teorisi, karlılık seviyeleri çok yüksek olan kuruluşların niçin borç kullanma oranlarının düşük olduğunu ve karlılık seviyesinin düşük olan kuruluşların da niçin borç kullanma oranlarının yüksek olduğunu açıklamaktadır. Karlılık oranı yüksek olan şirketler dış kaynaklı fonlara gereksinim duymamaktadır. Karlılık oranı düşük olan firmalar da kendilerine yetecek kadar fon üretememektedir. Bundan dolayı dış fon kaynaklarına yönelmektedir. Finansal hiyerarşi teorisi şu şekilde açıklanmaktadır:

- Ticari kuruluşlar finansman ihtiyacı duyduklarında öncelikle iç fonları tercih etmektedirler.

- Şirketlerin amaçları doğrultusunda temettü oranlarını yatırım yapacakları imkânlara göre ayarlanmaktadır.
- İç fonun yeterli olmadığı durumda, dış fon kullanılacak ise şirketler ilk olarak güvenilir olan menkul kıymet ihracatı yapmaktadırlar. Nitekim ilk olarak borç yoluyla finansman tercih etmektedirler. Ardından hisseye geçiş yapabilir, tahvil ve bono gibi borç senetleri ihraç ederler ve son olarak da hisse senedi ihracı yoluna başvurmaktadırlar.

Finansal hiyerarşi teorisi, finansman edinme işleminin belli bir hiyerarşi düzenine göre yapılmasını ifade etmektedir (www.okanacar.com, 2012).

2.2. Finansın Tanımı ve Amacı

Finans sözcüğü Fransızca kökenli olup, sözlükte ise maddi işler, parasal değer anlamlarını taşımaktadır (www.tdk.gov.tr, 2019).

Ekonomi genel iki başlıkta tanımlanabilmektedir. İlk olarak reel sektör olarak ifade edilen reel kesimde bizzat üretimin, pazarlamanın ve satışın yapıldığı sektöre reel sektör denilmektedir. İkinci başlık olarak “finans” başlığı gelmektedir. Finans bu reel sektörde yapılacak olan üretim için ihtiyaç duyulan fonun, üretim ve satış sonrasında elde edilen getirinin etkin bir biçimde değerlendirildiği tüm alanlarda finansı kapsamaktadır (Paramasivan C. ve Subramanian T., 2008: 2-3).

İşletme dünyasında ise şirketlerin fon bulması ve bu fonların etkin ve verimli bir biçimde kullanılmasını ifade etmektedir. Bundan dolayı “finans” denilen sürecin rasyonel bir şekilde yönetilmesi gerekmektedir. Bu sürecin içinde, mali kaynakların tedarik edilmesi, finansal kaynakların düzeni ve yürütülmesi ve bu mali kaynakların etkin bir biçimde değerlendirilmesi gibi başlıklar bulunmaktadır.

Bu başlıklarda ifade edilen fonların tedarik edilmesi iki şekilde mümkün olabilmektedir. Birincisi öz kaynaklardan yani iç fondan, ikincisi ise yabancı kaynaklardan yani dış fondan finanse edilebilmektedir. Finansman ihtiyacı dış fondan finanse edildiği durumda, finanse edenlerin yönetime dâhil olma, kârdan pay alma ve sorumluluk alma gibi durumlar ortaya çıkmamaktadır. Eğer finansman gereksinimi iç fondan öz kaynaktan tedarik edilirse, yönetime katılma, kâr hakkı ve sorumluluk gibi durumlar ortaya çıkmaktadır (Karalar, 1994: 328).

Finansal yönetim, işletmenin finansal hedeflerine ulaşması için, fon ihtiyaçlarının optimal şekilde bulunmasını, en etkin ve verimli bir biçimde değerlendirilmesini hedeflemektedir. Finansın en temel amacı işletmenin piyasa değerini maksimize etmektir. Şirketin piyasadaki değerini maksimuma ulaştırma hedefi, kârın maksimize edilmesinden daha rasyonel bir amaçtır. Kârın maksimize edilmesinde birkaç yönetsel eksiklik ortaya çıkabilmektedir. Kârın maksimize olması, gelecekte ortaya çıkacak olan gelirin dönemler arası dağılımını ve süreklilik kavramını dikkate almamaktadır. Bunun yanı sıra beklenti içerisinde olunan gelir akışında meydana gelecek olan riski görmemektedir. Bundan dolayı finansın en temel amacı şirketin piyasa değerinin maksimum olması olarak ifade edilmektedir.

2.3. Finansal Yönetim Tarihçesi

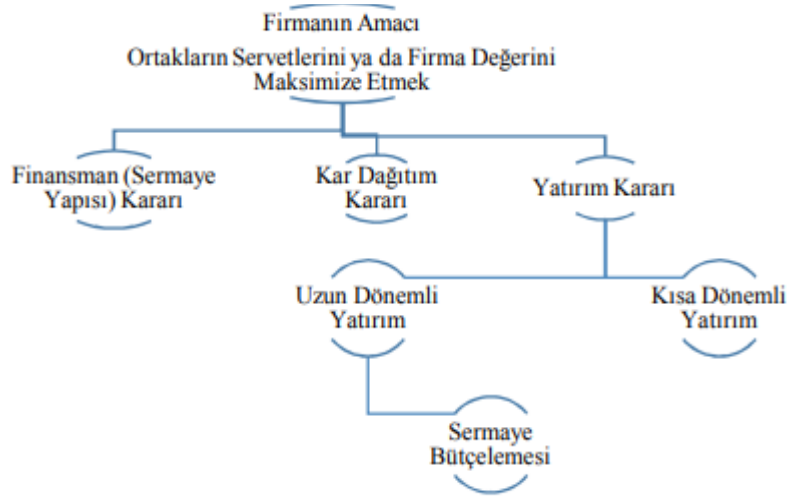
Finans, kavram tam olarak çok eskilerde ifade edilmese de işlev olarak çok eskilere dayanan bir geçmişe sahiptir. Faiz olarak uygulanan kredi oranlarının, Babil kralı zamanında hammurabi kanunları ile hayata geçtiği ifade edilmektedir. Opsiyon akdinin satın alan ilk kişinin Filozof Thales olduğu bilinmektedir. Dünya çapında bankacılık faaliyetlerin ilk olarak yapıldığı tarih 15. Yüzyıla kadar uzandığı ve ilk olarak günümüzdeki adı anonim şirket olan bir yapının da 1599 senesinde East India Company ismiyle İngiltere’de kurulduğu bilinmektedir (Ceyhan ve Korkmaz, 2013: 4).

Finansal anlamda yönetim ise ilk olarak ABD’de sanayileşmenin yaygınlaşması ile finansın yönetiminin bilimsel bir düzeni olarak gelişmiştir. Bu dönemde büyüme amacı güden şirketlerin ana gayesi fon bulmak olmuştur. Bu süreç 1929’daki Büyük Buhran’a kadar sürmüştür (Sarıaslan ve Erol, 2008: 8).

Büyük Buhran’dan sonra birçok firmanın zarar etmesi, iflas etmesi ve tasfiye gibi durumlardan dolayı birçok şirketin yeniden yapılandırılması ve birleşmesi gibi durumlar oldukça yaygınlaşmıştır. İşletmelerde hisse senetleri daha fazla önem kazanmış ve daha geniş kapsamda disiplinli yönetim amaçlanmıştır. 1950 yıllarına kadar süren bu disiplinin sonucunda firmalar işlemlerinde bilgisayar kullanmaya başlamış ve bu durumdan dolayı

“Finansal Yönetim” anlamında yeni ufuklar keşfedilmiştir. Finansal analizler detaylandırılmış ve yeni finansal yönetim anlayışları ortaya çıkmıştır (Sariaslan ve Erol, 2008: 9).

Şekil 3. İşletmelerin Aldığı Finansal Kararlar

Şekil 3’te işletmelerin aldığı finansal kararlar şema şeklinde gösterilmiştir.

Yeni yaklaşımların ortaya atılması ile “Firma Değeri” diye bir kavram ortaya çıkmıştır. Hissedarların refah seviyesinin en üst düzeylere çıkarılması ile alakalı olarak risk kavramı dikkate alınarak istatistiksel finansal yönetim yaklaşımları geliştirilmiştir. Daha sonrasında 1970 yıllarına gelindiğinde ortaya çıkan aktif-pasif finansal yönetim anlayışı 1980 yılında finansal yönetimin mihenk taşı rolünü almıştır. 1970’li yıllarda sabit kur sistemi terk edilmeye başlanmasının ardından dalgalı kur sistemine geçiş yapılmış ve ilk defa “Globalleşme” kavramı ortaya atılmıştır. 1990 ve 2000 yıllarında bilgisayar teknolojisi finansal anlamda etkisini artırmış ve globalleşmenin finans yönetimi üzerine oldukça etkisi olmuştur. 2000 senesinden sonra risk yönetimi oldukça önemi bir hâl almaya başlayınca belirsizlikler artmıştır (Kılıç, 2012: 3).

2.4. Finansal Karar Kavramı

Firmaların gelecek ile karar alması sürecinde her kararın finansal bir yönü olduğundan “Finansal Karar” kavramı ortaya çıkmıştır. Finansal karar ifadesi firmaların aldığı finansal kararlar ve bireylerin aldığı finansal karar olarak iki başlıkta incelenmektedir.

Bireylerin aldığı finansal kararlar, ihtiyaç duydukları fonları ve tasarruflarını değerlendirmek için tercih ettikleri finans kuruluşlarının onlara sağladığı maddi ve manevi kazançlar olarak nitelendirilmektedir. Manevi kazanç diye bahsedilen getiri “Davranışsal Finans” kapsamında elde edilen getiri olmaktadır.

İşletmelerin aldığı kararlar ise şirketin gereksinimi olan fonu bulmak için öz kaynaklardan temin edilmesini ve etkin bir şekilde kullanılması için verilen kararlar olarak ifade edilmektedir (Tekin, 2016).

İşletmelerin finans kapsamında üç farklı karar mekanizması bulunmaktadır. Bunlar: yatırımı ilgilendiren kararlar, finansal (sermaye) kararları ve kâr dağıtım kararlarıdır. Bu üç karar işletmenin gereksinim duyduğu fonu nerden ve nasıl bulacağı ve elde edilen kârın nasıl değerlendirilmesi yönündeki işlemleri kapsamaktadır. Şekil 3’te işletmenin aldığı finansman kararları özetlenmektedir.

Finans dünyasında “finansal karar” anlamında birçok çalışma bulunmaktadır. Fakat finansal karar verilirken malumat eksikliğinden dolayı birçok risk ortaya çıkmıştır. Bunların en başında belirsizlik riski gelmektedir. İşletmelerin başında bulunan finansal yöneticiler bazen irrasyonel kararlar da vermektedir. Bunun sebebi ise, anlık duygular, sezgisel yaklaşımlar, davranışsal sebepler gelmektedir. Bu tür psikolojik sebeplerde finansal kararlarda ortaya zararlar meydana gelmektedir (www.dergipark.org.tr, 2016).

2.5. Risk ve Belirsizlik

Karar verilirken birçok alternatif karşısında karar verilmektedir. Çünkü kararın türü finansal boyutta olduğu için gelecekle ilişkili bir durumdur. Gelecek kat-i suretle bilinemediği için belirsizlik ve risk durumu doğmaktadır. Riskin ve belirsizliğin içerik kapsamında birbirinden farkı bulunmaktadır. Risk kötü-olumsuz bir durum olarak değerlendirilirken, riskin içinde barınan belirsizlik herhangi bir şekilde olumlu ya da olumsuz olarak değerlendirilmemektedir. Belirsizlik, gelecekte ortaya çıkacak olumlu ya da olumsuz durumların tanımlandığında ve ihtimallerin netlemesi durumunda risk durumuna geçmiş olmaktadır. Riskin tanımı maddi bir zararın oluşmasında belirsizlik ya da istenmeyen bir durumun meydana gelme belirsizliği ifade etmektedir. Risk,

esasen tanımlanan ya da hesaplanan bir belirsizliği göstermektedir (Kıyılar ve Akkaya, 2016: 6).

Belirsizlik kavramı, ekonomik anlamda önemli bir yeri teşkil etmektedir. Yatırımın yönünün belirlenmesinde belirsizlik ve yatırımcı psikolojisi belirleyici olmaktadır. Belirsizlik durumu ekonomik gelişim açısından olumsuz bir durum olarak nitelendirilmektedir. Yatırım anlamında belirsizlik çok önemli bir kavramdır. Edinilen her yeni bilgi yatırımda değişkenliğe yöneltmektedir.

Riskin olduğu bir ortamda karar verilirken, beyinde iki durum ortaya çıkmaktadır. Bunlar; Nucleus Accumbens ve Anterior İnsula diye adlandırılan durumlardır. İlk olarak Nucleus Accumbens, bu riskli durumdan kârlı çıkmak, bu tür olumlu bileşenlerin beyine işlenmesi ve kişiyi olumlu bir ruh haline dönüştürmektedir. Anterior İnsula ise risk altında karar verme sonucunda maddi zararların oluşacağı, ceza ve suçluluk gibi kişiyi demoralize edecek bileşenlerin beyine etki etmesi durumudur. Riskin psikolojik etkisi, heyecan sayesinde azalırken, kaygılı bir ruh hali riskin psikolojik etkisini artırmaktadır (Kuhnen ve Knutson, 2011: 1).

Risk belli bileşenler doğrultusunda ikiye ayrılmaktadır. Risk bileşenleri olarak tanımlanan bileşenler sistematik risk ve sistematik olmayan riskler olarak ifade edilmektedir.

2.5.1. Sistematik Risk

Sistematik riskler tüm iktisadi yapıyı etkileyen ve herhangi bir firmanın müdahil olamayacağı risklerdir.

Bir başka ifade ile bir yatırım aracının ya da yatırımcısının kontrolünde olmayan mali piyasada oluşan değişimler olarak da ifade edilmektedir. Sistematik risk ulusal düzeyde ya da uluslararası ekonomik ve siyasi gelişmeler sonucunda ortaya çıkabilmektedir (www.paragaranti.com, 2019).

Sistematik risk kapsamında, enflasyon riski, piyasa riski, politik risk, kur riski ve faiz oranı riski ele alınacaktır.

2.5.1.1. Enflasyon Riski

Enflasyon, basit anlamda fiyatların genel manada artış göstermesi, paranın zaman değerini kaybetmesi, piyasadaki para hacminde artış şeklinde tanımlanabilmektedir (www.dergipark.org.tr, 2019).

Enflasyon, finansal karar sürecinde, belirsizliği ifade etmektedir. Bu durum yatırımcılar için risk ve olumsuzluğu göstermektedir.

2.5.1.2. Piyasa Riski

Piyasa Riski, genel manada piyasa denilen ortamda ortaya çıkan değişimler sonucunda, piyasada yapılan yatırımlardan elde edilen getirilerin azalması olarak tanımlanmaktadır. Mali anlamda yapılan yatırımların tamamını etkileyen bir risktir.

2.5.1.3. Politik Risk

Politik risk kurumların sıkça karşılaştığı bir risk olarak ortaya çıkmaktadır. Politik risk ve piyasa riski birbiri ile bağlantılıdır. Yatırım yapan kişinin, finansal yatırım kararı verdikten sonra politik ve siyasi anlamda karşılaştığı ve üstlenildiği risktir. Özellikle dış ülkelere yatırım yapan şirketlerin farklı hükümetlerle ilişkileri olmaktadır. İlişkiler iyide olsa şirketlerin karşılaştığı birçok politik risk bulunmaktadır.

2.5.1.4. Kur Riski

İşletmelerin, nakit akışlarında olumsuz etki yapan, döviz alım satımlarında beklenilmeyen bir şekilde ortaya çıkan kur değişimleri olarak tanımlanmaktadır. Firmaların isteği ve kontrolü dışında meydana gelen kur hareketlenmelerinden dolayı dövizin ulusal paraya çevrildikten sonra ortaya çıkacak olan zararlar da kur riski kapsamında değerlendirilmektedir (Kıyılar ve Akkaya, 2016: 10).

2.5.2. Sistematik Olmayan Risk

Sistematik olmayan riskler ise kendi işletme yapısından kaynaklanan ve her iktisadi bir yapının müdahil olabileceği riskler olarak tanımlanmaktadır (Sayılğan, 2017: 340).

Sistematik olmayan riskler kapsamında, endüstri riski, yönetim riski ve finansal risk kavramları ele alınacaktır.

2.5.2.1. Endüstri Riski

Endüstri riski, firmanın faaliyet yürüttüğü alanda meydana gelebilecek olan riskler olarak ifade edilmektedir. Aynı faaliyeti yürüten daha büyük bir şirketin piyasaya girmesi, üretimde kullanılan ham maddenin azalması gibi durumlar endüstri riski kapsamına girmektedir.

2.5.2.2. Yönetim Riski

Firma yöneticilerinin finansal karar verme sürecinde işletmeyi zarara uğratabilecek kararlar alabilmesi, Şirketin yönetim metodu gibi durumlar şirket için yönetim riski olarak tanımlanmaktadır.

2.5.2.3. Finansal Risk

Firmaların borçlarının ödeme gücünün düşmesi finansal risk olarak tanımlanmaktadır. Şirketin gelirlerinin, borçlanma sonucu ortaya çıkan faiz ve kâr payı ödemelerini ödemeyecek düzeye gelmesi şeklinde de ifade edilmektedir. Finansal risk, mali kaldıraç düzeyi ile ölçülmektedir.

2.6. Geleneksel Finans ve Modelleri

Geleneksel olarak klasik finans anlayışına göre insan “homo economicus” yani akılcı bir varlıktır. Bundan dolayı insanın finansal anlamda yaptığı her yatırımda getiri odaklı hareket ederek kazanç sağladığı varsayılmaktadır. Esasen bu klasik anlayış insanın sadece aklıyla hareket ettiğini ifade ederek, duygusal, sezgisel ve psikolojik özelliklerini olduğunu reddetmektedir.

Yaklaşık olarak 35 sene öncesine kadar homo economicus insan modeli tüm zamanlarda kabul görmüş ve sürekli olarak fayda ve kâr maksimizasyonu peşinde koşan insan olarak tanımlanmıştır. İnsanın karar verirken, karar sonucu ortaya çıkacak olan tüm sonuçların bilindiği varsayılmıştır. Rasyonalite bilginin tam olarak bilindiği ortamda meydana gelmektedir.

Ancak insan hayatında birçok değişken bulunmaktadır. İnsan karar verirken en önemli etken belirsizlik durumudur. Karar verilirken bilgiye tam olarak hâkim olunamaması en net belirsizlik durumudur. Bilgiye tam olarak sahip olması durumunda bile herkes için aynı şeyi ifade ettiği söylenememektedir. Bu bilgiler insanın duygusal yapısına, zihinsel süzgecine bağlı olarak işlenir ve farklı farklı anlamlar ortaya çıkar.

Bundan dolayı insanoğlunun kararını psikolojik durumu ve sosyolojik şartlar etkilemektedir. İnsanın karar verme aşamasında rasyonellikten çıkaran şey insanın duygularının karar verme sürecine olumsuz olarak etki etmesidir.

Homo economicus her daim sonuç odaklı hareket ederek sadece fayda ve kâr hedeflemektedir. Son dönemlerde ifade edilen “homo sociologus” Ahlaki durum, toplumsal olaylar, mahalle baskısı, ruhsal eğilimler ve yönlendirmeler gibi geniş kapsamlı değişkenleri de dikkate almaktadır (Güvel, 1998: 153).

2.6.1. Beklenen Fayda Teorisi

Beklenen fayda teorisi, geleneksel finans kavramının alt yapısını oluşturmaktadır. İlk olarak Bernoullinin ortaya attığı beklenen fayda teorisi, John Von Neumann ve Oscar Morgenstren sayesinde formüle edilmesiyle finansın temeli ortaya çıkmıştır. Beklenen fayda teorisi kapsamında insan “Homo Economicus” modelindedir. Yani insan akılcı hareket eden bir varlıktır. Bu modele göre insan sürekli menfaatine hizmet eden, psikolojik ve sosyolojik etkilerden arınmış bir varlıktır. Beklenen fayda teorisinin ifade ettiği ise insan, karşısına çıkan fırsatların riskli ya da belirsizlik durumuna göre beklenen faydalar arasında karşılaştırma yaparak tercih yapmaktadır (Kıyılar ve Akkaya, 2016: 23).

Finans anlamında fayda kavramı, maddi bir varlığa sahip olmanın kişide uyandırdığı tatmin seviyesi olarak ifade edilmektedir. İnsan fıtratı gereğince fayda seviyesini sürekli olarak yükseltmeyi amaçlamaktadır. Beklenen fayda teorisi risk durumunda karar verme işlemin yapılması ile alakalıdır. BFT’ye göre insan kendine en çok menfaat sağlayan seçeneği tercih etmektedir. Üç temel bileşen üzerinde yoğunlaşmaktadır. Beklenti, Varlık Entegrasyonu ve Riskten Kaçınma prensipleridir.

2.6.1.1. Beklenti

Beklenti prensibine göre, bir tercihin total getirisi, bütün sonuçların beklenen getirisine eşittir. Davranışsal finans ve temel anlamında ekonominin başlangıcını yapan bilim insanı olarak kabul edilen Kahneman, diğer bir tanınmış psikolog Amos Tversky ile 1979 yılında “Beklenti Teorisi: Risk Altında Verilen Kararların Analizi” adlı bir eser yayınlamıştır. Bu çalışmada “Beklenen Fayda Teorisi”nin (Luce ve Raiffa, 1957; Pratt, 1964; Fishburn, 1970) ön kabullerini eleştirel bir dille belirten, kişilerin karar verme

aşamalarında yaşadığı dalgalanmaların sebepleri üzerine yoğunlaşmışlar ve Beklenti Teorisi'ni ortaya atmışlardır.

2.6.1.2. Varlık Entegrasyonu

Kişinin elinde bulunan varlıkların bir araya gelmesi halinde ortaya çıkan getirinin, varlıkların, tercih edilecek kararın sonucundan önceki faydasından fazla olması durumunda beklenti kabul edilmektedir. Buradan anlaşılan kişinin temeli getiri ya da kaybetmek yerine nihai varlıkları getirdiği faydanın seviyesidir.

2.6.1.3. Riskten Kaçınma

İnsanoğlu, riskin olduğu seçenekler yerine ya daha az riskin olduğu seçenekleri ya da riskin olmadığı seçenekleri tercih ederler. Riskin olmaması demek, tercih sonucunda ortaya ne çıkacağının bilinmesi durumudur.

2.6.1.4. Beklenen Fayda Teorisi Varsayımları

- Bir karar mekanizmasında X seçeneği Y'den daha fazla getiri sağlıyorsa mutlak suretle X seçeneği tercih edilecektir.
- Karar mekanizmasında, tercihler tutarlılık ölçüne uymaktadır. X, Y'den, Y'de Z'den daha fazla getiri imkânı veriyorsa, karar verecek olan taraf X ile Y arasında bir tercih yaparken X'i tercih edecektir.
- İnsanoğlu karar vereceği zaman seçeneklerin belirsiz işlemlere karşı olasılıklarını hesaplayarak, fayda maksimizasyonu sağlamak istemektedir. Fayda düzeyini en üste çıkararak seçeneği tercih etmektedir.

Beklenen Fayda Teorini Şunları Amaçlar;

- Karar sürecinde riski doğuran seçeneklerin formüle edilmesi için kullanılmaktadır.
- Beklenen fayda teorisi finans dünyasında pozitivist şeklinde bilinmektedir.
- Beklenen fayda teorisi incelenen insan hareketlerinin normal şartlar altında modelleme yapılması şartıyla en uygundur.
- Beklenen fayda teorisi model anlamında normatiftir.

2.6.2. Bayesçi Öğrenme Teorisi

Karar verme durumunda en önemli etken gelecekte ortaya çıkabilecek ihtimallerin belirsiz olmasıdır. Bu problemin çözülmesi için İngiliz matematikçi Thomas Bayes, gelecek ile ilgili karar vermeden önce, geçmişte olan olaylardan esinlenerek, olasılık ve istatistik biliminden faydalanarak karar verilmesi fikrini ortaya atmıştır. Bayes’e göre belirsiz bir karar durumunun ölçülmesi için olasılık ihtimallerinin hesaplanması ile karar verilmektedir (Tufan, 2008: 14).

Bayes teorisine göre belirsizlik durumunda olan bir sonucu bulmanın yolu, o durumun ihtimallerinin dağılımının hesaplanması ile bulunur. Bayes teorisinde genel manada önceden gerçekleşen olaylardan elde edilen tecrübe ve bilgi üzerinden olasılık hesaplama üzerine karar alma yöntemidir.

2.6.3. Etkin Piyasalar Hipotezi

Etkin piyasalar hipotezine göre, bir bilgi ışığında mevcut piyasa fiyatları üzerinde bir kazanç elde etmek mümkün değildir. Bu durumun sebebi, fiyatın bilginin tamamını kapsamaması olarak gösterilmektedir (Fama, 1976: 145).

EPH’ ye göre menkul kıymet fiyatlarının, pazarda olan tüm bilgileri kapsadığı ifade edilmektedir. Rekabetin yoğun olduğu piyasalarda, bir emtianın fiyatı o emtianın arz ve talebinin denk olması ile meydana gelmektedir. Meydana gelen bu fiyat, herkesin ulaşım sağlayabildiği bilgilere uzanan ve alıcı ile satıcı arasında mutabık olduğu fiyat olmaktadır. Etkin piyasalar hipotezin sadece hisse senetlerinin üzerinde değil, bütün piyasalarda geçerli bir hipotez olduğu ileri sürülmektedir (Karan, 2011: 275).

Etkin piyasalar hipotezinde, ifade edilen “etkin” kelimesi bilginin etkinliğini ifade etmektedir. Buradaki etkinlikte amacın fiyatların tüm bilgileri yansıttığı bildirilmektedir.

2.6.4. Modern Portföy Teorisi

Modern portföy teorisine göre, işletmelerin finansal varlıklarından meydana gelecek olan portföy çeşidi ile riskin ters orantılı bir biçimde işlediğini ifade etmektedir. Yani işletmenin mali varlıklarından oluşturulacak olan portföy çeşidi ne kadar çok ise risk düzeyi de o derecede düşük olacaktır.

Modern portföy teorisinin sahibi Harry M. Markowitz'dir. Markowitz çalışmalarında risk kavramını matematiksel olarak, belli bir varlığın kazanç oranının standart sapması şeklinde açıklamış ve portföyün yönetiminde çeşitliliğe giderek belli bir kazanç düzeyinde riskin minimuma indirilebileceğini ifade etmiştir (Kıyılar ve Akkaya, 2016: 32).

2.7. Davranışsal Finans Kavramı ve Ortaya Çıkması

Klasik finans anlayışında insan yatırım yaparken, akıl odaklı hareket ettiği ve yatırım kararında finansal piyasa bilgisinin tamamına hâkim olduğu ifade edilmektedir. Bu kapsamda finansal teoriler ortaya atılmış ve finansal modeller üretilmiştir. Yapılan gözlemler ve araştırmalar sonucunda, insanın yatırım yaparken her zaman akılcı hareket etmediğini, finansal durumdan bağımsız kararlar aldığı ortaya çıkmıştır. Ve bu rasyonel olmayan kararlar piyasa üzerinde etkide bulunmuştur. Bu durumda geleneksel finans teorilerinde ifade edilen akılcı hareket eden insan anlayışında boşluklar ortaya çıkmıştır.

Bu boşlukların doldurulması adına “Davranışsal Finans” kavramı ortaya çıkmıştır. Davranışsal finans insanın yatırım yaparken “akılcı” değil “normal” olduğunu ileri sürmektedir. Bununla birlikte yatırımcıların, yatırım kararlarında dikkate aldığı bileşenlerin, risk ve getiriden ibaret olmadığı da ortaya çıkmıştır. Bu bileşenlerin dışında değişkenlerin de olduğu ve fayda amacının dışında sezgilerine, duygularına uygun karar alıp tatmin olmayı da hedefleyen bir yatırımcı olabileceği ifade edilmiştir.

Bu bölümde BFT, EPH ve Bayes teorilerine yardımcı olan “Davranışsal Finans” kavramı incelenecektir.

2.7.1. Davranışsal Finans Kavramı ve Tanımı

Davranış yaklaşımını psikolojiye kazandıran Jhon. D. Watson' dur. Davranışçılık yaklaşımı, insan davranışlarının iç etkenlerin değil dış etkenlerin belirlediğini ileri sürmektedir. Oysaki Davranışsal Finans tarihi daha eskiye uzanmaktadır. 1759'de Adam Smith, “Ahlaki Düşünce Sistemi” eserinde insanların olumlu bir durumdan olumsuz bir duruma geçiş yaptığında pişmanlık ve hüznü yaşadığını, yeniden olumlu duruma geçiş yaptıklarında pozitif duyguları hissettiklerini ifade ederek, davranışsal finansın bileşenlerinden olan “zarar ve riskten kaçınma” kavramlarının tanımını ortaya koymuştur. Yine aynı şekilde birçok çalışmada sosyal

psikolojideki ve piyasalarda meydana gelen dalgalanmaların yatırımcıların psikolojik durumunu etkilediği fikri ortaya atılmasına rağmen davranışsal finans kavramı yirminci yüzyılın ortasına kadar gereken değeri görmemiştir (Cornicello,2004: 23).

Davranışsal finansın, Kahneman ve Tversky'nin 1979 senesinde yayınlanan *Econometrica* isimli makaleleri literatürdeki başlangıcı kabul edilmektedir. Bu makale çalışmalarının ilk olarak finans kavramı ile psikoloji kavramının yan yana incelendiği bir dönemi başlatmıştır.

Klasik finans anlayışında insanın akılcı hareket ettiği varsayılmıştır. Yatırımcıların incelenmesi sonucunda, her zaman akılcı hareket etmedikleri, psikolojik etkenlerden dolayı ilerde daha çok getiri sağlayacak bir hisse senedinin elden çıkarıldığı ve zarar eden hisse senetlerinin ise daha çok elde bekletildiği görülmüştür. Aşırı bir güvenden dolayı sık sık zararına işlem yapma, sürü psikolojisinden etkilenme ve hisse senetleriyle duygusal bir bağ kurulması gibi belirtiler saptanmıştır. Yatırımcılarda, kendi yatırımını destekleyen doneler araması ve doğru da olsa kendine aykırı bilgileri reddetme eğilimi görülmüştür. Bundan dolayı finansal yatırım rasyonel bir yatırımdan çıkıp, his ve duyguların etkin olduğu bir karar alındığı ortaya çıkmıştır (Döm, 2003: 14).

Davranışsal finans, insanların yatırım psikolojisini ve bu davranışların piyasaya nasıl etki ettiğini incelemektedir. Yine aynı şekilde davranışsal ekonomi, yatırımcıların, yatırım noktasında finansal bilgilerin yanı sıra psikolojik, sezgisel ve toplumsal etkenlerinde yatırıma etkisiyle ilgilenmektedir.

Davranışsal ekonomi, mevcutta var olan klasik finans teorilerinin cevap veremediği boşluklara destek olarak ortaya çıkmış bir finansal teori yaklaşımıdır. İnsanların yatırım noktasında akılcı davranmadığını ileri sürmektedir. Davranışsal finansın kazandırdığı durumlardan biri, rasyonel ve irrasyonel işlemlerin yapıldığı bir piyasada, irrasyonelliğin daha uzun vadede devam ettiği ve etki ettiği durumdur. Davranışsal finansın, insanların akıl ve mantık odaklı hareket etmediğini ifade ederek bazı finansal davranışları açıklayabilmektedir. Davranışsal finans modelleri insanların inanışlarının yatırım kararına etki ettiğini ileri sürmektedir.

Davranışsal finansın tanımı birkaç şekilde ifade edilmiştir:

- Finansal teorilerin, karar verme ve psikolojik ilkeler ile incelenmesidir.
- Yatırımcıların, yatırım kararlarında yaptığı bilişsel yanlışları araştırmaktadır.
- İnsanlar rasyonel değil “normal” kabul edilmelidir. Ve “normal” insanlar irrasyonel hareketlerde sergileyebilmektedir.
- Bilişsel yanlışların ve duyguların yatırım kararları üzerine etkisini araştıran bir yaklaşımdır.

Yukarda bahsedilen tanımların hepsi ile alakalı olan davranışsal finans, en genel anlamda yatırımcıların rasyonel olmadığını ve karar alırken finansal faktörlerin dışında başka faktörlerden de etkilendiğini öne süren bir finans teorisidir.

2.7.2. Kahneman ve Tversky Beklenti (Umut) Teorisi

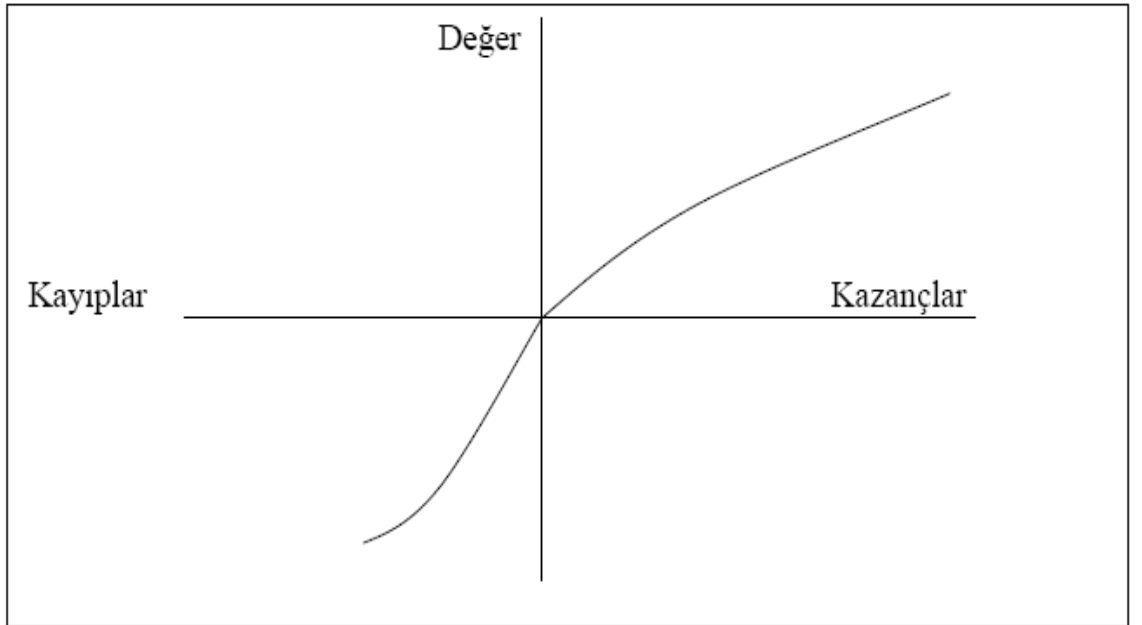
Kahneman ve Tversky'nin umut teorisi hisse senetlerinin fiyatlarının belirlenmesi üzerine yatırımcı psikolojisinin etkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Birçok yöntem geliştirildiği halde hisse senetlerinin fiyatları hakkında net bir bilgiye ulaşmak mümkün olmamıştır. Net bir sonuca ulaşamamanın sebebi araştırıldığında gözlere çarpan olayın, hisse senetlerinin fiyatlarının belirlenmesine genel olarak mekanik olarak yaklaşılmıştır. Buradan anlaşıldığı üzere hisse senetleri fiyatlarının sürekli olarak finansal parametreler doğrultusunda, psikolojik etkilerden bağımsız bir şekilde değişkenlik gösterdiği görülmüştür.

Her noktada insan psikolojisinin etkisi olduğu ifade edilirken, finansal anlamda da psikolojinin etkisi olduğu söylenmeye başlanmıştır. Bunun bağlantılı olarak yatırımcının psikolojisinin hisse senedinin fiyatlarının belirlenmesinde de etkili olduğunu Kahneman ve Tversky'nin Beklenti Teorisi (KTBT) ifade etmiştir. BFT, belli bir zamana kadar varlık fiyatlamalarında psikolojik faktörlerden bağımsız olarak fiyatların belirlendiğini ileri sürmüştür. Beklenen fayda teorisine en çok yapılan eleştiri fiyatların belirlenmesinde duyguların, psikolojik etkenlerin yok sayılmasıydı. Bunun ardından fiyatların belirlenmesinde yatırımcı psikolojisinin etkisi olduğunu ileri süren yeni beklenti teorisi Kahneman ve Tversky tarafından 1979 yılında ortaya atılmıştır.

KTBT, belirsizlik ve risk durumunda yatırımcıların nasıl karar verdiğini araştıran davranışsal finansın temelini oluşturmaktadır. Kahneman ve Tversky'nin

Beklenti Teorisi'ne göre insanlar için zarar etmek, getiri sağlamaktan daha önemlidir. Örneğin bir yatırımcının aldığı hisse senedi 1000 TL, zamanla değeri 1500 TL'ye çıktığını varsayalım, yatırımcı hissesini satmaya kalktığında 1500 TL'yi göz önünde bulunduracaktır. Yatırımcı hisse senedinin satışını 1450 TL ile yaptığında bunu bir zarar olarak algılayacaktır. Yani ilk aldığı fiyatın üzerine gelen kârın değil son referans aldığı fiyatı göz önüne alarak zarar ettiğini düşünmektedir. Sonuç olarak yatırımcıya göre kayıp, kazanca göre daha önemlidir.

Şekil 4. Beklenti Teorisi İşleyişi

Kaynak: Kahneman ve Tversky (1979)

Şekil 4'te görüldüğü üzere, "Y" ekseninde üst tarafı "sevinç", "mutluluk" alt tarafı ise "üzüntü" "mutsuzluk" olarak değerlendirilir. "X" ekseninde "kayıplar" ve "kazançlar" yer almaktadır. Şekil incelendiğinde kazancın artması ile faydanın azaldığı görülmektedir. Yine aynı şekilde kayıpların artması ile kayıpların etki derecesinde azalma görülmektedir. Dikkat edilmesi gereken bir başka nokta ise "kayıp" çizgisinin daha dik bir şekilde inmiş olmasıdır. Bunun nedeni yatırımcı için kayıpların daha değerli olduğudur. Yani kazanç sağlandığında yaşanan mutluluk ile kayıp yaşandığında yaşanan mutsuzluk aynı derecede değildir. Üzüntü daha fazla olmaktadır. Örneğin; bir yatırım sonucunda 20.000 TL kayıp yaşanması ile ortaya çıkan

mutsuzluk ile iki defa 10.000 TL kaybedilmesi ile ortaya çıkan mutsuzluk aynı derecede olmamaktadır (www.piyasarehberi.org, 2019).

2.7.3. Davranışsal Finansın Diğer Bilim Dalları ile İlişkisi

Davranışsal Finans, insanların ve sosyolojik yapının davranış şekillerini inceleyen psikoloji, sosyoloji ve sosyal psikoloji bilimlerinden esinlenerek türetilmiş bir kavramdır. Davranışsal Finans, bunun yanı sıra insan davranışlarını inceleyen bilimlerden fayda sağlayarak, finans piyasalarının davranışları üzerinde çalışma yapmaktadır.

2.7.3.1. Psikoloji

Psikoloji genel manada insan davranışları ve bilişsel süreçler ile bu yöntemlerin insanların fiziksel, ruhsal ve dış etkenlerin, bireye nasıl etki gösterdiğini açıklayan bilim dalıdır.

Psikoloji, bilişsel psikoloji alanındaki düşünme eylemi ve düşünme süreciyle de ilgilenmektedir. Bu işlem insanoğlunu anlamaya çalışmaktır. Algılama, çözüm üretme, düşünme, duygu gibi unsurlar psikolojinin en temel bileşenleridir. Bununla bağlantılı olarak da yatırım söz konusu olduğunda finansal karar sürecinde, olgular, davranışsal ekonominin ve psikolojinin ilgi alanına girmektedir. Klasik finans anlayışı, risk, belirsizlik ve fiyatlar üzerine yoğunlaşarak, insanın seçimlerine yer vermemiştir. Psikoloji bilimi de finansal karar sürecinde insanın kararını etkileyen faktörlerle ilgilenmektedir. Yani sonuç olarak, finans kavramı ile psikoloji bir araya gelerek “Davranışsal Finans” anlayışı ortaya atılmıştır (Tufan, 2008: 44).

2.7.3.2. Sosyal Psikoloji

Sosyal psikoloji de toplumda hâkim olan belli başlıkları incelemektedir. Grupların içeriği, yönetim yapısı, tutumlardaki değişkenlik, uyum, çevresel faktörler ve son zamanların popülist konuları olan sevgi kavramı, çekicilik ve kavgacılık gibi konuları araştırmaktadır. Sosyal psikolojinin ortaya koyduğu çalışmalarda, bir toplumda insanların bir başka bir insanın davranışlarını anlamaya çalışırken, bireyin farklı davranışlarını kendine almaktan çok, ortalamasını dikkate aldığı görülmektedir. Bunun yanı sıra davranışsal finansın temelini ortaya koyan, insanın akılcı hareket etmediği

düşüncesi sosyal psikoloji bilimi çalışmalarıyla da desteklenmektedir (Kıyılar ve Akkaya, 2016: 117).

İnsanlar yatırım yapacakları zaman, ekonomik piyasalardan veriler alır ve bu doneleri kendi bakış açılarına göre yorumlayarak finansal karar vermektedirler. Bu süreç “Algılama” olarak adlandırılmaktadır. Algılama, insanların toplumdan aldığı uyarıcı/bilgi/işaretleri anlama, yorumlama ve değerlendirme süreci olarak ifade edilmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, uyarının nasıl algılandığıdır. Çünkü aynı uyarı herkeste aynı şekilde algılanmamaktadır. Bu algılardaki farklılığın sebebi, bireylerin değer yargılarında, yaşadıkları coğrafyanın etkilerinde, duygularında ve tecrübelerinde olan farklılıklardır. Bu farklılıklar dış faktörler ve iç faktörler olmak üzere iki başlıkta incelenmektedir (Tufan, 2008: 47).

Dış Faktörler: Çevre etkileri, çoğunluk tercihleri, piyasanın mali durumu ve çeşitli dışsal uyarılar yatırımcı psikolojisini dışardan etkileyen faktörlerdir.

İç Faktörler: Yatırımcının karakteristik yapısı, algılama şekli, inançlar, motivasyon ve ihtiyaçlar gibi faktörlerde yatırımcının psikolojisini içerden etkileyen faktörlerdir.

Motivasyon, diğer iç faktörlere göre finansal karar verme sürecinde daha etkili olabilmektedir. Çünkü insanoğlu motivasyonun düşük olduğu ya da sinirlilik durumu olduğunda sağlıklı karar verememektedir. Aynı şekilde motivasyonunun yüksek olduğu zamanlarda da sağlıklı karar alabilmektedir. Örneğin; insanın çok mutlu bir anında kendisinden borç istendiğinde, ekonomik durumunu düşünmeden borç vermesi yüksek motivasyonda alınan sağlıklı kararlardandır.

2.7.3.3. Sosyoloji

Sosyoloji bilimi, psikolojiden farklı olarak insanların davranışlarını değil, toplumun davranışları ile ilgilenmektedir. Bunun yanı sıra sosyoloji, toplumsal ilişkinin finansal birimler ile ilişkisini de araştırmaktadır. Toplumsal davranışı Weber’e göre dörde ayrılmaktadır (Tufan, 2008: 49).

Rasyonelitenin Amaç Boyutu: İnsanın bulunduğu ortamdan beklentileri ve bu beklentilere ulaşmak için rasyonel araçlar kullanarak amacına hizmet etme davranışıdır.

Rasyonelitenin Değer Boyutu: İnsanın inançları, ahlaki değerleri, dini değerleri doğrultusunda davranış göstermesi ve bu davranışın sonuçlarını dikkate almasıdır.

Duygusal Davranış: İnsanın bir anlık duyguyla, ani heyecanla verdiği kararlardır. Kontrol edilmeden, tahrike kapılarak kontrol dışı davranışlar olarak nitelendirilmektedir.

Geleneksel Davranış: İnsanın alışkanlıkları doğrultusunda karar vermesidir. Gelenek ve görenek, toplum etkisi gibi konular bu davranış türüne girmektedir (Kıyılar ve Akkaya, 2016:119).

Bu tür davranışların hepsi finansal karar verme sürecinde etkili olmaktadır. Çünkü insan kendinden, ailesinden, toplumdan ve dünyadan etkilenmektedir. İnsan yeni finans teorilerinde ifade edildiği gibi “Normal” bir varlıktır.

2.8. Davranışsal Finans Modelleri

Kahneman ve Tversky’nin beklenti teorisi ile ilgili yayınlanan “Risk Altında Karar Analizi” çalışmasının ardından davranışsal finans teorileri ortaya atılmıştır. Bu teorilerde genel anlamda rasyonel olmayan yatırımcı türleri üzerinde durmaktadır.

Davranışsal finans, Etkin Piyasalar Hipotezi’ne karşı çıkmaktadır. Piyasaların tam anlamıyla etkili olmadığını ileri sürmektedir. Daha gerçekçi ve ampirik çalışmalar sonucunda 3 farklı model ifade edilmiştir.

- Temsili Yatırımcı – Representative Agent – Modeli psikolojik temeller üzerine ifade edilmiştir.
- Daniel, Hirshleifer ve Subrahmanyam Modeli kendini affetme ve aşırı derecede güven üzerine kurulan bir modeldir.
- Hong ve Stein Modeli aynı tür yatırımcılar arasında bulunan interaktif etkileşim modelidir.

Bu modeller etkin piyasalar hipotezini ileri sürenlerin yorumlarına karşı cevap verebilecek nitelikte modeller olmaktadır (Kıyılar ve Akkaya, 2016: 131).

2.8.1. Temsili Yatırımcı-Representative Agent- Modeli

Psikolojik bulgular üzerine geliştirilen temsili yatırımcı modeli Barberis, Shleifer ve Vishny tarafından 1998 yılında ileri sürülmüştür. İnanç temelli geliştirilen temsili yatırımcı modelinde, yatırımcı muhafazakârlık ve temsil etme yanılgılarına yakalanmaktadır. Barberis, Shleifer ve Vishny aşırı bir reaksiyon durumu “temsil etme” olarak açıklanırken, düşük reaksiyon ise muhafazakârlık olarak açıklanmaktadır (Kıyılar ve Akkaya, 2016: 132).

Yatırımcı türünde “muhafazakârlık” eğiliminde olan tarafın, yeni bulgular ve göstergeler bulduğunda geçmişte inandığı tutum ve davranışlardan vazgeçmemesi yetersiz reaksiyon olarak açıklanmaktadır.

Yatırımcı türünde “temsil etme” eğiliminde olan tarafın ise karara varırken en son ve en çok dikkat çeken etkenlere aşırı yönde odaklanması aşırı reaksiyon olarak açıklanmaktadır.

Muhafazakârlık ve temsil etme eğilimleri yargıya varırken hataya düşülen iki tip yargı hatası olarak ifade edilmektedir. Bu hatalarda görüldüğü üzere insan fitratı “muhafazakârlık” eğiliminde yeniliğe kapalıyken, “temsil etme” eğiliminde popüler olana aşırı anlam yüklemektedir.

2.8.2. Daniel, Hirshleifer ve Subrahmanyam Modeli

Daniel, Hirshleifer ve Subrahmanyam tarafından 1998 yılından iki bilişsel (“Aşırı Güven” ve “Yanlı Kendine Atfetme”) önyargının ifade edildiği davranışsal finans modelidir. Bu modelde yatırımcının sahip olduğu bilgiye olması gerekenden fazla değer vermesi aşırı reaksiyon, kamusal bilgiye ise az önem vermesi ya da vermemesi düşük reaksiyon olarak tanımlanmaktadır.

“Aşırı güven” eğiliminde aşırı reaksiyon, bilişsel ön yargısında kişinin kendi bilgisine olduğundan çok fazla anlam yüklemesinden kaynaklanmaktadır. Bu tür yatırımcı psikolojisinde kişi, akılcı bilgiye sahip olan fakat kendi özelinde bilgi sinyali vermeyen bilgiye karşı duyarsız olmaktadır. Bundan dolayı kamusal anlamda gelen fiyat bilgilerinin sinyallerine dikkat etmemektedir.

“Yanlı Kendine Atfetme” başarılı ya da başarısız sonuçların yatırım hareketlerinin, insanların kendi bilgileri doğrultusuna bağlaması ve sahip olunan bilginin, yatırım işleminin bir bileşeni olarak yorumlamasıyla ortaya çıkmaktadır. Bu tür yatırımcı türünde kişi kendi bilgilerine onay veren bilgilere daha fazla önem atfetmektedir. Aynı şekil kendi bilgilerine aykırı olan bilgilere rasyonel olsa bile önem göstermemektedir. Kamusal anlamda gelen bilgi sinyallerinin kişinin kendi bilgisini onaylaması yatırımcının kendi bilgi sinyallerine olan güveninde artış meydana getirecektir. Yanlı kendine atfetme, kişinin bilgisinin piyasadaki bilgiyle uyuşması durumunda ortaya çıkmaktadır. Piyasadaki bilgiyle ters yönde olduğu durumda yanlı kendine atfetme durumu azalmaktadır (Kıyılar ve Akkaya, 2016: 136).

Buradan anlaşıldığı gibi insanlar başarılı olduğu takdirde kendi bilgilerine aşırı güvenmekte ve başarısız oldukları durumunda başarısızlığı dış etkenlere bağlamaktadır.

2.8.3. Hong ve Stein Modeli

Hong ve Stein tarafından ortaya atılan interaktif ilişki modeli 1999 yılında ileri sürülmüştür. Aynı tür yatırımcılar arasında gerçekleşen interaktif ilişki üzerine kurulmuştur. Bu modelde piyasada iki tür yatırımcı bulunmaktadır. Bunlar: “Haber Avcıları” ve “Momentum Yatırımcı” şeklinde isimlendirilmektedir.

Bu yatırımcılarda sınırlı seviyede rasyonellik gözlemlenmektedir. Bundan dolayı bu yatırımcı türü kamusal bilgiden tam anlamıyla faydalanamamaktadır.

“Haber Avcıları” gelecekte gerçekleşecek olaylara yönelik tahmin yapabilmektedirler. Mevcut ya da geçmişte kullanılan bilgilerin kaynağını kullanmamaktadırlar. Haber avcılarına göre yeni bir bilgiye göre fiyatlarda değişiklik olacaktır. Bu dönemde daha düşük reaksiyon olacaktır. Aşırı bir reaksiyon söz konusu değildir. Bu bilgiler yatırımcılar arasında daha yavaş yayılacaktır.

“Momentum Yatırımcılar” haber avcılarına nazaran temel bilgiyi kullanmaktadırlar. Bilginin kaynağı geçmişte oluşan fiyatlardır (Hong ve Stein, 1999: 2144).

Hong – Stein modeli güvenilirliği test edilmiş olup uygulanabilir bir model olma özelliği taşımaktadır. Bu modelin en belirgin işlevi heterojen yatırımcıların birbirlerine yaptığı dış faktör etkileridir.

2.9. Davranışsal Finans Açısından Yatırımcı Eğilimleri

Davranışsal finans, yatırımcı psikolojisinde, finansal karar sürecinde yatırımcıların mali göstergeler dışındaki faktörlerden (duygu, düşünce, psikoloji, sosyoloji) etkilendiğini ifade etmektedir. Geleneksel finans teorileri insanın akılcı hareket ettiğini ve kendine maksimum fayda sağlayan kararı verdikleri ileri sürölse de insanoğlu her zaman rasyonel hareket etmemektedir. Yatırımcının karar verme aşamasında, sosyolojik ve psikolojik faktörlerinde karar alma sürecine dâhil olduğu tespit edilmiştir.

Davranışsal finans kapsamında yapılan çalışmalar sonucunda, kişilerin finansal karar sürecinde etkilendiği başlıca eğilimler ortaya çıkmıştır. Bu eğilimler “Duygusal Eğilimler” ve “Bilişsel Eğilimler” olarak iki ana başlıkta ifade edilmiştir. “Duygusal Eğilimler”, kayıp yaşama durumundan ve pişman olma durumundan kaçınmalarını ifade ederken, “Bilişsel Eğilimler” ise yatırımcıların karar verme durumunda kestirme yollar aradığını ifade etmektedir (Şimşek, 2018: 33).

Tablo 6. Duygusal ve Bilişsel Eğilimler

BİLİŞSEL EĞİLİMLER	DUYGUSAL EĞİLİMLER
<ul style="list-style-type: none">• Çerçeveleme• Zihinden muhasebe• Belirsizlikten kaçınma• Muhafazakârlık• Temsil Etme• Ulaşılabilirlik• Aşırı güven• Doğrulama• Bilişsel uyumsuzluk	<ul style="list-style-type: none">• Kayıptan Kaçınma• Pişmanlıktan kaçınma• İyimserlik• Yatkınlık• Hâkimiyet• Sahiplik• Statüko

Kaynak: (Şimşek, 2018:33).

Tablo 6’ da bireylerin karar verme durumunda etkilendiği bilişsel ve duygusal eğilimler gösterilmiştir.

2.9.1. Bilişsel Eğilimler

Bireylerin, karar verme durumunda beyinlerinde oluşturdukları kestirme yollardan yararlanmak gibi girişimleri bulunmaktadır. Bu kestirme yollar her zaman doğru sonuca götürmeyebilir. Çünkü insanın zihin yapısında, karar verirken kişiyi rasyonellikten alıkoyan eğilimler bulunmaktadır. Bu eğilimler insanın karar vermesini zorlaştıran eğilimlerdir.

Bilişsel eğilimin bileşenlerinden olan “Çerçeveleme”, insanın, materyallerin sunuş şekline göre verdiği tepkilerdeki farklılıkları ifade etmektedir. Bundan dolayı, insan kendisine sunulan materyallerin bir kısmını çerçeveleyip bunlar arasında seçim yapmaktadır (Şimşek, 2018: 34).

Bilişsel eğilimin bileşenlerinden olan “Zihinsel Muhasebe”, insanların tasnif etmesi gereken çeşitli materyallerin, içerik anlamında fonksiyonlarını göz ardı ederek grup şeklinde değerlendirmesidir. Zihinsel muhasebe, şirketlerin muhasebe işlemlerinde uyguladığı fazla giderden kaçınma, ödemelerin daha düzenli olmasına çalışma ve finansal bütçenin doğru vakitte kullanılması gibi muhasebe mekanizmasına benzemektedir. Örneğin bir kişinin, bilet parası 30 TL olan bir futbol gittiğinde, yolda bilet parasının düştüğü varsayıldığında, insanların %88’i yeniden bilet almayı kabul etmiştir. Ancak bu olaya farklı bir açıdan bakıldığında, maça gitmeden bilet parasının ödendiği ve oraya gelindiğinde biletin yolda düştüğü fark edildiğinde insanların %40’ı yeniden bilet almayı kabul etmiştir (Kıyılar ve Akkaya, 2016: 200).

Örnekte görüldüğü üzere esasen toplamda 60 TL bir kayıp söz konusudur. 30 TL kayıp batık maliyet olmaktadır. İnsanların kararlarını farklı zihinsel bir muhasebede düzene koyma eğilimi tercihleri de değiştirmektedir. Futbol maçına bir bilet alan kişide zihinsel bir süreç başlamaktadır. 30 TL değerindeki futbol maçı biletini kaybeden kişinin yaşadığı huzursuzluk zihinsel sürecin kapatılmasından kaçınmaktadır. Bu durumda maç biletinin maliyeti 60 TL olmaktadır. İlk durumda 30 TL paranın kaybolması ile maç biletinin arasında bir ilişki söz konusu değildir. Biletin maliyeti 30 TL olmaktadır. Futbol maçı izlemenin vereceği mutluluk etkin daha baskın olmaktadır. Böylelikle çoğunluk maç biletini tekrardan almaya meyilli olacaktır. Bu durum davranışsal finans kapsamında zihinsel muhasebe süreci olarak ifade edilmektedir.

Bilişsel eğilimin bileşenlerinden olan “Belirsizlikten Kaçınma”, yatırımcıların karar verme sürecinde, bazı belirsizliklerin olması ve sonuçlarının kestirilememesinden dolayı riskten korktukları için verdikleri reaksiyon olarak adlandırılmaktadır. Finans piyasalarında sıklıkla karşılaşılan bir durum olmaktadır. Yatırımcılar bilmedikleri bir yatırım türünden ziyade bilinen ihtimallere sahip riskleri almaya eğilim göstermektedirler (Şimşek, 2018: 35).

Bilişsel eğilimin bileşenlerinden olan “Muhafazakârlık”, kişilerin yeni fikirlere ve bulgulara karşı tutucu bir tavır sergilemesi olarak tanımlanmaktadır. Yatırımcı açısından muhafazakârlık, kişinin kendi bilgisi dışına çıkmayarak ve yeni kazanç düşüncelerine karşı kayıtsız kalması durumudur (Döm, 2003: 129).

Bilişsel eğilimin bileşenlerinden olan “Temsil Etme”, yatırımcıların yeni bilgileri alıp kendi zihnindeki kalıcı bilgilerle birlikte değerlendirmeye çalışmak demektir. Esasen bu yatırımcı türü yeni bilgilere ve kazançlara açık görünmekte fakat yine kendi doğrularıyla hareket eden ve inançlarından vazgeçemeyen yatırımcı türüdür (Şimşek, 2018: 35).

Bilişsel eğilimin bileşenlerinden olan “Ulaşılabilirlik”, yatırımcıların karar verirken detaylı bilgiye ulaşmaları kolay olmamaktadır. Bundan dolayı yatırımcı, kolay ulaşabildiği bilgiyi kullanmayı tercih etmektedir. Bu durum Davranışsal finans kapsamında ulaşılabilirlik eğilimi olarak tanımlanmaktadır (Sefil ve Çilingiroğlu, 2011: 259).

Bilişsel eğilimin bileşenlerinden olan “Aşırı Güven”, yatırımcının kendi bilgisine aşırı güvenmesi anlamına gelmektedir. Bundan dolayı yatırımcı, yaptığı yatırımdan getiri elde edeceğine kesin gözü ile bakmaktadır. Bunun sonucunda yatırımcı kendi yatırım tercihinin diğer yatırım tercihlerine göre maksimum faydayı getirecek olan tercih olduğunu düşünmektedir (Odeon, 1998: 1888).

Bilişsel eğilimin bileşenlerinden olan “Doğrulama”, yatırımcının inanışlarını doğrulayan bilgilere odaklanarak karar vermesi anlamına gelmektedir. Her insanın zihin yapısında inanışlarının sembolize biçimleri bulunmaktadır. Bu biçimler genel olarak ilahi kaynaklı olmaktadır. Bu inançlar doğrultusunda yatırım kararının verilmesi, davranışsal finasta bilişsel eğilimlerden olan “doğrulama” eğilimini ifade etmektedir (Şimşek, 2018: 36).

Bilişsel eğilimin bileşenlerinden olan “Bilişsel Uyumsuzluk”, kişinin inançları doğrultusunda hareket etmediğini ifade etmektedir. Bu davranışın sebebi inançlardan doğan pişmanlık duygusu bilişsel bir çelişmeyi göstermektedir. Yatırım yapmak için yapılan çalışmalar sonucunda, yapılacak yatırımın zararlı olacağı tespit edilmesine rağmen bu yatırımın yapılması ve ileride değerlendirileceği düşüncesi bilişsel uyumsuzluğun bir göstergesidir. Kişi burada yanlış bir yatırım yapsa da kendini doğru karar verdiğine ikna etmeye çalışmaktadır (Shiller, 1997: 6).

2.9.2. Duygusal Eğilimler

Duyguların tesiri ile aksi doğrulansa bile gerçekleri kabul etmememe, kayıptan kaçınma içgüdüleriyle hareket etme gibi durumlar “Duygusal Eğilimler” olarak adlandırılmaktadır. İnsan fitratı olumsuz bir durum yaşamamak için gerçekleri kabul etmeyebilirler. Duygusal eğilimin bileşenlerinden olan “İyimserlik”, yatırımcının yaptığı yatırım sonucunun olumlu olacağına dair düşünceleri benimsemesi olarak tanımlanmaktadır. Bundan dolayı yatırımcı, piyasada olup bitene ve yatırıma “iyimser” bakmaktadır (Şimşek, 2018: 38).

Duygusal eğilimin bileşenlerinden olan “Yatkınlık”, yatırımcının elinde bulundurduğu varlıklardan değeri yüksek olanı elinden çıkarma ve değeri düşük olanları elinde tutma eğilimi olarak ifade edilmektedir. Varlıkların hızlı bir şekilde elde çıkarılmasının altında pişmanlıktan kaçınma güdüsü yatmaktadır. Pişmanlığın olması bireye bir kayıp getirecektir (Sefil ve Çilingiroğlu, 2011: 262).

Duygusal eğilimin bileşenlerinden olan “Hâkimiyet”, yatırımcıların, çevresinde olan olayları olduğundan fazla kontrol edebildiğini algılaması olarak ifade edilmektedir. Sosyal hayatta olduğu gibi finans piyasalarında da aslında tamamen kontrol edemediği halde tamamıyla piyasayı kontrol ettiğini düşünmektedir.

Duygusal eğilimin bileşenlerinden olan “Sahiplik”, kişilerin sahip oldukları varlıkları aşırı değer biçme eğilimi olarak tanımlanmaktadır. İnsanların bir şeyleri sahip olması ve sahip olduğu şeyleri dilediği şekilde kullanma hakkı vardır. Davranışsal finans kapsamında, yatırımcıların elinde bulundurduğu hisse senedi gibi varlıkların aşırı değerli olduğuna düşüncesi “Sahiplik” eğilimi olarak tanımlanmaktadır (Şenkesen, 2009: 245).

Duygusal eğilimin bileşenlerinden olan “Statüko”, yatırımcıların, piyasalarda meydana gelen değişimler karşısında direnç gösterme eğilimidir. Statüko, düzenin korunması ve mevcut sistemin devam etmesi anlamına gelmektedir. Davranışsal finans kapsamında, yatırımcının değişimi dikkate almadan geleneksel bilgisi ile hareket etmesi “Statüko” eğilimi olarak tanımlanmaktadır.

2.9.3. Sürü Psikolojisi

Sürü psikolojisi, bireylerin belli başlı davranış kalıplarını, düşünceleri veya tutumları çoğunluk yapıyor diye benimsemesi olarak tanımlanmaktadır. Her toplumda görülen bir davranış olan sürü psikolojisi belli fikirlerin ve hareketlerin kitlelerde içinde yaygınlık göstermesi olarak da bilinmektedir. Sürü psikolojisindeki ana tema, belli bir fikrin kabul görmesi ya da bir olayın gerçekleşmesi insan yığınların o fikre inanması ile bağlantılıdır. Yani bir düşünce çevresinde ne kadar çok insan toplanırsa o fikir doğrudur düşüncesi barındırmaktadır. Diğer bir sürü psikolojisi örneği ise grup içinde sürü davranışdır. Bir grup içinde hâkim olan bir fikre karşı çıkmak, kişiyi yalnızlaştıracağı için, hâkim olan fikri akıl süzgecinden geçirmeden kabul etmektedir. Sinemalarda yüksek gişe geliri eden filme gitmek ya da çok satan listesinde yer alan kitapları satın almak sürü psikolojisinin en belirgin örneklerindendir (Döm, 2003: 134-135).

Sürü davranışının davranışsal finans konusunda özel bir yeri bulunmaktadır. Çünkü finans piyasalarında yatırımcılar, piyasada etkin olan düşüncelerden etkilenmektedir. Bilhassa yeni yatırımcılar, yatırım bilgisine ulaşamadığından çoğunluğun yaptığı yatırımı yapmaktadır. Sürü davranışı, finansal kriz dönemlerinde kötü bir durum olarak ifade edilmektedir (Döm, 2004: 120-136).

2.10. Katılım Bankacılığının Davranışsal Finans ile İlişkisi

Katılım bankacılığı her geçen yıl hızla büyümeyi sürdürmektedir. Bununla bağlantılı olarak, müşteri portföyü genişlemektedir. Katılım bankacılığı bankacılık hizmeti verse de diğer bankalardan ayrılan özellikleri bulunmaktadır. İslam dini çerçevesinde faaliyetlerini sürdüren katılım bankacılığı ile müşterileri arasında tamamen rasyonel bir ilişki söz konusu değildir. Müşterilerin, banka ile duygusal bir bağ söz konusu olabilmektedir. Müşteriler aynı zamanda bir yatırımcı olduğundan, yatırımcı psikolojisiyle ilgili, katılım bankacılığının tercih edilme sebepleri davranışsal finans kapsamında ele alınacaktır.

2.10.1. Katılım Bankacılığının Davranışsal Finans Yönü

Katılım bankacılığının kuruluşunda, Faizsizlik ilkesi, İslami prensiplere uyma ilkesi ve sosyal sorumluluk ilkesi gibi birçok ilkeyi benimseyerek faaliyete geçmiştir. Bundan dolayı katılım bankasının tercih edilmesi sadece maddi bir rasyonelliğe dayanmamaktadır.

Bahreyn’de, katılım bankalarının müşterilerinin, bankayı tercih ettiren faktörlerin belirlenmesi adına anket çalışması yapılmıştır. Bu çalışma sonucunda müşterilerin ilk olarak dini sebeplere bağlı olarak, ikinci sebep olarak da kar paylarının getiri oranını dikkate aldığı tespit edilmiştir. Ayrıca temel bankacılık hizmetinden memnun olduğu ancak bu hizmet maliyetlerin çok yüksek olduğundan şikâyetçi olmuşlardır (Özsoy vd., 2013: 191).

Ürdün’de yapılan bir çalışmada ise, katılım bankacılığının tercih edilme sebeplerinin, bankanın imajı/ tanınırlığı, dini nedenler ve diğer bankalarda verilen hizmetlerin katılım bankalarında da verildiği ortaya çıkmıştır.

Türkiye’de 162 tane katılım bankası müşterisi ile yapılan anket çalışmasında, katılım bankacılığının tercih edilmesinin nedeni olarak, çalışanların yakın ilgisi, dini sebepler ve faizli bankalarda verilen hizmetin katılım bankalarında da verildiği nedenleri tespit edilmiştir (Özsoy vd., 2013: 191).

2.10.2. Katılım Bankacılığının Tercih Edilme Sebepleri

Katılım bankacılığının tercih edilmesinde birden fazla faktör bulunmaktadır. Bunların içinde finansal sebepler olduğu gibi sosyal, psikolojik ve sosyolojik faktörlerinde etkisi bulunmaktadır. Bu bölümde katılım bankacılığının tercih edilmesinin nedenleri ele alınacaktır.

2.10.2.1. Ekonomik Sebepler

Katılım bankacılığının, Türk bankacılık sistemindeki yeri gün geçtikçe genişlemektedir. Fakat piyasalarda rekabet gün geçtikçe daha şiddetli bir hal almaktadır. Bundan dolayı da müşteri memnuniyeti çok daha fazla önem kazanmaktadır.

Pakistan’da yapılan bir çalışmada, katılım bankacılığının tercih edilmesinin nedenlerinden biri de karlılık olarak tespit edilmiştir. Temel bankacılık kapsamında maliyetlerin daha düşük olduğu ve bu yüzden katılım bankalarının tercih edildiği ortaya çıkmıştır (Özsoy vd.,2013: 192).

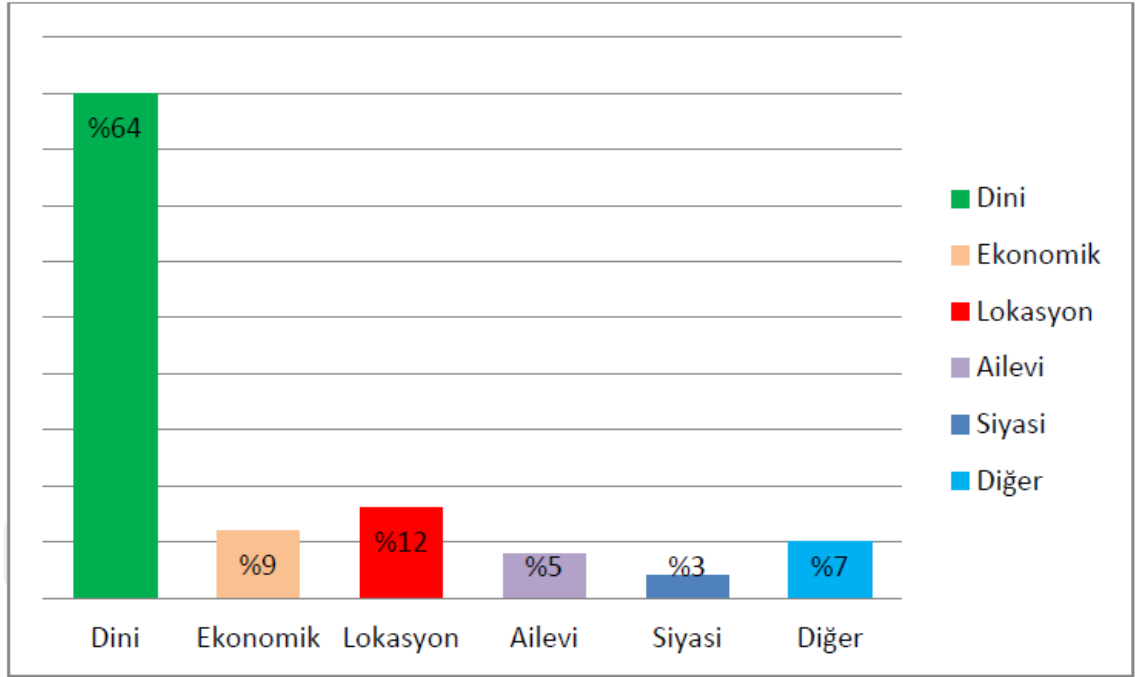
Katılım bankaları büyümesiyle faizli bankalarla rekabet edecek düzeye gelmiştir. Bununla bağlantılı olarak, ücretsiz EFT ve havale, düşük oranlarda finansman,

uluslararası para transferinin düşük maliyetle olması gibi nedenler, dini hassasiyet gütmeyen müşterilerin bile katılım bankasını tercih etmesini sağlamıştır.

2.10.2.2. Dini Sebepler

Katılım bankacılığının tercih edilmesindeki en önem etken olarak dini sebeplerdir. Çünkü aynı zamanda bu dini sebepler, katılım bankacılığının kurulmasında da büyük rol oynamıştır.

Grafik 3. Katılım Bankacılığının Tercih Edilme Nedenleri

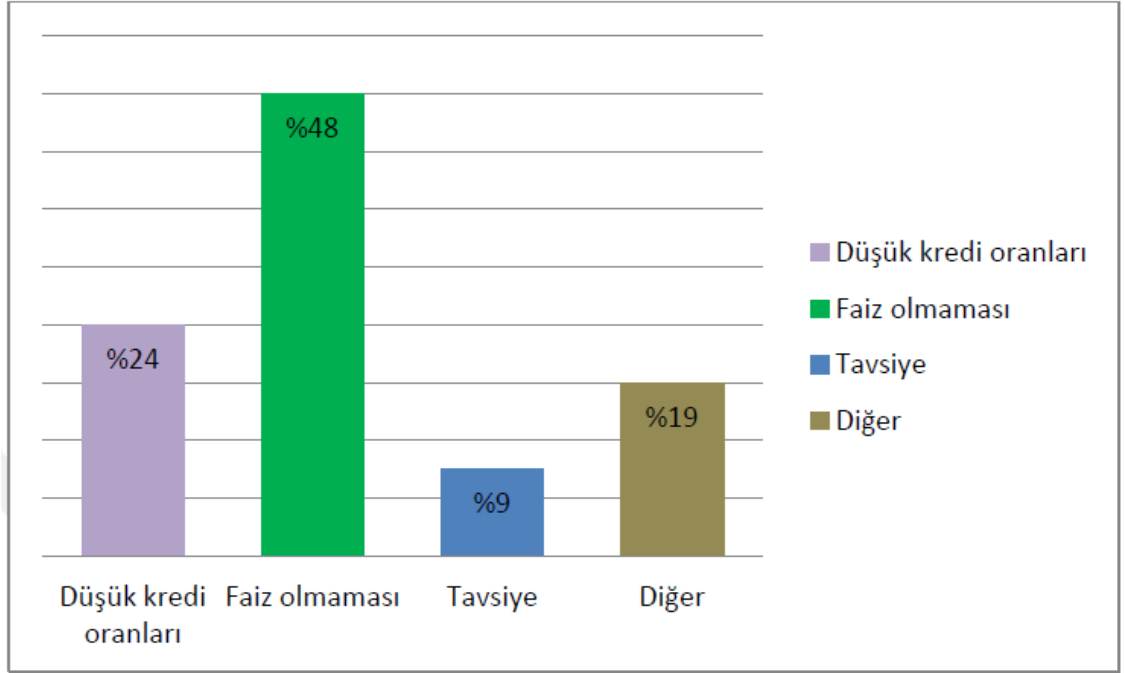

Kaynak: (Dikmen, 2019:49)

Grafik 3’te yapılan bir çalışmada katılım bankacılığının tercih edilme nedenleri gösterilmiştir.

Yapılan çalışmada katılım bankacılığının tercih edilme nedenlerinin başında dini sebepler yer almaktadır. Bu durum “Davranışsal Finans” kapsamında değerlere ilişkin rasyonel davranış olarak tanımlanmaktadır. Kişi katılım bankacılığı tercihi sonucunda maddi anlamda zarar ediyor olsa da dini duygularında tatmin olmak için katılım bankasını tercih etmektedir.

Grafik 4. Katılım Bankalarından Finansman Kullanma Nedenleri

Kaynak: (Dikmen, 2019:53).

Grafik 4’te katılım bankalarından finansman kullanılma nedenleri gösterilmiştir.

Yine bir başka çalışmada, katılım bankalarından finansman kullanılmasındaki nedenin faizli olmaması tespit edilmiştir. Düşük kredi oranından ziyade faizli olmamasından dolayı finansman kullanılması rasyonel olmayan bir yatırım türü olarak değerlendirebilir. Davranışsal finansın temelinde yer alan rasyonel olmayan yatırımlara bu çalışma örnek gösterilebilir.

2.10.2.3. Tutuculuk, Muhafazakârlık Sebepleri

Bu yaklaşım genel olarak, bankacılık işlemlerine ilk olarak katılım bankacılığında başlayan yatırımcılarda görülmektedir. İlk etapta bankacılığı katılım bankacılığı ile yaptığında olumlu sonuçlar elde edilmesi ile diğer bankaları denemek istememiştir. Diğer bankalardan daha kârlı sonuçlar alınacağı da bilinse yeniliğe kapalı olmaktadır. Bu yatırımcı türü davranışsal finansa kapsamında yer alan bilişsel eğilimlerin bileşenlerinden olan “Muhafazakârlık” eğiliminde değerlendirilmektedir.

2.10.2.4. Sosyal Sebepler

Katılım bankacılığının tercih edilmesindeki faktörlerin belirlenmesi için yapılan bir çalışmada 400 kişiyle anket yapılmıştır. Anket sonucuna göre katılım bankacılığının tercih edilmesinin en belirgin sebeplerinden birinin de arkadaş/akraba tavsiyesi olduğu tespit edilmiştir (Özsoy vd.,2013: 192).

Bu tür davranış, davranışsal finans kapsamında “Geleneksel Davranış” eğiliminde değerlendirilmektedir. Çünkü insan, bulunduğu ortamdan, aile yapısından ve tavsiyelerden etkilenmektedir.

2.10.2.5. Psikolojik Sebepler

Psikolojik eğilimler, yatırım kararlarında oldukça etkili olmaktadır. Psikoloji sevgi, duygu, düşünce, algılama, davranış gibi konularla ilgilenmektedir. Finansın davranış boyutunda finans ve psikoloji buluşmaktadır (Kıyılar ve Akkaya, 2016: 117).

Birçok kuruluş, insanlarda psikolojik anlamda bir etki uyandırmak istemektedir. Katılım bankacılığının tercih edilmesindeki en belirleyici unsurlardan biri psikolojik sebeplerdir. Psikolojik sebepler olarak her finansal davranış farklı yorumlanabilmekle beraber, kişinin ruhen kendini iyi hissetmesi için katılım bankacılığını seçmesi psikolojik sebepleri genel olarak temsil etmektedir.

2.10.2.6. Sürü Psikolojisinin Etkileri

Sürü psikolojisi sadece banka tercihinde değil hayatın her yerinde etkisini göstermektedir. Arkadaş ortamında, davranış şekillerinde, aile ve akraba ilişkilerinde insanların çoğunluğa uyma eğilimi görülmektedir. Davranışsal finansın yatırımcı eğilimleri arasında yer alan sürü psikolojisi, katılım bankacılığının da tercih edilmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Tablo 7. Katılım Bankacılığın Kullanılmasında Etkili Olan Faktörler

	Katılım Bankacılığını Tercih Sebepleri	Hizmet kalitesi	Servis çeşitliliği	Arkadaş ve akraba çevrenin etkisi	Kar payı,cazip ödeme imkanları gibi finansal sebepler	Dini hassasiyetler	Şube personeli ile yakın ilişkilerim	Bankacılık prestiji
	Ortalama	2,608	4,410	4,175	5,474	3,165	2,875	5,10
	Sıralama	1	5	4	7	3	2	6
1.Sırada	Adet	90	18	14	0	50	52	0
	%	41,5	8,3	6,4	0	23	24	0
2.Sırada	Adet	25	36	15	16	47	60	18
	%	11,5	16,6	6,9	7,4	21,7	27,7	8,5
3.Sırada	Adet	25	14	59	13	42	31	32
	%	11,5	6,4	27,2	6	19,4	14,3	14,6
4.Sırada	Adet	48	18	41	18	29	29	40
	%	22,1	8,3	18,9	8,3	13,3	13,4	18,3
5.Sırada	Adet	18	59	28	37	16	31	24
	%	8,3	27,2	12,9	17,1	7,4	14,3	11
6.Sırada	Adet	8	46	39	71	10	10	26
	%	3,7	21,2	18	32,7	4,6	4,6	12,2
7.Sırada	Adet	3	26	21	62	23	4	77
	%	1,4	12	9,7	28,5	10,6	1,7	35,4

Kaynak: (Özsoy vd.,2013:192).

Tablo 7’de yapılan bir çalışmada katılım bankalarının kullanılmasında etkili olan faktörler ve etki dağılımları gösterilmiştir.

Tablo 7’ de yapılan çalışmaya göre katılım bankacılığının tercih edilmesindeki nedenlerin biri de arkadaş ve çevrenin etkisi görülmektedir. İnsanoğlu bu tür davranışları her alanda sergileyebilmektedir. Ancak finansal tercihler biraz daha bilgi gerektirdiğinden ve bu bilgiye ulaşmanın kolay olmaması insanları sürü psikolojisine itmektedir. Finansal anlamda sürü psikolojisinden etkilenerek yapılan yatırım tercihleri olumsuz bir durum olarak değerlendirilmektedir.

2.10.3. Katılım Bankacılığı Ürün İsimleri

Katılım bankacılığında yapılan işlemler faizli bankalardan farklı olduğu için yapılan işlemlerinde farklı isimleri bulunmaktadır. Faizli bankalarda “kredi” işlemi katılım bankalarında “finansman” şeklinde ifade edilmektedir. Ancak iki işlem esasen aynı işlemler değildir. Katılım bankacılığında yapılan finansman işlemini “kredi” kelime karşılayamamaktadır. Örneğin bir katılım bankasında yer alan “hac ve umre finansmanı” isimli ürün müşteriye daha çekici gelmektedir. Katılım bankalarında, yer alan bu tür ürünler müşterilerin algılarında daha olumlu sonuçlar doğurarak onları katılım bankacılığı ile çalışmaya çekmektedir. Bu yatırım türü davranışsal finans kapsamında yer alan “Çerçeveleme” eğiliminde değerlendirilmektedir.

2.10.4. Katılım Bankacılığı Dili ve Çalışan Profili

Katılım bankalarının tercih edilmesinde belirleyici rol oynayan bir başka unsurda banka çalışanlarının müşterileri ile olan yakın ilişkisidir.

Tablo 8. Türkiye’de Katılım Bankalarının Tercih Edilme Sebepleri

İfadeler	Ortalama değerler
Şube personeli ile yakın ilişkilerim	4,17
Dini hassasiyetlerimin yönlendirmesi	4,04
İnsana saygı ve hürmet	3,93
Samimi ve yardımsever personel	3,92
Bilgili ve Becerikli Personel	3,90
Huzurlu çalışma ortamı	3,76
Müşteri beklentilerini tatmin eden bir hizmet yaklaşımı	3,67
Katılım bankası ve faizsiz kurum olarak imaj ve popülaritesi	3,66
Toplumsal katkıları (Bağış, burs ve toplumsal projelere destek vs.)	3,64
Sırdaş bankacılık	3,61
Müşteri hizmet kalitesi (Hızlı, etkin ve hatasız servis)	3,53
Bankacılık imaj ve popülaritesi	3,28
Başarılı bankacılık ve finans yönetimi	3,26
Güvenilir arkadaşlarımla ya da çevremle tavsiyesi	3,22
Başka bankaların sağlamadığı bir kısım hizmetler ve imkânlar	3,22

Kaynak: (Özsoy vd.,2013:197).

Tablo 8’de, Türkiye’de katılım bankalarının tercih edilme sebepleri üzerine yapılan bir anket çalışmasının sonuçları verilmiştir. Anket sonuçlarına göre Türkiye’de katılım bankalarının tercih edilmesinde banka çalışanları ile yakın ilişkiler ve dini hassasiyetler göze çarpmaktadır. Personelin nitelikli olması da tercih edilmesine etki etmektedir. Genel anlamda katılım bankalarını tercih edenler, yakın ilişki kurdukları personele daha rahat iş yaptırabilmekte ve çalışana dini bir kimlik yükleyerek ona güvenmektedir. Bundan dolayı katılım bankacılığını tercih etmektedir. Bu yatırım davranışı davranışsal finans kapsamında “Aşırı Güven” eğiliminde değerlendirilmektedir.

2.11. Literatür Taraması

Davranışsal finans başlığında yapılan çalışmalara bakıldığında yaklaşık olarak son 30-35 sene içinde bu alanda daha fazla yoğunlaşma görülmektedir. Son 30 yılda çalışmalarda artış olduğu görülse de 1759 yılında Adam Smith’in kaleme aldığı “Ahlaki Duygular Kuramı” isimli çalışmasında davranışsal finansın temel noktalarından bahsedildiği görülmektedir. İlerleyen zamanlarda birey davranışlarının ekonomik piyasalara etkisini inceleyen “Sıradışı Popüler Oyunlar ve Kalabalık Çılgınlığı” isimli eser Mackay tarafından 1841 yılından yazılmıştır. Her geçen gün davranışsal finans üzerinde birçok çalışma yapılmaktadır. Günümüzde yapılan akademik çalışmalar ekseriyetle bireysel yatırımcıların davranışlarına, davranışsal finans etkisi üzerine olmaktadır.

“Katılım Bankacılığının Davranışsal Finans Kapsamında Değerlendirilmesi” adlı tez çalışmamız katılım bankacılığının davranışsal finans özelinde ilk defa değerlendirildiği çalışma özelliğini taşımaktadır. Bu kapsamda davranışsal finans ile ilişkili çalışmalar şöyledir;

Branch (1977), çalışmasında yılın ocak ayında hisse senetlerinin getirisinin diğer aylara oranla daha fazla getiri sağladığını ve bu getirinin küçük şirketlerde daha fazla olduğunu ifade etmiştir.

Kahneman ve Tversky (1979), insanların kazançları ve kayıplarını algılamalarına yönelik deneysel çalışmalar yapılmıştır. Deney sonuçlarında insanlar için kaybetmenin, kazanmaktan daha önemli olduğu ortaya çıkmıştır. Özetle, kazanmanın

sonucunda ortaya çıkan sevinç, mutluluk ve huzur gibi kavramların seviyesi, kayıp yaşandığında ortaya çıkan, üzüntü ve hüznün seviyesinden daha az olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışma itibarıyla insanların sanılanın aksine rasyonel olmadığı, psikolojik ve sosyolojik faktörlerin etkisinde irrasyonel karar verdikleri tespit edilmiştir.

De Bont ve Thaler (1985), Amerikan piyasalarındaki kazandıran hisse senetlerinin geçmiş 5 yılını ve takip eden 5 yılını incelemiş ve geçmiş yıllara nazaran daha az kazandırdığını ya da kaybettirdiğini ortaya koymuştur. Bunun nedeninin davranışsal finansın “aşırı reaksiyon” bileşeni ile alakalı olduğunu ortaya koymuştur.

Zarowin (1989), çalışmasında piyasadaki hisse senetlerinin 36 aylık ayrı dönemlerce incelendiğinde netice olarak uzun vadede aşırı tepki bileşeninin geçerliliğini kaybettiğini ve getirilerde ortaya çıkana farklılıkların nedeninin ise ocak ayı ve büyüklük etkisi olarak tespit edilmiştir.

Alonso ve Rubio (1990), İspanya’da yapılan çalışmada sermaye piyasasındaki portföylerin 12 aylık dönemlere ayırarak test edilmesi sağlanmıştır. Ve netice olarak portföy oluşturulma döneminden sonraki 12 aylık dönemde olumsuz habere sahip olan şirketlerin getirileri, olumlu habere sahip olana şirketlere göre %24,5 daha fazla getiri sağladığı tespit edilmiştir.

Lehman (1990), çalışmalarında (AMEX) American Stock Exchange ve (NYSE) New York Stock Exchange’de haftalık raporların ışığında aşırı tepki hipotezinin var olma durumunu incelemişlerdir. Çalışma sonucunda kazandıran hisselerin satışa çıkarılması ve kaybettiren hisselerin satın alınması ile piyasanın çok daha üstünde getiri elde etmenin mümkün olduğunu tespit etmişlerdir.

Fisher ve Statman (2000), çalışmalarında yatırımcı duyarlılığı ile hisse senetlerinin getirileri arasındaki ilişki üzerine üç ayrı yatırımcı grubunun duyarlılığı ile S&P500 getirisi arasındaki ilişkide fazla değişkenli olarak regresyon analizi ile değerlendirmişlerdir. Analizin sonucunda bu yatırımcı gruplarının piyasada gelecekte olan getirileri tahmin edebileceği ifade edilmiştir.

Baker ve Nofsinger (2002), bireysel yatırımcıların finansal tasarruflarının kontrol etmesinde etken olan etmenler, bilişsel ve davranışsal olarak incelenmiştir.

Bireysel yatırımcıların yatırım psikolojisine finansal faktörler dışında, sosyolojik ve psikolojik etkenlerin etki ettiği ve davranışsal ve bilişsen anlamda yanlış karar verdikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Brown ve Cliff (2005), çalışmalarında aşırı iyimser durumun olduğu piyasa ortamında aşırı derecede bir değerlendirme olduğu hipotezini araştırmışlardır. Bu çalışma neticesinde VAR ve eşbütünleşme testleriyle piyasada, duyarlılığın etkisiyle aşırı reaksiyona neden olduğu ortaya çıkmıştır.

Chuang ve Lee (2006), aşırı güvenin olduğu piyasada bireysel yatırımcıların genel yaygın bilgidен ziyade şahsi bilgilere daha fazla reaksiyon gösterdikleri ortaya konulmuştur. Bunun yanında pazardan elde edilen deneyimlerin, aşırı güvenli olan yatırımcı türünü, yönetim anlamında ve daha sonraki zamanlarda daha gergin yaptığını tespit etmişlerdir. Bir başka netice ise aşırı güvene sahip yatırımcı türünün yapısal pazarda daha agresif davrandığını ve aşırı güvene sahip yatırımcının riski kestirmeye çalışırken, risk seviyesi daha yüksek olan ortamlarda yatırım üzerine kararlar aldığı ifade edilmiştir. Aşırı güven söz konusu olduğunda aşırı hareketlilik ortaya çıktığı sonucuna ulaşılmıştır.

Süer (2007), İstanbul’da tekstil alanında faaliyet gösteren işletmeler ile yapılan yüz yüze görüşmeler ile yatırım noktasında alınan risk düzeyini belirlemek için davranışsal finans teorileri incelenmiştir. Beklenti ve zihinsel muhasebe teorilerinin hipotezleri test etmek için kullanılmıştır. Çalışmalar kazanç, kayıp, kar, zarar, harcama, gelir ve maliyet kavramları üzerinde olmuştur. Çalışmada, yatırımcılardan alınan cevaplardan çıkan neticede kar eden yatırımcının riski sevmediği, zarar eden yatırımcının riski sevdiği ortaya çıkmıştır. Harcama ve maliyetin kayıp kavramıyla, gelir ve kâr’ın kazanç kavramıyla aynı zihinsel hesapta olduğu ifade edilmiştir.

Ateş (2007), bireysel olarak yatırım yapanların, yatırım araçlarının seçimi ile bireysel yatırımcıların finansal okur-yazarlık seviyesi ve bu seviyenin meydana gelmesinde etkili olan duygusal ve bilişsel kısa yollardan oluşan bireysel yatırımcının davranışsal olarak ortaya çıkan profili arasındaki ilişkinin davranışsal finans kapsamında değerlendirilmesi için anket yöntemi ile bir çalışma yapılmıştır. Anket kişinin davranışsal ve finansal profilini ortaya çıkarmak amacıyla 2 bölümden

oluşturulmuştur. 400 kişi ile yapılan anket çalışması neticesinde bireysel yatırımcıların davranışsal ve finansal profilleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır.

Ede (2007), ülkemizde bireysel yatırımcıların, yatırım davranışlarının belirlenmesinde etkili olan psikolojik etkenlerin ve eğilimlerin test edilmesi ile alakalı olarak davranışsal finans kapsamında çalışma yapılmıştır. 775 kişi ile yapılan anket çalışmasının neticesinde yatırımcıların kararlarında duygularının etkisi ile hareket ettiği ileri sürülmüştür.

Barak (2008), çalışmalarında dünya piyasalarında aşırı reaksiyonun ne derecede olup olmadığı test edilmiştir. Bundan dolayı Türkiye’de İMKB’de faaliyette olan 80 firmanın verileri analiz edilmiştir. Çalışmada 5 yıllık kazandıran-kaybettiren portföyleri ve takip eden 5 yıl incelenmiştir. Araştırma sonucunda İMKB’de etkin piyasalar hipotezinin etkin olmadığı davranışsal finans modelleri ile uyumlu olduğu saptanmıştır.

Alper ve Ertan (2008), çalışmalarında yatırım fonunda ve hisse senedini yatırım aracı olarak kullanan bireysel yatırımcılar üzerinde gerçek performansları verileri ışığında davranışsal finans modelinden olan “Çerçeveleme etkisini” araştırmışlardır. Çalışma içeriğinde büyüme maksatlı bir fon ve getiri amaçlı bir fona ait performans verileri kullanılarak, verilerin sunum şeklinin ve aralıklı olan zaman değerlerinin yatırımcı üzerinde etkisi olup olmadığı test edilmiştir. Çalışma sonucuna göre yatırımcıların fon sahiplerine güvendikleri ortaya çıkmıştır. Grafiklerin sunum standardının olmaması bazı firmaların performansını olduğundan daha iyi gösterme girişiminde bulunmalarına fırsat vermektedir.

Anbar ve Eker (2009), çalışmalarında bireysel yatırımcıların finansal anlamda ne derece risk algıladıklarına yönelik demografik ve sosyoekonomik faktörlerin arasında herhangi bir ilişki olup olmadığını incelemiştir. Çalışma neticesinde bireysel yatırımcıların sosyoekonomik faktörler ve demografik faktörlerin risk alma eğilimi ile pozitif bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Wang Vd. (2011), cinsiyetler üzerinde yapılan çalışmada kadın ve erkeğin risk algılamaları incelenmiştir. Çalışmada kadınların erkeklere oranda çok daha fazla risk algıladıkları ortaya çıkmıştır. Bunun yanında stabil bir kazancı ve ünlü varlıkları kaybet korkusu faktörüne rastlanılmamıştır. Bir başka netice ise; kadınların, antika, sanat ve

altın tasarrufları daha düşük riskli algıladıkları görülmüştür. Bu sonucun nedeni ise, kadınların altına fazla ilgi göstermesinden kaynaklı olduğu ortaya çıkmıştır.

Kahyaoğlu (2011), çalışmalarında davranışsal finans kapsamında yatırım kararlarına etki eden bilişsel, duygusal, psikolojik vb. faktörlerin etkisinin cinsiyetler arası bir farklılık olup olmadığı test edilmiştir. İMKB’ de hisse senedi getirileri ile ilgilenen 31 bireysel yatırımcıların borsada alım-satım işlemleri incelendiğinde çeşitli faktörlerin etkisinin kadın ve erkekte farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Çalışmanın bir başka sonucu ise erkeklerin işlem hacmi kadınlara göre daha fazla ve kadınların erkeklere göre daha fazla risk aldıkları ileri sürülmüştür.

Bayar (2012), bireysel yatırımcıların İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında işlem gören hisselerine, finansal anlamda davranışlarına etki eden küresel krizin etkileri davranışsal finans kapsamında anket çalışması ile değerlendirilmiştir. Yapılan çalışmada Türkiye’de gerçekleşen küresel krizin bireysel yatırımcılarda belirsizlik algısını artırdığı gözlemlenmiştir. Bir başka sonuç ise yatırımcıların yarısının psikolojisini olumsuz anlamda etkilediği ve geleceğe karamsar baktıkları ileri sürülmüştür. Bunun yanında kişilerin %25’inin algıladıkları riskin tolerans etme seviyelerinde düşüş yaşanmıştır.

Gümüş vd. (2013), çalışmalarında Türkiye ve Azerbaycan’da bulunan bireysel yatırımcıların, yatırım kararı verirken etkilendiği faktörlerden önyargı, sezgi, duygu ve yanlış düşünce gibi faktörlerin ne derece etkisinde kaldıkları test edilmiştir. Anket yöntemi ile yapılan çalışmada iki ülkeden toplam 384 kişi ile görüşme yapılmıştır. Çalışma sonucunda, eğitim, gelir düzeyi, yaş, medeni durum ve cinsiyet gibi faktörlerin yatırım kararında farklılaşmaya yönlendirdiği tespit edilmiştir.

Küçük (2014), çalışmalarında yatırım psikolojisine etki eden faktörleri davranışsal finansa kapsamında ele almıştır. Araştırma anket yöntemiyle Osmaniye ilinde 150 katılımcı ile gerçekleşmiştir. Çalışmada yatırım kararına etki eden tahmin, öngörü, sezgiler, psikoloji ve toplumsal etkiler araştırılmıştır. Çalışma neticesinde bireysel yatırımcılar yatırım kararı verirken, davranışsal finans bileşenlerinden etkilendiği ortaya çıkmıştır. Bunun yanında yatırımcıların yatırım aracı olarak en çok altın tercih ettiği de bulunan başka bir sonuçtur.

Angı (2015), çalışmalarında hisse senedi üzerine yatırım yapan bireysel yatırımcıların, yatırım kararı noktasında etkilendiği bilişsel önyargılar üzerine bir araştırma yapmıştır. Batı Akdeniz bölgesinde 331 katılımcıyla yapılan anket çalışmasında yatırım kararını etkileyen faktörlerin arasında bilişsel ön yargı ve psikolojik eğilimlerinde olduğu tespit edilmiştir.

Aydın ve Ağan (2016), bireysel yatırımcıların risk altında karar vermesinde etkili olan faktörlerin test edilmesi amacıyla 600 kişi ile anket çalışması yapılmıştır. Yapılan ankette katılımcıların demografik ve finansal profilleri belirlenmiştir. Çalışmanın sonucunda, katılımcıların farklı farklı psikolojik algılara sahip olduğu ve karar alırken sosyal çevreden son derece etkilendikleri görülmüştür. Bundan dolayı katılımcıların karakteristik özellikleri yatırım kararlarında irrasyonel davranış sergilemelerine neden olduğu ortaya çıkmıştır.

Yıldırım (2017), çalışmalarında borsa İstanbul'da işlem yapan bireysel yatırımcıların kazanç elde etmesini davranışsal finans kapsamında değerlendirmişlerdir. Araştırma anket yöntemiyle veri toplanarak yapılmıştır. 39 sorudan oluşan anket 410 bireysel yatırımcıya uygulanmıştır. Çalışmanın sonucu, davranışsal finansın ruhuna ters bir şekilde ortaya çıkmıştır.

Bilgin (2018), çalışmalarında, yatırım kararlarında davranışsal finans eğilimleri olup olmadığını test etmek amacıyla eğitim, sağlık ve serbest meslek sahipleri üzerinde anket çalışması yapılmıştır. 3 bölümden oluşan ankette, ilk bölümde katılımcıların demografik özellikleri, ikinci bölümde katılımcıların tercih ettikleri yatırım araçları ve son bölümde ise bu tercihlerinde davranışsal finans bileşenlerinin ne derecede etkisinde kaldığı test edilmiştir. Çalışma sonucunda yatırımcıların birçoğu kararlarında psikolojik etkenlerden önemli ölçüde etkilendiği tespit edilmiştir.

Altın (2018), çalışmalarında yatırımcıların, yatırım kararı verirken psikolojik, sosyolojik ve sezgisel faktörlerin yanı sıra kültürel olgularında yatırım kararına etki edip etmediğine yönelik bir anket çalışması yapılmıştır. Uygulanan anket 4 bölümden oluşmaktadır. 1. Bölümde demografik özellikler, 2. Bölümde finansal okuryazarlık seviyeleri, 3. Bölümde bilişsel ve duygusal eğilimlerinin ölçülmesi ve son bölümde kültürel etkenlerin etkisi belirlenmiştir. Araştırma neticesinde yatırımcıların karar

verirken gösterdikleri eğilimler ile kültürel etkenler arasında pozitif ama zayıf bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Tekin (2018), çalışmalarında firmaların finansal karar verme sürecinde, yöneticilerin karar verme durumunda “dayanak noktası ön yargısı” kavramı davranışsal finans kapsamında değerlendirilmiştir. Çalışmanın yöntemi 225 Küçük ve orta büyüklükteki işletmelerden anket yöntemi ile veri toplanmıştır. Çalışmanın sonucunda dayanak noktası ön yargısı etkisi muhasebe yöneticilerinde yüksek düzeyde, işletme yöneticilerinde düşük seviyede ölçülmüştür.

Yürekli (2019), bireysel yatırımcılardan üretim ve hizmet sektöründe çalışanlardan 409 denek ile anket yöntemi ile bireysel yatırımcıların yatırımlarına etki eden faktörler davranışsal finans kapsamında değerlendirilmiştir. Anket içeriğinde yatırımcıların demografik ve finansal profilleri belirlenmiştir. Ve sonucunda hizmet ve üretim alanında çalışan bireysel yatırımcıların yatırımlarına etki eden faktörlerin başında psikolojik etkenlerin olduğu tespit edilmiştir. Ve yatırımcıların psikolojik eğilimlerini yüksek derecede taşıdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Kuzey (2019), çalışmalarında bireysel yatırımcıların yatırım kararlarında etkili olan psikolojik faktörlerin tespit edilmesi üzerine çalışmıştır. Çalışma 28 soruluk anket yöntemiyle yapılmıştır. Yapılan anket çalışması sonucunda yatırımcıların yatırım kararı verirken bilişsel, sosyolojik ve sosyal ön yargıların etkisinde kaldığı tespit edilmiştir.

Korkulutaş (2018), çalışmalarında bireysel yatırımcıların yatırım kararlarında davranışsal finanstan ne düzeyde etkilendiğini test etmişlerdir. Anket yöntemiyle veri toplanarak çalışma yapılmıştır. Anket sonucuna göre yatırımcıların yatırım kararı verirken toplumsal, psikolojik ve sosyal etkenlerden etkilendiği ortaya çıkmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KATILIM BANKACILIĞININ DAVRANIŞSAL FİNANS KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde katılım bankacılığının tercih edilmesi davranışsal finans kapsamında değerlendirilerek, uygulamada ortaya çıkan bulgular ve yorumlarına yer verilecektir.

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

İnsanoğlu fitratından dolayı birçok farklı özelliği olan bir varlıktır. İnsanoğlu her alanda farklılık gösterdiği gibi yatırım konusunda da değişkenlik göstermektedir. Geleneksel finans teorileri insanın rasyonel bir varlık olduğunu ifade etse de insan karar verirken sosyolojik, psikolojik, duygusal ve sezgisel birçok faktörün etkisi ile karar verebilmektedir. Davranışsal Finansın temel yapı taşları olan bu faktörler bireysel yatırımcıların kararlarında büyük rol oynamaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Erzincan ilindeki bireysel yatırımcıların katılım bankacılığını tercih ederken davranışsal finans eğilimlerinden ne düzeyde etkilendiklerini ortaya koymaktır. Bu kapsamda Davranışsal Finansın etkisi ne derece etkili olduğu, insanların hangi faktörün etkisinde kalarak katılım bankacılığını tercih edeceği değerlendirilecektir.

Genel olarak klasik iktisatta insanlar yatırım kararlarında “homo economicus” yani ekonomik insan olarak tanımlanmıştır. İnsanın sürekli olarak menfaatine hizmet ettiği, verdiği finansal kararların rasyonel olduğu kabul edilmiştir. Fakat finansal kararlar incelendiğinde insanoğlunun yatırım kararlarında her zaman rasyonel olmadığı gözlemlenmiştir. Klasik finans teorilerinde ifade edilen iktisat insanı teorisi bu durumu açıklamakta zorlanmıştır. Bu çalışma, klasik finans teorilerinde ortaya çıkan bu boşluğu doldurmak ve literatüre katkı vermek amacıyla yapılmıştır.

3.2. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırma kapsamında katılım bankacılığının davranışsal finans ile ilişki ile ilgili olarak aşağıda bulunan hipotezler test edilmiştir.

H₁: Belirsizlikten Kaçınma ile Gelir Düzeyi Arasında Anlamlı Farklılık Vardır.

H₂: Belirsizlikten Kaçınma ile Katılım Bankacılığının Tercih Sebebi Arasında Anlamlı Farklılık Vardır.

H₃: Belirsizlikten Kaçınma ile Katılım Bankacılığının Karlı Olup Olmaması Arasında Anlamlı Farklılık Vardır.

H₄: Belirsizlikten Kaçınma ile Katılım Bankacılığının Rasyonel Olup Olmaması Arasında Anlamlı Farklılık Vardır.

H₅: Riskten Kaçınma ile Öğrenim Düzeyi Arasında Anlamlı Farklılık Vardır.

H₆: Riskten Kaçınma ile Gelir Düzeyi Arasında Anlamlı Farklılık Vardır.

H₇: Riskten Kaçınma ile Katılım Bankacılığı Tercih Sebebi Arasında Anlamlı Farklılık Vardır.

H₈: Riskten Kaçınma ile Katılım Bankacılığı Rasyonelliği Arasında Anlamlı Farklılık Vardır.

H₉: Aşırı Güven ile Öğrenim Düzeyi Arasında Anlamlı Farklılık Vardır.

H₁₀: Aşırı Güven ile Gelir Düzeyi Arasında Anlamlı Farklılık Vardır.

H₁₁: Aşırı Güven ile Katılım Bankacılığı Tercih Sebebi Arasında Anlamlı Farklılık Vardır.

H₁₂: Pişmanlıktan Kaçınma ile Öğrenim Düzeyi Arasında Anlamlı Farklılık Vardır.

H₁₃: Pişmanlıktan Kaçınma ile Gelir Düzeyi Arasında Anlamlı Farklılık Vardır.

H₁₄: Pişmanlıktan Kaçınma ile Katılım Bankacılığı Tercih Sebebi Arasında Anlamlı Farklılık Vardır.

H₁₅: Sürü Davranışı ile Öğrenim Düzeyi Arasında Anlamlı Farklılık Vardır.

H₁₆: Sürü Davranışı ile Gelir Düzeyi Arasında Anlamlı Farklılık Vardır.

H₁₇: Sürü Davranışı ile Katılım Bankacılığı Tercih Sebebi Arasında Anlamlı Farklılık Vardır.

H₁₈: Sürü Davranışı ile Katılım Bankacılığı Rasyonelliği Arasında Anlamlı Farklılık Vardır.

H₁₉: Otoriterlik ile Öğrenim Düzeyi Arasında Anlamlı Farklılık Vardır.

H₂₀: Otoriterlik ile Gelir Düzeyi Arasında Anlamlı Farklılık Vardır.

H₂₁: Otoriterlik ile Katılım Bankacılığı Tercih Sebebi Arasında Anlamlı Farklılık Vardır.

H₂₂: Otoriterlik ile Katılım Bankacılığı Rasyonelliği Arasında Anlamlı Farklılık Vardır.

H₂₃: Muhafazakârlık ve Tatmin ile Öğrenim Düzeyi Arasında Anlamlı Farklılık Vardır.

H₂₄: Muhafazakârlık ve Tatmin ile Gelir Düzeyi Arasında Anlamlı Farklılık Vardır.

H₂₅: Muhafazakârlık ve Tatmin ile Katılım Bankacılığı Tercih Sebebi Arasında Anlamlı Farklılık Vardır.

H₂₆: Muhafazakârlık ve Tatmin ile Katılım Bankacılığı Rasyonelliği Arasında Anlamlı Farklılık Vardır.

3.3. Araştırmanın Metodolojisi

Bu bölümde araştırmada kullanılan yöntemi, evren ve örnekleme sürecini ve veri toplama araçları hakkında bilgi verilecektir.

3.3.1. Yöntem

Nicel araştırma içeriğine sahip bu sistemde betimsel araştırma usullerinden olan tarama (survey) tekniği kullanılmıştır. Nicel araştırma, hayatımızı sürdürdüğümüz yeryüzünde hakkında bilgiler kazanmak için sayısal verilerin formal, objektif ve sistematik bir şekilde incelenmesidir. Ortaya çıkan sonuçları gün ışığına çıkarmak, çıkarımlar üretmek ve durumlar arasında muhtemel bağlantılar ortaya çıkarmada kullanılan betimsel araştırmalarda sıkça tercih edilen tarama (survey) tekniğiyle bu

çalışmada katılım bankacılığının tercih edilmesini etkileyen faktörlerin davranışsal finans kapsamında tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu teknikte anketler yardımıyla nicel veriler toplanmaktadır. Örneklem fazlasıyla geniş tutulmaktadır.

Çalışmada 3 veya daha fazla grup ortalamalarının arasında farklılığın istatistiksel anlamda olup olmadığını test etmek amacıyla ANOVA testi yapılmıştır. Grupların birbirileri arasındaki ortalamalarının karşılaştırılması, çalışma sonucunda bağımlı değişkende ortaya çıkan değişimlerin ne boyutta faktörlerden ne boyutta hatalardan vb. kaynaklandığını belirlemesi, diğer bir ifadeyle total varyansın bileşenlere ayrılması yardımı ile yapılmaktadır (Karatepe, 2018: 20).

Tek-yönlü ANOVA (one-way ANOVA), ANOVA testinin karmaşık olmayan bir halidir. Çalışmaya etkisi olan yalnız bir tane faktör olduğunda tercih edildiğinden, tek yönlü ANOVA testi olarak isimlendirilmiştir. Tek yönlü ANOVA testi çalışmanın bileşenleri homojen olduğunda kullanılması en doğru seçenek olmaktadır. Burada homojen olarak ifade edilen birimler “mümkün mertebe birbirine benzeyen” anlamında kullanılmıştır. Çünkü doğada aynı deney bileşenleri bulunmaz (Hinkelmann ve Kempthorne, 1994).

Bu çalışmada verilerin elde edilebilmesi için anket yöntemi kullanılmıştır. Toplamda Erzincan ilinde bireysel yatırımcı olan 404 kişiye anket çalışması yapılmıştır. Anket formu 3 bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde katılımcıların demografik özellikleri, 2. Bölümde yatırımcıların katılım bankacılığı ile alakalı bilgilerini test etme ve son bölümde yatırımcıların davranışsal finans eğilimlerini ölçmek için hazırlanan sorular bulunmaktadır.

Araştırmanın amacı doğrultusunda çalışma, tam tarama modelinde yürütülmüştür. Erzincan ilinde bulunan yatırımcılara uygulanan, katılım bankacılığının davranışsal finansa kapsamında değerlendirilmesi araştırıldığı için birincil veri kullanımı uygun bulunmuştur. Veri toplama yöntemi olarak yüz yüze anket yöntemi tercih edilmiştir.

3.3.2. Evren ve Örneklem Süreci

Çalışma, Erzincan ili merkez ilçe sınırları içinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın ana kütlesi Erzincan'ın merkez ilçe nüfusu 157.452'dir (www.tuik.gov.tr, 2018). 157.452 kişiden 0,05 anlamlılık düzeyinde %5'lik örneklem hata referansı ile 384 kişilik örneklem belirlenmiştir. Yüz yüze görüşme ve birebir katılım şeklinde gerçekleştirilen veri toplama çalışması ile 404 katılımcıya ilişkin veri sağlanmıştır. Anket verileri SPSS 22.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Anketin ilk iki bölümünde bulunan 14 sorunun frekans analizi yapılarak betimsel istatistiksel sonuçları belirlenmiş olup demografik ve finansal bilgilere ilişkin dağılımlar tespit edilmiştir. Anketin 3. Bölümünde yer alan likert ölçekli soruların açıklayıcı faktör analizi yapılarak 7 tane faktör belirlenmiştir. Ardından oluşturulan hipotezler tek yönlü ANOVA testi ile analiz edilmiştir.

3.3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmanın amacını gerçekleştirmek için veri toplama aracı olarak kullanılan anket üç bölümden oluşmaktadır. Anketin birinci bölümünde ankete katılan katılımcılar hakkında demografik bilgilere yönelik, ikinci bölümünde katılım bankacılığına yönelik ve son bölümde ise katılım bankacılığı ile davranışsal finansın ilişkisini belirlemeye yönelik sorular yer almaktadır.

Anketin 3. Bölümünde “Belirsizlikten Kaçınma” faktörünü ifade eden 5 soru, “Riskten Kaçınma” faktörünü ifade eden 5 soru, “Aşırı Güven” faktörünü ifade eden 5 soru, “Pişmanlıktan Kaçınma” faktörünü ifade eden 5 soru, “Sürü Davranışı” ifade eden 3 soru, “Otoriterlik” faktörünü ifade eden 3 soru, “Muhafazakârlık ve Tatmin” faktörünü ifade eden 5 soru olmak üzere 31 soru bulunmaktadır. Anket formunun 3. bölümünde yer alan sorular, katılımcıların yazılan ifadeye ne oranda katıldığını belirlemeye yönelik olarak 1: Kesinlikle Katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3: Kararsızım, 4: Katılıyorum, 5: Kesinlikle Katılıyorum şeklindeki beşli likert ölçeği kullanılarak hazırlanmıştır.

3.3.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma verilerinin sadece Erzincan ilinde bulunan bireysel yatırımcılar üzerinde uygulanması araştırmanın önemli bir sınırlılığıdır. Bu çalışmanın Türkiye'nin başka bölgelerinde yapılması daha genel sonuçlara ulaşma imkânı verecektir. Bunun

yanı sıra örneklem sayısının küçük olması da çalışmanın başka bir sınırlılığıdır. Araştırmanın anket yöntemiyle yapılması ve deney yöntemi ile yapılmaması bir başka sınırlılıktır. Bir başka sınırlılık ise elde edilen verilerin yatırımcıların kendi davranışlarını rapor ettikleri verilere dayanmasıdır.

3.4. Araştırmanın Bulguları

Bu bölümde anket katılımcılarının demografik sonuçları, güvenilirlik ve geçerlilik analizleri, tanımlayıcı istatistiksel analizler, faktör analizi ve fark analizlerine ilişkin bulgular yer almaktadır.

3.4.1. Demografik Bulgular

Yapılan anket çalışmasına ilişkin demografik sonuçların belirlenmesi için yapılan frekans analiz sonuçları aşağıda verilmiştir.

Tablo 9. Katılımcıların Cinsiyetlerin Göre Dağılımları

Cinsiyet	Frekans	Yüzde
Erkek	343	84,9
Kadın	61	15,1
Toplam	404	100,0

Tablo 9’ da görüldüğü üzere anket katılımcılarının %84,9’u (343 kişi) erkek, %15,1’i de (61 kişi) kadın yatırımcılardan meydana gelmektedir. Bu sonuçtan anlaşıldığı üzere yatırımcılarının çoğunluğu erkektir yargısı desteklenmektedir.

Tablo 10. Katılımcıların Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

Yaş	Frekans	Yüzde
18-24 arası	44	10,9
25-31 arası	164	40,6
32-38 arası	88	21,8
39-45 arası	75	18,6
46-üstü	33	8,2
Toplam	404	100,0

Tablo 10’da katılımcıların yaş grupları gösterilmektedir. Tabloya göre, katılımcıların %10,9’u (44 kişi) 18-24 yaş arasında, %40,6’sı (164 kişi) 25-31 yaş arasında, %21,8’i (88 kişi) 32-38 yaş arasında, %18,6’sı (75 kişi) 39-45 yaş arasında, %8,2’si (33 kişi) 46 ve üstü yaş arasında yer almaktadır. Tabloya göre yaşın artması ile yatırımcılıkta azalmaktadır.

Tablo 11. Katılımcıların Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı

Eğitim Durumu	Frekans	Yüzde
Ortaöğretim	10	2,5
Lise	88	21,8
Ön lisans	37	9,2
Lisans	183	45,3
Lisansüstü	86	21,3
Toplam	404	100,0

Tablo 11’de katılımcıların eğitim durumları gösterilmektedir. Tabloya göre, katılımcıların %2,5’i (10 kişi) ortaöğretim eğitim seviyesinde, %21,8’i (88 kişi) lise eğitim seviyesinde, %9,2’si (37 kişi) ön lisans eğitim seviyesinde, %45,3’ü (183 kişi) lisans eğitim seviyesinde, %21,3’ü (86 kişi) lisansüstü eğitim seviyesinde yer

almaktadır. Katılımcıların ağırlıklı olarak lisans eğitim seviyesinde yer aldıkları görülmektedir.

Tablo 12. Katılımcıların Meslek Gruplarına Göre Dağılımları

Meslek	Frekans	Yüzde
Kamu	155	38,4
Özel Sektör	152	37,6
Esnaf	66	16,3
Öğrenci	14	3,5
Diğer	17	4,2
Toplam	404	100,0

Tablo 12’de katılımcıların meslek grupları gösterilmiştir. Tabloya göre, katılımcıların %38,4’ü (155 kişi) Kamu sektöründe, %37,6’sı (152 kişi) özel sektörde, %16,3’ü (66 kişi) esnaf olarak, %3,5’i (14 kişi) öğrenci olarak, %4,2’si (17 kişi) diğer meslek gruplarında çalışmaktadır.

Tablo 13. Katılımcıların Gelir Düzeyine Göre Dağılımı

Gelir Bilgisi	Frekans	Yüzde
0-2000 TL Gelir	34	8,4
2001-3000 TL Gelir	84	20,8
3001-4000 TL Gelir	116	28,7
4001-5000 TL Gelir	52	12,9
5001-Üzeri TL Gelir	118	29,2
Toplam	404	100,0

Tablo 13’te katılımcıların gelir düzeylerine ilişkin dağılımı gösterilmiştir. Tablo 13’e göre, aylık geliri 0-2000 TL arasında olan katılımcıların oranı %8,4 (34 kişi), 2001-3000 TL arasında olan katılımcıların oranı %20,8 (84 kişi), 3001-4000 TL arasında olan katılımcıların oranı %28,7 (116 kişi), 4001-5000 TL arasında olan

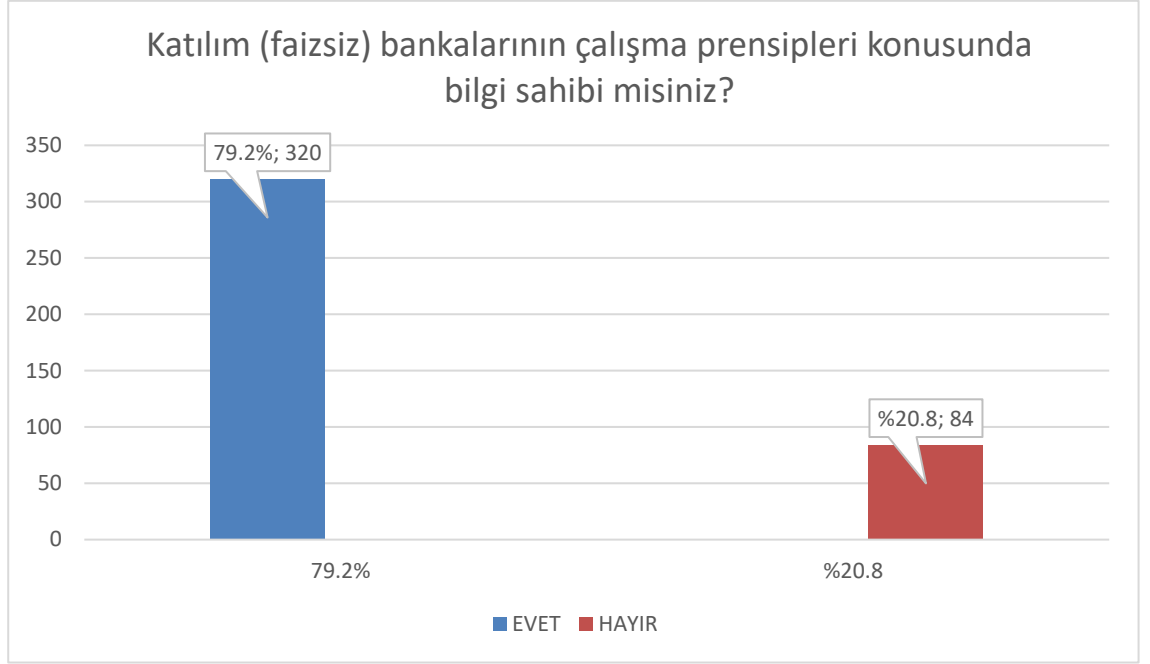
katılımcıların oranı %12,9 (118 kişi), 5001-üzerinde olan %29,2 (118 kişi) olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 14. Katılımcıların Ekonomi Bilgisine İlişkin Dağılımları

Ekonomi Bilgisi	Frekans	Yüzde
1-3 Yıl	102	25,2
3-6 Yıl	84	20,8
7-10 Yıl	85	21,0
10-15 Yıl	74	18,3
15 ve Üstü	59	14,6
Toplam	404	100,0

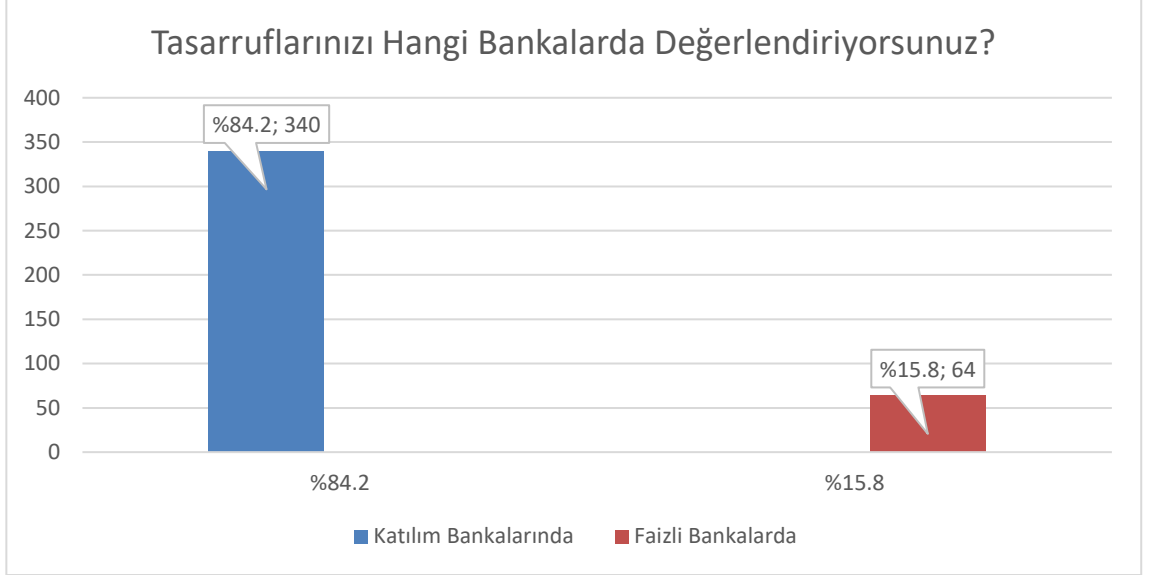
Tablo 14’te katılımcıların ekonomi bilgilerine ilişkin dağılımı gösterilmiştir. Tablo 14’e göre; 1-3 yıl bilgiye sahip olanların oranı %25,2 (102 kişi), 3-6 yıl bilgiye sahip olanların oranı %20,8 (84 kişi), 7-10 yıl bilgiye sahip olanların oranı %21,0 (85 kişi), 10-15 yıl bilgiye sahip olanların oranı %18,3 (74 kişi), 15 ve üst yıl bilgisine sahip olanların oranı %14,6 (59 kişi) olduğu tespit edilmiştir.

Grafik 5. Katılımcıların Faizsiz Bankacılık Prensipleri Bilgilerine İlişkin Dağılımı

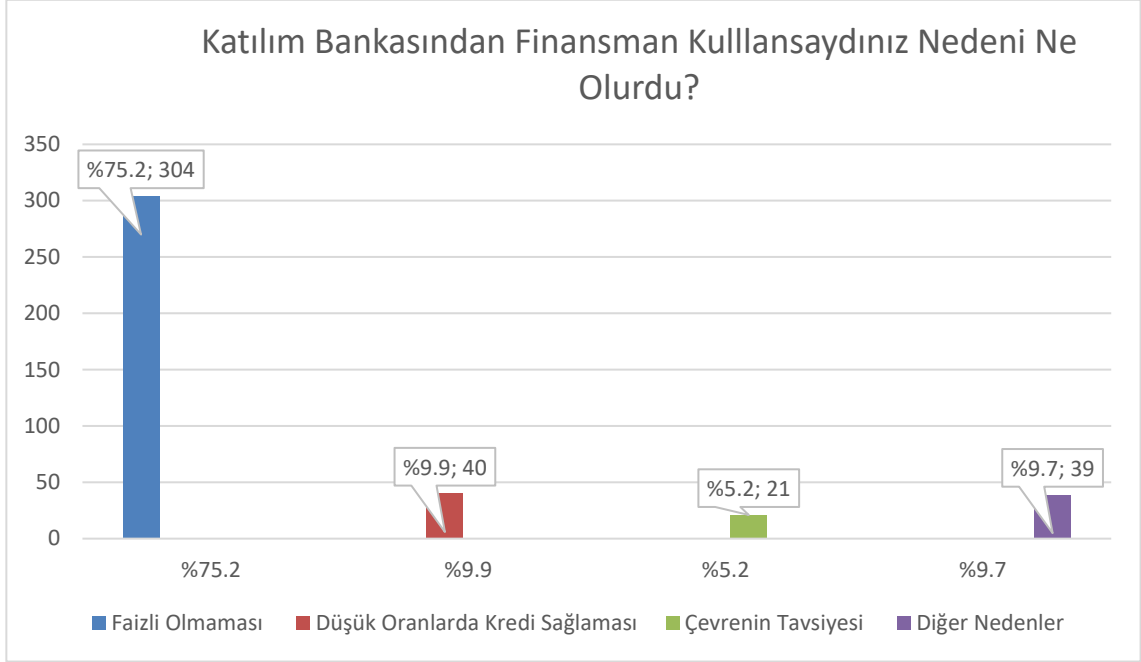
Grafik 5’te katılımcıların katılım bankacılığının prensipleri hakkında bilgi sahibi olup olmadığına ilişkin dağılımı gösterilmektedir. Grafik 5’e göre katılım bankacılığının prensipleri konusunda bilgi sahibi misiniz? Sorusuna %79,2’si (320 kişi) “Evet” cevabını verirken %20,8’si (84 kişi) ise “Hayır” cevabını vermiştir.

Grafik 6. Katılımcıların Tasarruflarının Hangi Bankalarda Değerlendirildiğine İlişkin Dağılımı

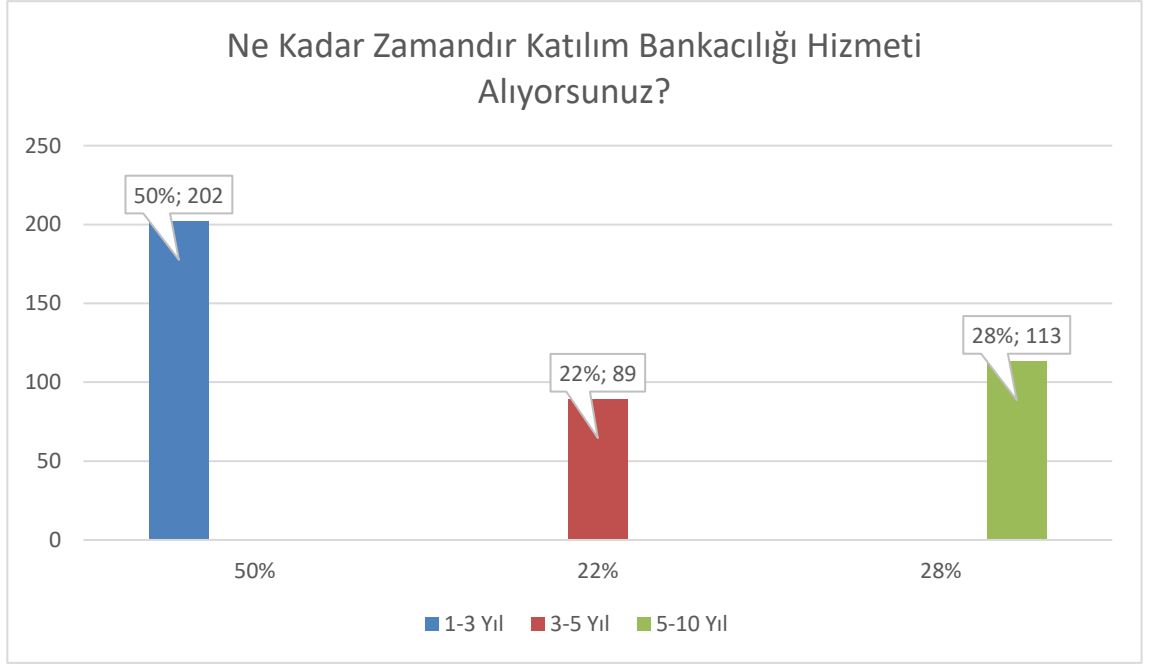
Grafik 6’da katılımcıların tasarruflarını hangi bankada değerlendirdiğine ilişkin dağılımı gösterilmektedir. Grafik 6’ya göre katılımcıların, tasarruflarınızı hangi bankada değerlendiriyorsunuz? Sorusuna %84,2’si (340 kişi) katılım bankalarında cevabını verirken, %15,8’i (64 kişi) ise faizli bankalarda cevabını vermiştir.

Grafik 7. Katılımcıların Katılım Bankasından Finansman Kullanma Nedenine İlişkin Dağılımı

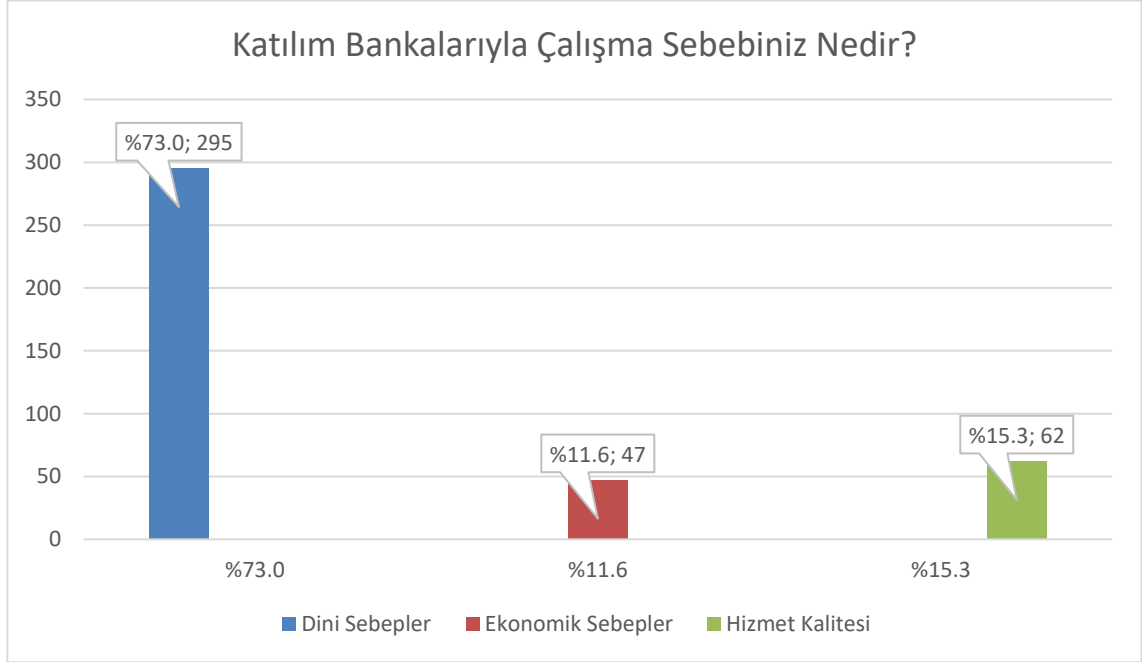
Grafik 7’de Katılımcıların katılım bankasından kullanma nedeni ilişkin dağılımı gösterilmiştir. Grafik 7’ye göre katılım bankasından finansman kullansaydınız nedeni ne olurdu? Sorusuna %75,2’si (304 kişi) faizli olmaması, %9,9’u (40 kişi) düşük oranlarda kredi sağlaması, %5,2’si (21 kişi) çevrenin tavsiyesi, %9,7’si (39 kişi) diğer nedenler cevabını vermiştir.

Grafik 8. Katılımcıların Ne Kadar Süredir Katılım Bankacılığı Kullandıklarına İlişkin Dağılımı

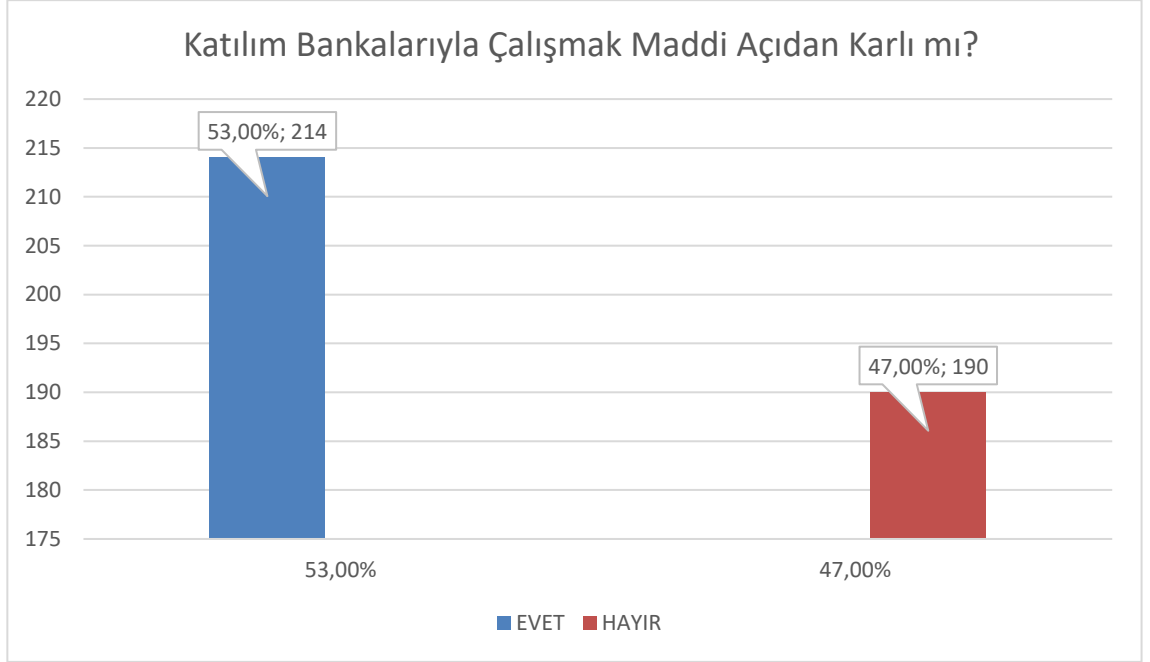
Grafik 8’de katılımcıların ne kadar zamandır katılım bankacılığı hizmeti aldıkları gösterilmiştir. Grafik 8’e göre Katılımcıların Ne kadar zamandır katılım bankacılığı hizmeti alıyorsunuz? Sorusuna %50’si (202 kişi) 1-3 yıl, %22’si (89 kişi) 3-5 yıl, %28 (113 kişi) 5-10 yıl cevabını vermiştir.

Grafik 9. Katılımcıların Katılım Bankacılığı ile Çalışma Nedenine İlişkin Dağılımı

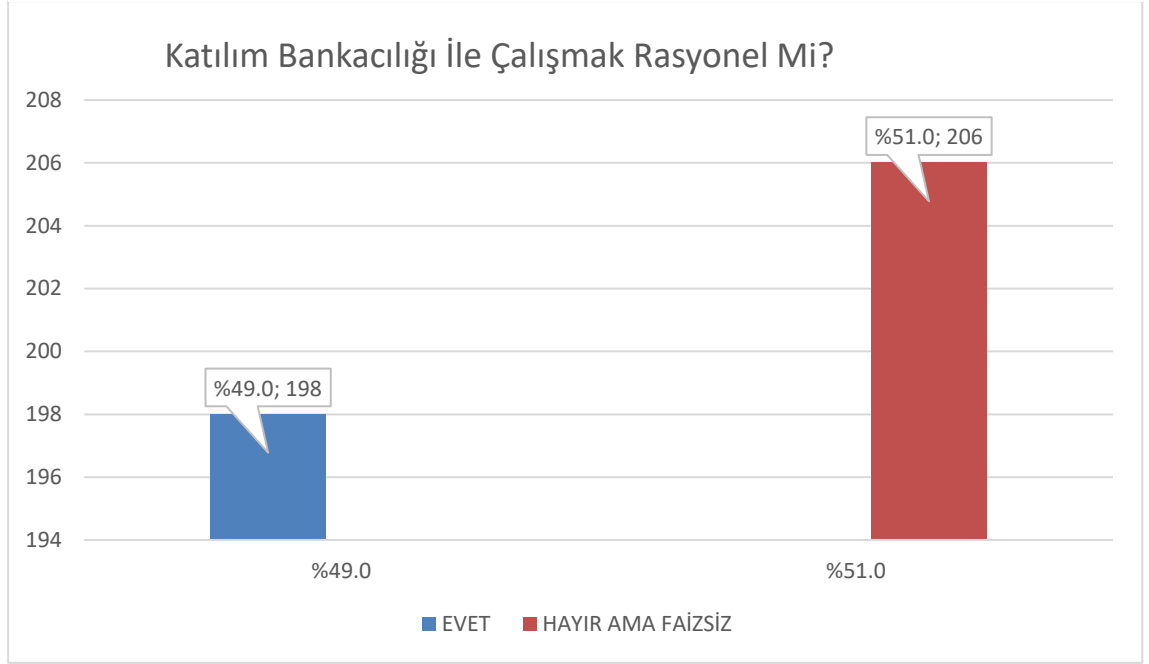
Grafik 9’da Katılımcıların katılım bankalarıyla çalışma sebebine ilişkin dağılımı gösterilmiştir. Grafik 9’a göre katılımcıların katılım bankalarıyla çalışma sebebiniz nedir? Sorusuna %73’ü (295 kişi) dini sebeplerden dolayı, %11,6’sı (47 kişi) ekonomik sebeplerden dolayı %15,3’ü (62 kişi) hizmet kalitesinden dolayı cevabını vermiştir.

Grafik 10. Katılımcıların Katılım Bankalarının Maddi Açıdan Karlı Olup Olmadığına İlişkin Bilgilerinin Dağılımı

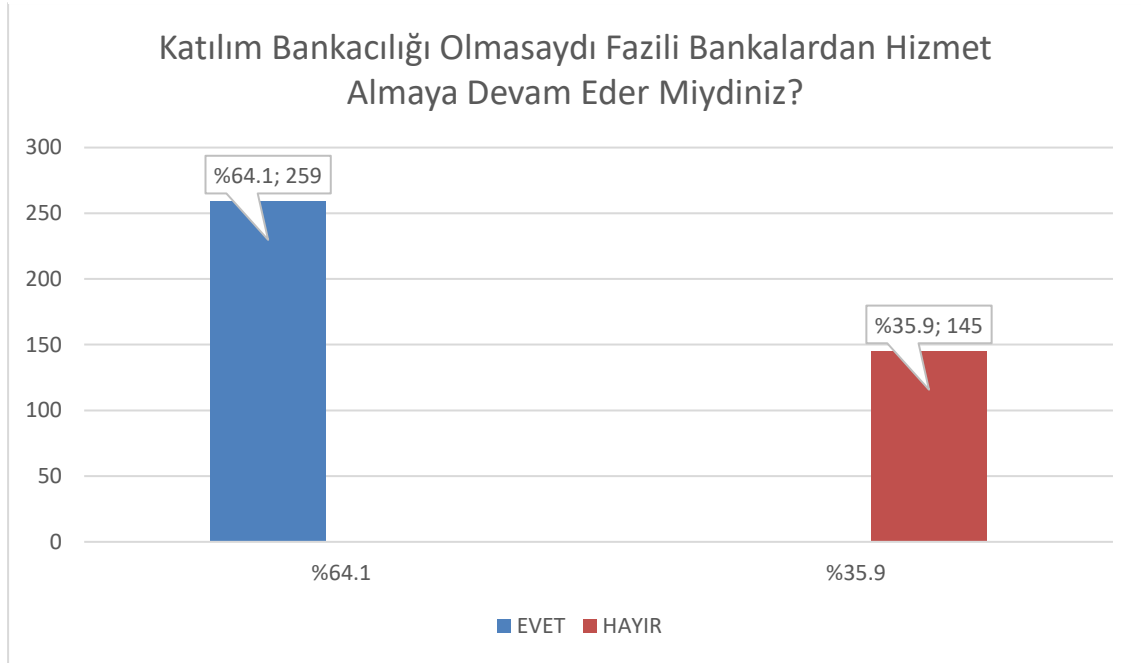
Grafik 10’da katılımcıların katılım bankalarının maddi açıdan karlı olup olmadığına ilişkin dağılımları gösterilmektedir. Grafik 10’a göre katılımcılar katılım bankaları ile çalışmak maddi açıdan karlı mı? Sorusuna %53,0’ı (214 kişi) evet cevabını verirken %47,0’ı (190 kişi) hayır cevabını vermiştir.

Grafik 11. Katılımcıların Katılım Bankacılığı ile Çalışmak Rasyonel Olup Olmadığına İlişkin Bilgilerinin Dağılımı

Grafik 11’de katılımcıların katılım bankacılığı ile çalışmak rasyonel olup olmadığına ilişkin dağılımı gösterilmiştir. Grafik 11’e göre katılımcılar katılım bankacılığı ile çalışmak rasyonel mi? Sorusuna %49’u (198 kişi) evet derken %51’i (206 kişi) ise hayır ama faizsiz cevabını vermiştir.

Grafik 12. Katılımcıların Katılım Bankaları Olmasaydı Faizli Bankalardan Hizmet Almaya Devam Edip Etmemesine İlişkin Dağılımı

Grafik 12’de Katılımcıların katılım bankaları olmasaydı faizli bankalardan hizmet almaya devam edip etmemesine ilişkin dağılımı gösterilmiştir. Grafik 12’ye göre katılımcılar katılım bankacılığı olmasaydı faizli bankadan hizmet almaya devam eder miydiniz? Sorusuna %64,1’i (259 kişi) evet cevabı verirken %35,9’u (145 kişi) hayır cevabını vermiştir.

3.4.2. Güvenilirlik Analizi

Anket sorularının güvenilirliği, Cronbach alfa katsayısı ile kontrol edilmiştir. Yapılan analiz sonucu, Cronbach alfa değerlerinin 0,841 çıktığı görülmüştür.

Cronbach alfa katsayısının $0.70 \leq \alpha < 0.90$ arasında bulunması durumunda ölçeğin güvenilirliği iyi olarak kabul edilmektedir (Barbara ve Linsa, 2013: 79-83).

3.4.3. Geçerlilik Analizi

Sosyal bilimlerin ölçeklerin içyapı geçerliliğini ve kalitesini ortaya koyan analiz faktör analizidir. Bu noktada iki durum söz konusu olmaktadır. Birincisi faktör analizlerinden hangisinin olacağı ikinci ise kullanılacak olan faktör analizinin hangi istatistiksel araçla yapılacağıdır. Bu anlamda tercih edilecek yöntem çalışmanın neticelerini, dolayısıyla “içyapı geçerliliğine” etki edecektir (Yaşlıoğlu, 2017: 75).

Bu çalışmada içyapı geçerliliğinin test edilmesi için açıklayıcı faktör analizi yöntemi kullanılmıştır.

Faktör analizi genel anlamda verilerin azaltılması üzerine yapılan bir çalışmadır. Faktör analizi ilişkili olan ifadelerin ve ifadeleri temsil eden veri setlerinin oluşturulan azaltılmış küçük faktörlere taşınması işlemidir. Çalışmamızda değişkenler arasındaki ilişkinin belirlenmesi ve belirlenen ilişkilerin diğer analizlerde kullanılabilmesi için açıklayıcı faktör analizinden faydalanılmıştır (Özen vd. 2011:33).

Faktör analizi açıklayıcı ve doğrulayıcı olmak üzere 2'ye ayrılmaktadır. Açıklayıcı faktör analizi değişkenlerden yola çıkarak yeni bir faktör oluşturmayı hedeflerken; doğrulayıcı faktör analizi ise değişkenler arasında ilişkinin önceden oluşturulmuş bir hipotezin analiz edilmesini amaçlamaktadır (Çilingir, 2019: 6; Tabachnick ve Fidell 2013; Thompson, 2004; Kline, 2011; Byrne, 1994).

Faktör analizinde temel olarak iki amaç bulunmaktadır.

- Değişkenler sayısını azaltmak
- Değişkenler arasında bulunan ilişkilerden yeni çatılar oluşturmaktadır.

Açıklayıcı faktör analizinde verilerin korelasyon ya da korelasyon matrisinden faydalanarak birbiri ile ilişkili p sayıda değişken azaltılarak ($k < p$) ve bağımsız yeni faktörler üretmek üzere faydalanılan bir analiz türüdür.

Faktör analiz sürecinde bireyi “n” ve tane “p” değişkenini gösteren X_{pxn} ham veri matrisinden ortaya çıkan Z_{pxn} veri matrisi kullanılmaktadır (Şimşek, 2006: 9).

Çalışmanın faktör analizine uygun olup olmadığının belirlenebilmesi için Kaiser-Mayer-Olkin (KMO) testinin yapılması gerekmektedir. KMO test sonucunun 0,60'tan büyük olması durumunda veri setinin faktör analizine uygun olduğu kabul edilmektedir. (Sandal,2015: 12).

Çalışmanın faktör analizine uygunluğu Kaiser-Mayer-Olkin (KMO) testi yapılarak analiz edilmiştir. Analiz sonucunda 0,791 değerine ulaşılmış ve faktör analizine uygun olduğu belirlenmiştir.

Tablo 15. Belirsizlikten Kaçınma Faktörü Analiz Dağılımları

Değişkenler	Faktör	Varyans	Özdeğeri	Cronbach
Belirsizlikten Kaçınma (Faktör 1)		70,273	3,514	0,893
Dinen sakıncası olmayan bankaları getirisi düşük olsa bile, faizli bankalara tercih ederim.	0,847			
Faizli bankalar yüksek faiz verse bile yatırımları katılım bankalarına yaparım.	0,808			
Yatırım konusunda oluşacak en ufak dini sakınca bile beni sarsar.	0,839			
Yatırım yaparken en ufak dini sakınca olduğu durumda belirsizlikten dolayı kararımdan dönerim.	0,839			
Faizli yatırım araçları daha fazla kar getirirse de faizsiz yatırım araçlarını tercih ederim.	0,857			

Tablo 15’te “belirsizlikten kaçınma” faktöründe yapılan analiz dağılımları verilmiştir. Belirsizlikten Kaçınma faktörü, dini belirsizliği ifade eden 5 değişkeni kapsamaktadır. Bu faktörün 3,514 Öz Değere ve 70,273’lik varyansa sahip olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra belirsizlikten kaçınma içinde bulunan değişkenlerden olan “Faizli yatırım araçları daha fazla kar getirirse de faizsiz yatırım araçlarını tercih ederim.” İfadesi 0,857 değeri ile faktör yükü en yüksek olan değişken olmaktadır. Faktör güvenilirliği 0,893 Cronbach alpha değeri ile analiz edilip güvenilirliği iyi kabul edilmektedir.

Tablo 16. Riskten Kaçınma Faktörü Analiz Dağılımları

Değişkenler	Faktör	Varyans	Özdeğeri	Cronbach
Riskten Kaçınma (Faktör 2)		85,353	2,561	0,914
Çalıştığım katılım bankasında, faizli işlem riski gördüğüm an hemen yatırımları o bankadan çekerim.	0,930			
Faizli bankalar yüksek faiz verse bile yatırımları katılım bankalarına yaparım.	0,950			
Dinen sakınca gördüğüm bankada, daha önce yatırım yapmamış olsam bile yatırımdan çekinirim.	0,891			

Tablo 16’da “Riskten Kaçınma” faktöründe yapılan analiz dağılımları verilmiştir. Riskten Kaçınma faktörü dini riski (günaha girme riski, dinen tatmin olmama riski) ifade eden 3 değişkeni kapsamaktadır. Bu faktörün 2,561 Öz Değere ve 85,353’lük varyansa sahip olduğu görülmektedir. Değişkenlerden “Faizli bankalar yüksek faiz verse bile yatırımları katılım bankalarına yaparım.” İfadesi 0,950 değeri ile faktör yükü en yüksek olan değişkeni göstermektedir. Aynı zamanda faktör analizi sonucunda “en etkili” faktör olarak “riskten kaçınma” (dini riskten kaçınma) faktörü tespit edilmiştir. Faktör güvenilirliği 0,914 Cronbach alpha değeri ile analiz edilip güvenilirliği çok iyi kabul edilmektedir.

Tablo 17. Aşırı Güven Faktörü Analiz Dağılımları

Değişkenler	Faktör	Varyans	Özdeğeri	Cronbach
Aşırı Güven (Faktör 3)		58,216	2,911	0,791
Katılım bankalarına güvenim tamdır.	0,880			
Katılım bankalarına yaptığım yatırımdan çevremde memnundur.	0,786			
Katılım bankasında daha önce yaptığım bir yatırıma daha sonrasında yine düşünmeden yaparım.	0,852			
Katılım bankasına yatırım yaptıktan sonra, herhangi olumsuz bir haberi dikkate almam.	0,356			
Katılım bankalarındaki çalışanlara güvenmekteyim.	0,816			

Tablo 17’de “Aşırı Güven” faktöründe yapılan analiz dağılımları verilmiştir. Aşırı güven faktörü katılım bankalarına güveni ifade eden 5 değişkeni kapsamaktadır. Bu faktörün 2,911 Öz Değere ve 58,216’lık varyansa sahip olduğu görülmektedir. Değişkenlerden “Katılım bankalarına güvenim tamdır.” İfadesi faktör yükü 0,880 değeri ile en yüksek değere sahiptir. Faktör güvenilirliği 0,791 Cronbach alpha değeri ile analiz edilip güvenilirliği iyi kabul edilmektedir.

Tablo 18. Pişmanlıktan Kaçınma Faktörü Analiz Dağılımı

Değişkenler	Faktör	Varyans	Özdeğeri	Cronbach
Pişmanlıktan Kaçınma (Faktör 4)		47,310	2,366	0,700
Katılım bankalarında yöneticiler değiştiğinde, yatırımları çekerim.	0,542			
Katılım bankalarından finansman kullandığımda, finansman kullandığım oran düştüğü takdirde, toplu paraya ulaştığımda borcumu kapatır, erken kapama avantajından yararlanmaya çalışırım.	0,414			
Katılım bankasındaki yatırımdan bir kez zarar ettiğim durumda bir daha asla katılım bankasını tercih etmem.	0,789			
Katılım bankasında zarar etme ihtimali söz konusu olduğunda, zararımı amorti edene kadar bekler, amorti olduğunda hemen paramı çekerim.	0,799			
Katılım bankasına yatırdığım paradan kar ettiğim ilk anda paramı çekerim.	0,799			

Tablo 18’de “Pişmanlıktan Kaçınma” faktöründe yapılan analiz dağılımları verilmiştir. Pişmanlıktan kaçınma faktörü, yatırımcıların katılım bankalarındaki tercihlerinde pişmanlık yaşamaması ifade eden 5 değişkeni kapsamaktadır. Bu faktörün 2,366 Öz Değere ve 47,310’luk varyansa sahip olduğu görülmektedir. Faktör güvenilirliği 0,700 Cronbach alpha değeri ile analiz edilip güvenilirliği iyi kabul edilmektedir.

Tablo 19. Sürü Davranışı Faktörü Analiz Dağılımı

Değişkenler	Faktör	Varyans	Özdeğeri	Cronbach
Sürü Davranışı (Faktör 5)		69,888	2,097	0,783
Katılım bankacılığını tercih etmemdeki neden çevremin de katılım bankacılığını tercih etmesinden kaynaklıdır.	0,854			
Çoğunluk parasını katılım bankasına yatırıyor bende yatırım.	0,885			
Yatırımcıların çoğunlukla katılım bankalarında yatırımlarını kâr payına yatırması durumunda bende paramı kâr payına yatırım.	0,764			

Tablo 19’da “Sürü Davranışı” faktöründe yapılan analiz dağılımları verilmiştir. Sürü davranışı faktörü yatırımcıların katılım bankacılığının tercihinde çoğunluğun katılım bankasını tercih etmesi ile alakalı 3 değişkeni kapsamaktadır. Bu faktörün 2,097 Öz Değere ve 69,888’lik varyansa sahip olduğu görülmektedir. Değişkenlerden “Çoğunluk parasını katılım bankasına yatırıyor bende yatırım.” ifadesi 0,885 değeri ile faktör yükü en yüksek olan değişkendir. Bu kapsamda “Sürü Davranışı” faktörü katılım bankacılığının tercih edilmesinde etkili bir faktör olarak saptanmıştır. Faktör güvenilirliği 0,783 Cronbach alpha değeri ile analiz edilip güvenilirliği iyi kabul edilmektedir.

Tablo 20. Otoriterlik Faktörü Analiz Dağılımı

Değişkenler	Faktör	Varyans	Özdeğeri	Cronbach
Otoriterlik (Faktör 6)		59,992	1,800	0,649
Katılım bankalarını tercih etmemde birden fazla hocanın fetvasına bakarım.	0,761			
Katılım bankalarının hizmetleri hakkında, uzman kişilerin yorumlarını dikkate alırım.	0,796			
Katılım bankaları ile daha önce çalışmış ve memnun kalmış kişilerin stratejilerini uygulayırım.	0,767			

Tablo 20’de “Otoriterlik” faktöründe yapılan analiz dağılımları verilmiştir. Otoriterlik faktörü uzman görüşü dikkate almakla alakalı 3 değişkeni kapsamaktadır. Bu faktörün 1,800 Öz Değere ve 59,992’lik varyansa sahip olduğu görülmektedir. Değişkenlerden “Katılım bankalarının hizmetleri hakkında, uzman kişilerin yorumlarını dikkate alırım.” İfadesi 0,796 faktör yükü en yüksek değişkeni göstermektedir. Faktör güvenilirliği 0,649 Cronbach alpha değeri ile analiz edilip güvenilirliği orta düzey kabul edilmektedir.

Tablo 21. Muhafazakârlık ve Tatmin Faktörü Analiz Dağılımı

Değişkenler	Faktör	Varyans	Özdeğeri	Cronbach
Muhafazakârlık ve Tatmin (Faktör 7)		48,108	2,405	0,713
Katılım bankaları ile çalışmak beni mutlu eder.	0,642			
Bankacılıkta katılım bankaları dışında bir banka ile çalışmam.	0,782			
Katılım bankasındaki personel, beni bankaya bağlar.	0,726			
Çevreden alacağım tepkiden dolayı katılım bankasını tercih edebilirim.	0,467			
Katılım bankası ile çalışmak beni dini yönden tatmin eder.	0,798			

Tablo 21’de “Muhafazakârlık ve Tatmin” faktöründe yapılan analiz dağılımları verilmiştir. Muhafazakârlık ve tatmin faktörü yatırımcıların katılım bankacılığı ile çalışmanın tatmin etmesi ve katılım bankacılığına bağlılıkla alakalı 5 değişkeni kapsamaktadır. Bu faktörün 2,405 Öz Değere ve 48,108’lik varyansa sahip olduğu görülmektedir. Değişkenlerden “Katılım bankası ile çalışmak beni dini yönden tatmin eder.” İfadesi 0,798 değeri ile faktör yükü en yüksek olan değişkendir. Faktör güvenilirliği 0,713 Cronbach alpha değeri ile analiz edilip güvenilirliği iyi kabul edilmektedir.

3.4.4. Tanımlayıcı İstatiksel Analizler

Faktör dağılımının sonucunda, faktörlerin ortalama ve standart sapma dağılımları aşağıda verilmiştir.

Tablo 22. Belirsizlikten Kaçınma Faktörü Analiz Dağılımları

BELİRSİZLİKTEN KAÇINMA (Faktör 1)	Ortalama	Standart Sapma
1. Dinen sakıncası olmayan bankaları getirisi düşük olsa bile, faizli bankalara tercih ederim.	3,8490	1,42103
2. Faizli bankalar yüksek faiz verse bile yatırımları katılım bankalarına yaparım.	4,0866	1,28357
3. Yatırım konusunda oluşacak en ufak dini sakınca bile beni sarsar.	4,1337	1,20048
4. Yatırım yaparken en ufak dini sakınca olduğu durumda belirsizlikten dolayı kararımdan dönerim.	4,0965	1,18639
5. Faizli yatırım araçları daha fazla karlı görünse de getirse de faizsiz yatırım araçlarını tercih ederim.	4,1980	1,27406

Tablo 22’de görüldüğü üzere katılım bankacılığının tercih edilmesinde davranışsal finans bileşenlerinden olan “belirsizlikten kaçınma” oldukça etkili bir faktör olarak görülmektedir. “Faizli yatırım araçları daha fazla karlı görünse de getirse de faizsiz yatırım araçlarını tercih ederim” ifadesi ortalaması 4.1980 değerinde en yüksek sonucu almıştır. Bu da göstermektedir ki yatırımcılar, dini bir belirsizlikten yüksek oranda kaçınmaktadır.

Tablo 23. Riskten Kaçınma Faktörü Ortalama ve Standart Sapma Dağılımı

RİSKTEN KAÇINMA (Faktör 2)	Ortalama	Standart Sapma
1. Çalıştığım katılım bankasında, faizli işlem riski gördüğüm an hemen yatırımları o bankadan çekerim.	4,1757	1,16453
2. Dinen sakınca gördüğüm bankada, yatırımlarım yükselme eğiliminde olsa bile çekerim.	4,1955	1,21156
3. Dinen sakınca gördüğüm bankada, daha önce yatırım yapmamış olsam bile yatırımdan çekinirim.	4,2574	1,20917

Tablo 23’te görüldüğü üzere ifadelerin ortalaması en yüksek sonuçlar “riskten kaçınma” faktöründe toplanmıştır. Yatırımcıların katılım bankasını tercih etmesinde davranışsal finansın bileşenlerinden olan “riskten kaçınma” burada, dinen günaha girme, yanlış yapma riskinden kaçınma olarak ifade edilmiştir. Sonuç olarak yapılan faktör analizi sonucuna göre katılım bankacılığının tercih edilmesinde “en etkili” faktör “riskten kaçınma” (günaha girme riskinden kaçınma) olarak belirlenmiştir.

Tablo 24. Aşırı Güven Faktörü Ortalama ve Standart Sapma Dağılımı

AŞIRI GÜVEN (Faktör 3)	Ortalama	Standart Sapma
1. Katılım bankalarına güvenim tamdır.	3,3317	1,31941
2. Katılım bankalarına yaptığım yatırımdan çevremde memnundur.	3,7525	1,06751
3. Katılım bankasında daha önce yaptığım bir yatırımı daha sonrasında yine düşünmeden yaparım.	3,7649	1,17317
4. Katılım bankasına yatırım yaptıktan sonra, herhangi olumsuz bir haberi dikkate almam.	2,5248	1,38474
5. Katılım bankalarındaki çalışanlara güvenmekteyim.	3,5644	1,34157

Tablo 24’te katılım bankacılığının tercih edilmesinde davranışsal finansın bileşenlerinden olan “aşırı güven” faktörü etkili olan faktörler arasındadır. Çalışmada yer alan “Katılım bankasında daha önce yaptığım bir yatırımı daha sonrasında yine düşünmeden yaparım.” bu ifade 3,7649 değeriyle ortalaması en yüksek sonucu almıştır. Sonuç olarak katılım bankacılığının tercih edilmesinde yatırımcıların katılım bankalarına güven duyması etkili bir faktör olarak belirlenmiştir.

Tablo 25. Pişmanlıktan Kaçınma Faktörü Ortalama ve Standart Sapma Dağılımı

PİŞMANLIKTAN KAÇINMA (Faktör 4)	Ortalama	Standart Sapma
1. Katılım bankalarında yöneticiler değiştiğinde, yatırımları çekerim.	1,9876	1,21502
2. Katılım bankalarından finansman kullandığımda, finansman kullandığım oran düştüğü takdirde, toplu paraya ulaştığımda borcumu kapatır, erken kapama avantajından yararlanmaya çalışırım.	3,6782	1,40380
3. Katılım bankasındaki yatırımdan bir kez zarar ettiğim durumda bir daha asla katılım bankasını tercih etmem.	2,5347	1,40587
4. Katılım bankasında zarar etme ihtimali söz konusu olduğunda, zararımı amorti edene kadar bekler, amorti olduğunda hemen paramı çekerim.	2,7525	1,39055
5. Katılım bankasına yatırdığım paradan kar ettiğim ilk anda paramı çekerim.	2,1139	1,18590

Tablo 25’te görüldüğü üzere katılım bankacılığının tercih edilmesinde davranışsal finansın bileşenlerinden olan “pişmanlıktan kaçınma” faktörü orta düzey etki etmektedir. Yatırımcının pişman olmama adına katılım bankasını tercih ettiği görülmektedir. Davranışsa finansın bileşenlerinden olan “pişmanlıktan kaçınma” faktörü orta düzey bir etki göstermektedir.

Tablo 26. Sürü Davranışı Faktörü Ortalama ve Standart Sapma Dağılımı

SÜRÜ DAVRANIŞI (Faktör 5)	Ortalama	Standart Sapma
1. Katılım bankacılığını tercih etmemdeki neden çevremde katılım bankacılığını tercih etmesinden kaynaklıdır.	2,7327	1,31335
2. Çoğunluk parasını katılım bankasına yatırıyor bende yatırım.	2,5916	1,30433
3. Yatırımcıların çoğunlukla katılım bankalarında yatırımlarını kâr payına yatırması durumunda bende paramı kar payına yatırım.	2,9233	1,28227

Tablo 26’da görüldüğü üzere katılım bankacılığının tercih edilmesinde davranışsal finansın bileşenlerinden olan “Sürü Davranışı” faktörü yatırımcının katılım bankasını tercih etmesine etki etmektedir. Çalışmada yer alan “Yatırımcıların çoğunlukla katılım bankalarında yatırımlarını kâr payına yatırması durumunda bende paramı kâr payına yatırım.” ifadesi 2.9233 değerinde faktör içinden en yüksek değeri almıştır. Sonuç olarak davranışsal finansın bileşenlerinden olan “sürü davranışı” katılım bankasının tercih edilmesinde etki eden faktörler arasındadır.

Tablo 27. Otoriterlik Faktörü Ortalama ve Standart Sapma Dağılımı

OTORİTERLİK (Faktör 6)	Ortalama	Standart Sapma
1. Katılım bankalarını tercih etmemde birden fazla hocanın fetvasına bakarım.	3,4109	1,49091
2. Katılım bankalarının hizmetleri hakkında, uzman kişilerin yorumlarını dikkate alırım.	4,0792	1,01290
3. Katılım bankaları ile daha önce çalışmış ve memnun kalmış kişilerin stratejilerini uygulayırım.	3,5297	1,23899

Tablo 27’de katılım bankacılığın tercih edilmesinde, uzman görüşleri dikkate almak, daha önce tecrübeli kişilerden faydalanmayı ifade eden “otoriterlik” faktörü, katılım bankasının tercih edilmesinde etkili faktörler arasında yer almaktadır.

Tablo 28. Muhafazakârlık ve Tatmin Faktörü Ortalama ve Standart Sapma Dağılımı

MUHAFAZAKÂRLIK VE TATMİN (Faktör 7)	Ortalama	Standart Sapma
1. Katılım bankaları ile çalışmak beni mutlu eder.	3,9505	1,02936
2. Bankacılıkta katılım bankaları dışında bir banka ile çalışmam.	2,9901	1,54980
3. Katılım bankasındaki personel, beni bankaya bağlar.	3,5941	1,24576
4. Çevreden alacağım tepkiden dolayı katılım bankasını tercih edebilirim.	2,6535	1,37641
5. Katılım bankası ile çalışmak beni dini yönden tatmin eder.	3,9084	1,16994

Tablo 28’de görüldüğü üzere katılım bankacılığının tercih edilmesinde davranışsal finansın bileşenlerinden olan “Muhafazakârlık ve tatmin” faktörü yatırımcının katılım bankasını tercih etmesine etki etmektedir. Bu faktörün etkili olmasında, yatırımcıların daha çok sabit fikirli olması, aynı hizmet ve aynı tatminin peşinde olduğu görülmektedir. Özellikle çalışmada yer alan “Katılım bankaları ile çalışmak beni mutlu eder.” İfadesi 3,9505 değeriyle faktör içinde en yüksek değeri almıştır. Bu da göstermektedir ki yatırımcının bankayı tercih etmesinde mutlu olmak, tatmin olmak gibi durumlar önemli ölçüde etki etmektedir.

3.4.5. Fark Analizleri

Çalışmada 3 veya daha fazla grup ortalamalarının arasında farklılığın istatistiksel anlamda olup olmadığını test etmek amacıyla ANOVA testi yapılmıştır. Grupların birbirileri arasındaki ortalamalarının karşılaştırılması, çalışma sonucunda bağımlı değişkende ortaya çıkan değişimlerin ne boyutta faktörlerden ne boyutta hatalardan vb. kaynaklandığını belirlemesi, diğer bir ifadeyle total varyansın bileşenlere ayrılması yardımı ile yapılmaktadır (Karatepe, 2018: 20).

Tek-yönlü ANOVA (one-way ANOVA), ANOVA testinin karmaşık olmayan bir halidir. Çalışmaya etkisi olan yalnız bir tane faktör olduğunda tercih edildiğinden, tek yönlü ANOVA testi olarak isimlendirilmiştir. Tek yönlü ANOVA testi çalışmanın bileşenleri homojen olduğunda kullanılması en doğru seçenek olmaktadır. Burada homojen olarak ifade edilen birimler “mümkün mertebe birbirine benzeyen” anlamında kullanılmıştır. Çünkü doğada aynı deney bileşenleri bulunmaz. (Hinkelmann ve Kempthorne, 1994). Katılımcıların faktörlerden anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacıyla istatistiksel testlerden parametrik bir test olan tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Farklılığın kaynağını test etmek amacı ile Post Hoc testlerinden Tukey testi yapılmıştır.

Bu durumda hipotezler şu şekilde olacaktır.

H₀: Ortalamalar Arasında Fark Yoktur.

H₁: En Az İki Ortalama Arasında Anlamlı Bir Farklılık Vardır.

Tablo 29. Belirsizlikten Kaçınma ile Gelir Düzeyi Fark Analizi

Faktör	Gelir Düzeyi	N	X	SS	F	P	Anlamlı Fark
Belirsizlikten Kaçınma	0-2000	34	-0,021	1,062	3,881	,004	(2001-3000) (4001-5000) (5001-Üstü)
	2001-3000	84	-0,284	1,103			
	3001-4000	116	-0,076	1,144			
	4001-5000	52	0,313	0,585			
	5000-Üstü	118	0,145	0,834			
	Toplam	404					

Tablo 29’da Katılımcıların gruplandıkları gelir düzeylerine göre belirsizlikten kaçınma seviyeleri karşılaştırıldığında en yüksek ortalamanın “4001-5000” grubundaki katılımcılara ($X=0,313$) ait olduğu görülmektedir. Varyans analizi sonucunda $P=,004$ ($p<0,05$) istatistiksel olarak anlamlı farklılık hesaplanmıştır.

Bundan dolayı:

H₁: Belirsizlikten Kaçınma ile Gelir Düzeyi Arasında Anlamlı Farklılık Vardır. Hipotezi kabul edilmiştir. Farklılığın Yönü (2001-3000) (4001-5000) (5001-Üstü) şeklinde bulunmuştur. Sonuç olarak gelir seviyesi (2001-3000) olan katılımcı ile (4001-5000) (5001-Üstü) katılımcı arasında belirsizlikten kaçınma noktasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

Tablo 30. Belirsizlikten Kaçınma ile Katılım Bankacılığının Tercih Sebebi Fark Analizi

Faktör	Tercih Sebepleri	N	X	SS	F	P	Anlamlı Fark
Belirsizlikten Kaçınma	Dini Sebepler	295	0,252	0,788	46,522	,000	(Dini Sebepler) (Hizmet Kalitesi) (Ekonomik Sebepler)
	Ekonomik sebepler	47	-0,959	1,255			
	Hizmet Kalitesi	62	-0,473	1,085			
	Toplam	404					

Tablo 30’da Katılımcıların gruplandıkları katılım bankacılığının tercihlerine göre belirsizlikten kaçınma seviyeleri karşılaştırıldığında en yüksek ortalamanın “Dini sebepler” grubundaki katılımcılara ($X=0,252$) ait olduğu görülmektedir. Varyans analizi sonucunda $P=,000$ ($p<0,05$) istatistiksel olarak anlamlı farklılık hesaplanmıştır.

Bundan dolayı:

H₁: Belirsizlikten Kaçınma ile Katılım Bankacılığının Tercih Sebebi Arasında Anlamlı Farklılık Vardır. Hipotezi kabul edilmiştir Farklılığın Yönü (Dini Sebepler) (Hizmet Kalitesi) (Ekonomik Sebepler) şeklinde bulunmuştur. Sonuç olarak katılım bankacılığının tercih sebebi (Dini Sebepler) olan katılımcı ile (Hizmet Kalitesi) (Ekonomik Sebepler) olan katılımcı arasında belirsizlikten kaçınma noktasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

Tablo 31. Belirsizlikten Kaçınma ile Katılım Bankacılığını ile Çalışmak Kârlı Olup Olmaması Fark Analizi

Faktör	Katılım Bankacılığı Karlılığı	N	X	SS	F	P	Anlamlı Fark
Belirsizlikten Kaçınma	EVET	214	0,040	1,001	,761	,383	Fark Yoktur
	HAYIR	190	-0,046	0,999			
	Toplam	404					

Tablo 31’de Katılımcıların gruplandıkları katılım bankacılığının karlı olup olmadığına göre belirsizlikten kaçınma seviyeleri karşılaştırıldığında en yüksek ortalamanın “EVET” grubundaki katılımcılara ($X=0,040$) ait olduğu görülmektedir. Varyans analizi sonucunda $P=,383$ ($p<0,05$) istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı hesaplanmıştır.

Bundan dolayı

H₀: Belirsizlikten Kaçınma ile Katılım Bankacılığının Karlı Olup Olmaması Arasında Anlamlı Farklılık Yoktur. Hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 32. Belirsizlikten Kaçınma ile Katılım Bankacılığını ile Çalışmanın Rasyonel Olup Olmaması Fark Analizi

Faktör	Katılım Bankacılığı Rasyonelliği	N	X	SS	F	P	Anlamlı Fark
Belirsizlikten Kaçınma	EVET	198	0,154	0,978	9,425	,002	(EVET) (HAYIR AMA FAİZSİZ)
	HAYIR, AMA FAİZSİZ	206	-0,148	1,000			
	Toplam	404					

Tablo 32’de Katılımcıların gruplandıkları katılım bankacılığının Rasyonel olup olmadığına göre belirsizlikten kaçınma seviyeleri karşılaştırıldığında en yüksek ortalamanın “EVET” grubundaki katılımcılara ($X=0,154$) ait olduğu görülmektedir. Varyans analizi sonucunda $P=,002$ ($p<0,05$) istatistiksel olarak anlamlı farklılık hesaplanmıştır.

Bundan dolayı

H₁: Belirsizlikten Kaçınma ile Katılım Bankacılığının Rasyonel Olup Olmaması Arasında Anlamlı Farklılık Vardır. Hipotezi kabul edilmiştir. Sonuç olarak katılım bankacılığının Rasyonel olup olmamasına ilişkin soruya “EVET” cevabı veren katılımcı ile “Hayır Ama Faizsiz” cevabı veren katılımcı arasında belirsizlikten kaçınma noktasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

Tablo 33. Riskten Kaçınma ile Öğrenim Düzeyi Fark Analizi

Faktör	Öğrenim Düzeyi	N	X	SS	F	P	Anlamlı Fark
Riskten Kaçınma	Ortaöğretim	10	-0,317	0,750	4,247	,002	(Önlisans) (Lisans) (Lisansüstü)
	Lise	88	-0,191	0,889			
	Önlisans	37	-0,426	1,464			
	Lisans	183	0,096	1,002			
	Lisansüstü	86	0,209	0,209			
	Toplam	404					

Tablo 33’te Katılımcıların gruplandıkları öğrenim düzeylerine göre riskten kaçınma seviyeleri karşılaştırıldığında en yüksek ortalamanın “Lisansüstü” grubundaki katılımcılara ($X=0,209$) ait olduğu görülmektedir. Varyans analizi sonucunda $P=,002$ ($p<0,05$) istatistiksel olarak anlamlı farklılık hesaplanmıştır.

Bundan dolayı

H₁: Riskten Kaçınma ile Öğrenim Düzeyi Arasında Anlamlı Farklılık Vardır. Hipotezi kabul edilmiştir. Farklılığın Yönü (Önlisans) (Lisans) (Lisansüstü) şeklinde bulunmuştur. Sonuç olarak eğitim seviyesi (Önlisans) olan katılımcı ile (Lisans) (lisansüstü) eğitim seviyesi olan katılımcı arasında riskten kaçınma noktasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

Tablo 34. Riskten Kaçınma ile Gelir Düzeyi Fark Analizi

Faktör	Gelir Düzeyi	N	X	SS	F	P	Anlamlı Fark
Riskten Kaçınma	0-2000	34	0,191	0,775	2,315	0,057	Fark Yoktur
	2001 – 3000	84	-0,281	1,145			
	3001 – 4000	116	0,026	1,068			
	4001 – 5000	52	0,071	0,798			
	5001 ve Üstü	118	0,088	0,929			
	Toplam	404					

Tablo 34’te Katılımcıların gruplandıkları gelir düzeylerine göre riskten kaçınma seviyeleri karşılaştırıldığında en yüksek ortalamanın “5001 ve üstü” grubundaki katılımcılara ($X=0,088$) ait olduğu görülmektedir. Varyans analizi sonucunda $P=,057$ ($p<0,05$) istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı hesaplanmıştır.

Bundan dolayı

H₀: Riskten Kaçınma ile Gelir Düzeyi Arasında Anlamlı Farklılık Yoktur.

Hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 35. Riskten Kaçınma ile Katılım Bankacılığı Tercih Sebebi Fark Analizi

Faktör	Katılım Bankacılığı Tercih Sebebi	N	X	SS	F	P	Anlamlı Fark
Riskten Kaçınma	Dini Sebepler	295	0,192	0,841	26,851	,000	(Dini Sebepler) (Ekonomik Sebepler) (Hizmet Kalitesi)
	Ekonomik Sebepler	47	-0,811	1,259			
	Hizmet Kalitesi	62	-0,303	1,103			
	Toplam	404					

Tablo 35’te Katılımcıların gruplandıkları katılım bankacılığı tercih sebeplerine göre riskten kaçınma seviyeleri karşılaştırıldığında en yüksek ortalamanın “Dini Sebepler” grubundaki katılımcılara ($X=0,192$) ait olduğu görülmektedir. Varyans analizi sonucunda $P=,000$ ($p<0,05$) istatistiksel olarak anlamlı farklılık hesaplanmıştır.

Bundan dolayı

H₁: Riskten Kaçınma ile Katılım Bankacılığı Tercih Sebebi Arasında Anlamlı Farklılık Vardır. Hipotezi kabul edilmiştir. Farklılığın Yönü (Dini Sebepler)

(Ekonomik Sebepler) (Hizmet Kalitesi) şeklinde bulunmuştur. Sonuç olarak katılım bankacılığı tercih sebebi (Dini Sebepler) olan katılımcı ile (Ekonomik Sebepler) (Hizmet Kalitesi) olan katılımcı arasında riskten kaçınma noktasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

Tablo 36. Riskten Kaçınma ile Katılım Bankacılığı Rasyonelliği Fark Analizi

Faktör	Katılım Bankacılığı Rasyonelliği	N	X	SS	F	P	Anlamlı Fark
Riskten Kaçınma	EVET	198	0,097	0,979	3,742	,054	Fark Yoktur
	HAYIR AMA FAİZSİZ	206	-0,940	1,012			
	Toplam	404					

Tablo 36’da Katılımcıların gruplandıkları katılım bankacılığı rasyonelliğine göre riskten kaçınma seviyeleri karşılaştırıldığında en yüksek ortalamanın “EVET” grubundaki katılımcılara ($X=0,097$) ait olduğu görülmektedir. Varyans analizi sonucunda $P=,054$ ($p<0,05$) istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı hesaplanmıştır.

Bundan dolayı

H_0 : Riskten Kaçınma ile Katılım Bankacılığı Rasyonelliği Arasında Anlamlı Farklılık Yoktur. Hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 37. Aşırı Güven ile Öğrenim Düzeyi Fark Analizi

Faktör	Öğrenim Düzeyi	N	X	SS	F	P	Anlamlı Fark
Aşırı Güven	Ortaöğretim	10	0,124	0,611	0,910	,458	Fark Yoktur
	Lise	88	0,169	0,881			
	Önlisans	37	-0,088	1,365			
	Lisans	183	-0,056	1,020			
	Lisansüstü	86	-0,029	0,917			
	Toplam	404					

Tablo 37’de Katılımcıların gruplandıkları öğrenim düzeylerine göre aşırı güven seviyeleri karşılaştırıldığında en yüksek ortalamanın “Lise” grubundaki katılımcılara

($X=0,169$) ait olduğu gör÷lmektedir. Varyans analizi sonucunda $P=,458$ ($p<0,05$) istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı hesaplanmıştır.

Bundan dolayı

H₀: Aşırı Güven ile Öğrenim Düzeyi Arasında Anlamlı Farklılık Yoktur.

Hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 38. Aşırı Güven ile Gelir Düzeyi Fark Analizi

Faktör	Gelir Düzeyi	N	X	SS	F	P	Anlamlı Fark
Aşırı Güven	0-2000	34	-0,553	1,107	5,043	,001	(0-2000)
	2001 – 3000	84	0,296	0,951			(2001-3000)
	3001 – 4000	116	-0,077	0,828			(4001-5000)
	4001 – 5000	52	0,122	0,827			(5001-5000)
	5001 ve Üstü	118	-0,029	1,147			(5001-üstü)
	Toplam	404					

Tablo 38’de Katılımcıların gruplandıkları gelir düzeylerine göre aşırı güven seviyeleri karşılaştırıldığında en yüksek ortalamanın “2001-3000” grubundaki katılımcılara ($X=0,296$) ait olduğu gör÷lmektedir. Varyans analizi sonucunda $P=,001$ ($p<0,05$) istatistiksel olarak anlamlı farklılık hesaplanmıştır.

Bundan dolayı

H₁: Aşırı Güven ile Gelir Düzeyi Arasında Anlamlı Farklılık Vardır.

Hipotezi kabul edilmiştir. Farklılığın Yönü (0-2000) (2001-3000) (4001-5000) (5001-üstü) şeklinde bulunmuştur. Sonuç olarak gelir seviyesi (2001-3000) (0-2000) olan katılımcı ile (4001-5000) (5001-Üstü) katılımcı arasında aşırı güven noktasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Yani gelir seviyesi düşük olan yatırımcı katılım bankalarına daha çok güvenmektedir.

Tablo 39. Aşırı Güven ile Katılım Bankacılığının Tercih Sebebi Fark Analizi

Faktör	Katılım Bankacılığı Tercih Sebebi	N	X	SS	F	P	Anlamlı Fark
Aşırı Güven	Dini Sebepler	295	0,123	0,955	9,298	,000	(Dini Sebepler) (Ekonomik Sebepler) (Hizmet Kalitesi)
	Ekonomik Sebepler	47	-0,450	0,813			
	Hizmet Kalitesi	62	-0,248	1,187			
	Toplam	404					

Tablo 39’da Katılımcıların gruplandıkları katılım bankacılığı tercih sebeplerine göre aşırı güven seviyeleri karşılaştırıldığında en yüksek ortalamanın “Dini Sebepler” grubundaki katılımcılara ($X=0,123$) ait olduğu görülmektedir. Varyans analizi sonucunda $P=,000$ ($p<0,05$) istatistiksel olarak anlamlı farklılık hesaplanmıştır.

Bundan dolayı

H₁: Aşırı Güven ile Katılım Bankacılığı Tercih Sebebi Arasında Anlamlı Farklılık Vardır. Hipotezi kabul edilmiştir. Farklılığın Yönü (Dini Sebepler) (Ekonomik Sebepler) (Hizmet Kalitesi) şeklinde bulunmuştur. Sonuç olarak katılım bankacılığı tercih sebebi (Dini Sebepler) olan katılımcı ile (Ekonomik Sebepler) (Hizmet Kalitesi) olan katılımcı arasında aşırı güven noktasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Yani Katılım bankacılığını dini sebeplerden dolayı tercih eden yatırımcı bankaya aşırı güvenmektedir.

Tablo 40. Pişmanlıktan Kaçınma ile Öğrenim Düzeyi Fark Analizi

Faktör	Öğrenim Düzeyi	N	X	SS	F	P	Anlamlı Fark
Pişmanlıktan Kaçınma	Ortaöğretim	10	0,029	1,239	9,376	,000	(Lise) (Önlisans) (Lisans) (Lisansüstü)
	Lise	88	0,368	1,001			
	Önlisans	37	0,544	0,972			
	Lisans	183	-0,149	1,026			
	Lisansüstü	86	-0,297	0,697			
	Toplam	404					

Tablo 40’ta Katılımcıların gruplandıkları öğrenim düzeylerine göre pişmanlıktan kaçınma seviyeleri karşılaştırıldığında en yüksek ortalamanın “Önlisans” grubundaki

katılımcılara ($X=0,544$) ait olduğu görülmektedir. Varyans analizi sonucunda $P=,000$ ($p<0,05$) istatistiksel olarak anlamlı farklılık hesaplanmıştır.

Bundan dolayı

H₁: Pişmanlıktan Kaçınma ile Öğrenim Düzeyi Arasında Anlamlı Farklılık Vardır. Hipotezi kabul edilmiştir. Farklılığın Yönü (Lise) (Önlisans) (Lisans) (Lisansüstü) şeklinde bulunmuştur. Sonuç olarak eğitim seviyesi (Lise) (Önlisans) olan katılımcı ile (Lisans) (lisansüstü) eğitim seviyesi olan katılımcı arasında pişmanlıktan kaçınma noktasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Yani öğrenim düzeyi daha düşük olan yatırımcılar pişmanlıktan kaçınmaya daha fazla eğilimli olmaktadır.

Tablo 41. Pişmanlıktan Kaçınma ile Gelir Düzeyi Fark Analizi

Faktör	Gelir Düzeyi	N	X	SS	F	P	Anlamlı Fark
Pişmanlıktan Kaçınma	0-2000	34	0,319	0,593	10,816	,000	(0-2000)
	2001 – 3000	84	0,324	0,878			(2001-3000)
	3001 – 4000	116	0,069	1,010			(3001-4000)
	4001 – 5000	52	0,161	1,276			(4001-5000)
	5001 ve Üstü	118	-0,462	0,864			(5001-üstü)
	Toplam	404					

Tablo 41’de Katılımcıların gruplandıkları gelir düzeylerine göre pişmanlıktan kaçınma seviyeleri karşılaştırıldığında en yüksek ortalamanın “2001-3000” grubundaki katılımcılara ($X=0,324$) ait olduğu görülmektedir. Varyans analizi sonucunda $P=,000$ ($p<0,05$) istatistiksel olarak anlamlı farklılık hesaplanmıştır.

Bundan dolayı

H₁: Pişmanlıktan Kaçınma ile Gelir Düzeyi Arasında Anlamlı Farklılık Vardır. Hipotezi kabul edilmiştir. Farklılığın Yönü (0-2000) (2001-3000) (3001-4000) (4001-5000) (5001-üstü) şeklinde bulunmuştur. Sonuç olarak gelir seviyesi (0-2000) (2001-3000) (3001-4000) (4001-5000) olan katılımcı ile (5001-Üstü) katılımcı arasında pişmanlıktan kaçınma noktasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

Tablo 42. Pişmanlıktan Kaçınma ile Katılım Bankacılığının Tercih Sebebi Fark Analizi

Faktör	Katılım Bankacılığı Tercih Sebebi	N	X	SS	F	P	Anlamlı Fark
Pişmanlıktan Kaçınma	Dini Sebepler	295	-0,054	1,055	2,211	,111	Fark Yoktur
	Ekonomik Sebepler	47	0,265	0,780			
	Hizmet Kalitesi	62	0,058	0,840			
	Toplam	404					

Tablo 42’de Katılımcıların gruplandıkları katılım bankacılığı tercih sebeplerine göre pişmanlıktan kaçınma seviyeleri karşılaştırıldığında en yüksek ortalamanın “Ekonomik Sebepler” grubundaki katılımcılara ($X=0,265$) ait olduğu görülmektedir. Varyans analizi sonucunda $P=,111$ ($p<0,05$) istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı hesaplanmıştır.

Bundan dolayı

H₀: Pişmanlıktan Kaçınma ile Katılım Bankacılığı Tercih Sebebi Arasında Anlamlı Farklılık Yoktur. Hipotezi kabul edilmiştir

Tablo 43. Sürü Davranışı ile Öğrenim Düzeyi Fark Analizi

Faktör	Öğrenim Düzeyi	N	X	SS	F	P	Anlamlı Fark
Sürü Davranışı	Ortaöğretim	10	-0,262	0,388	14,182	,000	(Lise) (Önlisans) (Lisans) (Lisansüstü)
	Lise	88	0,395	1,085			
	Önlisans	37	0,671	1,151			
	Lisans	183	-0,102	0,854			
	Lisansüstü	86	-0,445	0,895			
	Toplam	404					

Tablo 43’te Katılımcıların gruplandıkları öğrenim düzeylerine göre sürü davranışı seviyeleri karşılaştırıldığında en yüksek ortalamanın “Önlisans” grubundaki katılımcılara ($X=0,671$) ait olduğu görülmektedir. Varyans analizi sonucunda $P=,000$ ($p<0,05$) istatistiksel olarak anlamlı farklılık hesaplanmıştır.

Bundan dolayı

H₁: Sürü Davranışı ile Öğrenim Düzeyi Arasında Anlamlı Farklılık Vardır.

Hipotezi kabul edilmiştir. Farklılığın Yönü (Lise) (Önlisans) (Lisans) (Lisansüstü) şeklinde bulunmuştur. Sonuç olarak eğitim seviyesi (Lise) (Önlisans) olan katılımcı ile (Lisans) (lisansüstü) eğitim seviyesi olan katılımcı arasında sürü davranışı noktasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Yani öğrenim düzeyi daha düşük olan yatırımcılar sürü davranışına daha fazla eğilimli olmaktadır. Eğitim seviyesi arttıkça sürü davranışı azalmaktadır.

Tablo 44. Sürü Davranışı ile Gelir Düzeyi Fark Analizi

Faktör	Gelir Düzeyi	N	X	SS	F	P	Anlamlı Fark
Sürü Davranışı	0-2000	34	-0,182	1,241	10,114	,000	(2001-3000)
	2001 – 3000	84	0,489	0,973			(3001-4000)
	3001 – 4000	116	0,108	0,832			(4001-5000)
	4001 – 5000	52	-0,151	1,215			(5001-üstü)
	5001 ve Üstü	118	-0,335	0,832			
	Toplam	404					

Tablo 44’te Katılımcıların gruplandıkları gelir düzeylerine göre sürü davranışı seviyeleri karşılaştırıldığında en yüksek ortalamanın “2001-3000” grubundaki katılımcılara ($X=0,489$) ait olduğu görülmektedir. Varyans analizi sonucunda $P=,000$ ($p<0,05$) istatistiksel olarak anlamlı farklılık hesaplanmıştır.

H₁: Sürü Davranışı ile Gelir Düzeyi Arasında Anlamlı Farklılık Vardır.

Hipotezi kabul edilmiştir. Farklılığın Yönü (2001-3000) (3001-4000) (4001-5000) (5001-üstü) şeklinde bulunmuştur. Sonuç olarak gelir seviyesi (2001-3000) (3001-4000) olan katılımcı ile (4001-5000) (5001-Üstü) katılımcı arasında sürü davranışı noktasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Gelirin artması ile sürü davranışı eğiliminde azalma görülmektedir.

Tablo 45. Sürü Davranışı ile Katılım Bankacılığının Tercih Sebebi Fark Analizi

Faktör	Katılım Bankacılığı Tercih Sebebi	N	X	SS	F	P	Anlamlı Fark
Sürü Davranışı	Dini Sebepler	295	0,071	1,028	4,005	,019	(Dini Sebepler) (Ekonomik Sebepler) (Hizmet Kalitesi)
	Ekonomik Sebepler	47	-0,023	0,968			
	Hizmet Kalitesi	62	-0,320	0,820			
	Toplam	404					

Tablo 45’te Katılımcıların gruplandıkları katılım bankacılığı tercih sebeplerine göre sürü davranışı seviyeleri karşılaştırıldığında en yüksek ortalamanın “Dini Sebepler” grubundaki katılımcılara ($X=0,071$) ait olduğu görülmektedir. Varyans analizi sonucunda $P=,019$ ($p<0,05$) istatistiksel olarak anlamlı farklılık hesaplanmıştır.

Bundan dolayı

H₁: Sürü Davranışı ile Katılım Bankacılığı Tercih Sebebi Arasında Anlamlı Farklılık Vardır. Hipotezi kabul edilmiştir. Farklılığın Yönü (Dini Sebepler) (Ekonomik Sebepler) (Hizmet Kalitesi) şeklinde bulunmuştur. Sonuç olarak katılım bankacılığı tercih sebebi (Dini Sebepler) olan katılımcı ile (Ekonomik Sebepler) (Hizmet Kalitesi) olan katılımcı arasında sürü davranışı noktasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Yani Katılım bankacılığını dini sebeplerden dolayı tercih eden yatırımcı sürü davranışından etkilenmektedir.

Tablo 46. Sürü Davranışı ile Katılım Bankacılığı Rasyonelliği Fark Analizi

Faktör	Katılım Bankacılığı Rasyonelliği	N	X	SS	F	P	Anlamlı Fark
Sürü Davranışı	EVET	198	-0,083	0,942	2,741	,099	Fark Yoktur
	HAYIR AMA FAİZSİZ	206	0,805	1,048			
	Toplam	404					

Tablo 46’da Katılımcıların gruplandıkları katılım bankacılığı rasyonelliğine göre sürü davranışı seviyeleri karşılaştırıldığında en yüksek ortalamanın “HAYIR AMA

FAİZSİZ” grubundaki katılımcılara ($X=0,805$) ait olduğu görülmektedir. Varyans analizi sonucunda $P=,099$ ($p<0,05$) istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı hesaplanmıştır.

Bundan dolayı;

H_0 : Sürü Davranışı ile Katılım Bankacılığı Rasyonelliği Arasında Anlamlı Farklılık Yoktur. Hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 47. Otoriterlik ile Öğrenim Düzeyi Fark Analizi

Faktör	Öğrenim Düzeyi	N	X	SS	F	P	Anlamlı Fark
Otoriterlik	Ortaöğretim	10	-0,595	0,568	2,576	,037	(Lise) (Önlisans) (Lisans) (Lisansüstü)
	Lise	88	0,054	1,114			
	Önlisans	37	0,194	0,745			
	Lisans	183	0,069	1,131			
	Lisansüstü	86	-0,217	0,585			
	Toplam	404					

Tablo 47’de Katılımcıların gruplandıkları öğrenim düzeylerine göre otoriterlik seviyeleri karşılaştırıldığında en yüksek ortalamanın “Önlisans” grubundaki katılımcılara ($X=0,194$) ait olduğu görülmektedir. Varyans analizi sonucunda $P=,037$ ($p<0,05$) istatistiksel olarak anlamlı farklılık hesaplanmıştır.

Bundan dolayı;

H_1 : Otoriterlik ile Öğrenim Düzeyi Arasında Anlamlı Farklılık Vardır. Hipotezi kabul edilmiştir. Farklılığın Yönü (Lise) (Önlisans) (Lisans) (Lisansüstü) şeklinde bulunmuştur. Kendi aralarında herhangi bir fark gözlenmemiştir. Yani otoriterlik faktöründen tüm yatırımcılar etkilenmektedir, öğrenim düzeyine göre bir farklılık gözlenmemiştir.

Tablo 48. Otoriterlik ile Gelir Düzeyi Fark Analizi

Faktör	Gelir Düzeyi	N	X	SS	F	P	Anlamlı Fark
Otoriterlik	0-2000	34	0,386	0,771	6,497	,000	(0-2000) (2001-3000) (3001-4000) (4001-5000) (5001-üstü)
	2001 – 3000	84	0,194	0,737			
	3001 – 4000	116	0,035	0,944			
	4001 – 5000	52	0,159	0,935			
	5001 ve Üstü	118	-0,355	1,192			
	Toplam	404					

Tablo 48’de Katılımcıların gruplandıkları gelir düzeylerine göre otoriterlik seviyeleri karşılaştırıldığında en yüksek ortalamanın “0-2000” grubundaki katılımcılara ($X=0,386$) ait olduğu görülmektedir. Varyans analizi sonucunda $P=,000$ ($p<0,05$) istatistiksel olarak anlamlı farklılık hesaplanmıştır.

Bundan dolayı

H₁: Otoriterlik ile Gelir Düzeyi Arasında Anlamlı Farklılık Vardır.

Hipotezi kabul edilmiştir. Farklılığın Yönü (0-2000) (2001-3000) (3001-4000) (4001-5000) (5001-üstü) şeklinde bulunmuştur. Sonuç olarak gelir seviyesi (0-2000) (2001-3000) (3001-4000) (4001-5000) olan katılımcı ile (5001-Üstü) katılımcı arasında otoriterlik noktasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Gelirin artması ile otoriterlik eğiliminde azalma görülmektedir.

Tablo 49. Otoriterlik ile Katılım Bankacılığının Tercih Sebebi Fark Analizi

Faktör	Katılım Bankacılığı Tercih Sebebi	N	X	SS	F	P	Anlamlı Fark
Otoriterlik	Dini Sebepler	295	0,180	0,937	21,427	,019	(Dini Sebepler) (Ekonomik Sebepler) (Hizmet Kalitesi)
	Ekonomik Sebepler	47	-0,282	0,870			
	Hizmet Kalitesi	62	-0,642	1,077			
	Toplam	404					

Tablo 49’da Katılımcıların gruplandıkları katılım bankacılığı tercih sebeplerine göre otoriterlik seviyeleri karşılaştırıldığında en yüksek ortalamanın “Dini Sebepler” grubundaki katılımcılara ($X=0,180$) ait olduğu görülmektedir. Varyans analizi sonucunda $P=,000$ ($p<0,05$) istatistiksel olarak anlamlı farklılık hesaplanmıştır.

Bundan dolayı

H₁: Otoriterlik ile Katılım Bankacılığı Tercih Sebebi Arasında Anlamlı Farklılık Vardır. Hipotezi kabul edilmiştir. Farklılığın Yönü (Dini Sebepler) (Ekonomik Sebepler) (Hizmet Kalitesi) şeklinde bulunmuştur. Sonuç olarak katılım bankacılığı tercih sebebi (Dini Sebepler) olan katılımcı ile (Ekonomik Sebepler)

(Hizmet Kalitesi) olan katılımcı arasında otoriterlik noktasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Yani Katılım bankacılığını dini sebeplerden dolayı tercih eden yatırımcı otoriterlik faktöründen etkilenmektedir.

Tablo 50. Otoriterlik ile Katılım Bankacılığı Rasyonelliği Fark Analizi

Faktör	Katılım Bankacılığı Rasyonelliği	N	X	SS	F	P	Anlamlı Fark
Otoriterlik	EVET	198	-0,051	1,090	1,041	,308	Fark Yoktur
	HAYIR AMA FAİZSİZ	206	0,049	0,904			
	Toplam	404					

Tablo 50’de Katılımcıların gruplandıkları katılım bankacılığı rasyonelliğine göre otoriterlik seviyeleri karşılaştırıldığında en yüksek ortalamanın “HAYIR AMA FAİZSİZ” grubundaki katılımcılara ($X=0,049$) ait olduğu görülmektedir. Varyans analizi sonucunda $P=,308$ ($p<0,05$) istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı hesaplanmıştır.

Bundan dolayı

H₀: Otoriterlik ile Katılım Bankacılığı Rasyonelliği Arasında Anlamlı Farklılık Yoktur. Hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 51. Muhafazakârlık ve Tatmin ile Öğrenim Düzeyi Fark Analizi

Faktör	Öğrenim Düzeyi	N	X	SS	F	P	Anlamlı Fark
Muhafazakârlık ve Tatmin	Ortaöğretim	10	-0,378	0,628	0,983	,417	Fark Yoktur
	Lise	88	0,074	0,885			
	Önlisans	37	-0,181	1,103			
	Lisans	183	0,050	1,100			
	Lisansüstü	86	-0,061	0,861			
	Toplam	404					

Tablo 51’de Katılımcıların gruplandıkları öğrenim düzeylerine göre muhafazakârlık ve tatmin seviyeleri karşılaştırıldığında en yüksek ortalamanın “Lise” grubundaki katılımcılara ($X=0,074$) ait olduğu görülmektedir. Varyans analizi sonucunda $P=,417$ ($p<0,05$) istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı hesaplanmıştır.

Bundan dolayı

H₀: Muhafazakârlık ve Tatmin ile Öğrenim Düzeyi Arasında Anlamlı Farklılık Yoktur. Hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 52. Muhafazakârlık ve Tatmin ile Gelir Düzeyi Fark Analizi

Faktör	Gelir Düzeyi	N	X	SS	F	P	Anlamlı Fark
Muhafazakârlık ve Tatmin	0-2000	34	-0,345	0,917	5,188	,000	(0-2000)
	2001 – 3000	84	0,211	1,051			(2001-3000)
	3001 – 4000	116	-0,198	0,982			(3001-4000)
	4001 – 5000	52	0,380	0,880			(4001-5000)
	5001 ve Üstü	118	-0,023	0,982			
	Toplam	404					

Tablo 52’de Katılımcıların gruplandıkları gelir düzeylerine göre muhafazakârlık ve tatmin seviyeleri karşılaştırıldığında en yüksek ortalamanın “4001-500” grubundaki katılımcılara ($X=0,380$) ait olduğu görülmektedir. Varyans analizi sonucunda $P=,000$ ($p<0,05$) istatistiksel olarak anlamlı farklılık hesaplanmıştır.

Bundan dolayı;

H₁: Muhafazakârlık ve Tatmin ile Gelir Düzeyi Arasında Anlamlı Farklılık Vardır. Hipotezi kabul edilmiştir. Farklılığın Yönü (0-2000) (2001-3000) (3001-4000) (4001-5000) şeklinde bulunmuştur. Sonuç olarak gelir seviyesi (0-2000) (3001-4000) olan katılımcı ile (2001-3000) (4001-5000) katılımcı arasında muhafazakârlık ve tatmin noktasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

Tablo 53. Muhafazakârlık ve Tatmin ile Katılım Bankacılığının Tercih Sebebi Fark Analizi

Faktör	Katılım Bankacılığı Tercih Sebebi	N	X	SS	F	P	Anlamlı Fark
Muhafazakârlık ve Tatmin	Dini Sebepler	295	0,246	0,934	40,191	,000	(Dini Sebepler) (Ekonomik Sebepler) (Hizmet Kalitesi)
	Ekonomik Sebepler	47	-0,755	0,916			
	Hizmet Kalitesi	62	0,601	0,813			
	Toplam	404					

Tablo 53’te Katılımcıların gruplandıkları katılım bankacılığı tercih sebeplerine göre muhafazakârlık ve tatmin seviyeleri karşılaştırıldığında en yüksek ortalamanın “Dini Sebepler” grubundaki katılımcılara ($X=0,246$) ait olduğu görülmektedir. Varyans analizi sonucunda $P=,000$ ($p<0,05$) istatistiksel olarak anlamlı farklılık hesaplanmıştır.

Bundan dolayı

H₁: Muhafazakârlık ve Tatmin ile Katılım Bankacılığı Tercih Sebebi Arasında Anlamlı Farklılık Vardır. Hipotezi kabul edilmiştir. Farklılığın Yönü (Dini Sebepler) (Ekonomik Sebepler) (Hizmet Kalitesi) şeklinde bulunmuştur. Sonuç olarak katılım bankacılığı tercih sebebi (Dini Sebepler) olan katılımcı ile (Ekonomik Sebepler) (Hizmet Kalitesi) olan katılımcı arasında muhafazakârlık ve tatmin noktasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Yani Katılım bankacılığını dini sebeplerden dolayı tercih eden yatırımcı muhafazakârlık ve tatmin faktöründen oldukça fazla etkilenmektedir.

Tablo 54. Muhafazakârlık ve Tatmin ile Katılım Bankacılığı Rasyonelliği Fark Analizi

Faktör	Katılım Bankacılığı Rasyonelliği	N	X	SS	F	P	Anlamlı Fark
Muhafazakârlık ve Tatmin	EVET	198	0,289	0,931	35,291	,000	(Evet) (Hayır Ama Faizsiz)
	HAYIR AMA FAİZSİZ	206	-0,278	0,986			
	Toplam	404					

Tablo 54’te Katılımcıların gruplandıkları katılım bankacılığı rasyonelliğine göre muhafazakârlık ve tatmin seviyeleri karşılaştırıldığında en yüksek ortalamanın “EVET” grubundaki katılımcılara ($X=0,289$) ait olduğu görülmektedir. Varyans analizi sonucunda $P=,000$ ($p<0,05$) istatistiksel olarak anlamlı farklılık hesaplanmıştır.

Bundan dolayı

H₁: Muhafazakârlık ve Tatmin ile Katılım Bankacılığı Rasyonelliği Arasında Anlamlı Farklılık Vardır. Hipotezi kabul edilmiştir. Sonuç olarak katılım bankacılığının Rasyonel olup olmamasına ilişkin soruya “EVET” cevabı veren katılımcı ile “Hayır Ama Faizsiz” cevabı veren katılımcı arasında muhafazakârlık ve tatmin noktasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

Yukarıda ayrıntılı olarak incelenen ve testleri yapılan bütün hipotezler ve sonuçları Tablo 55’te özet olarak sunulmuştur.

Tablo 55. Fark Analizleri Özet Tablosu

HİPOTEZLER	KABUL/RED DURUMU
H1: Belirsizlikten Kaçınma ile Gelir Düzeyi Arasında Anlamlı Farklılık Vardır.	KABUL
H2: Belirsizlikten Kaçınma ile Katılım Bankacılığının Tercih Sebebi Arasında Anlamlı Farklılık Vardır.	KABUL
H3: Belirsizlikten Kaçınma ile Katılım Bankacılığının Karlı Olup Olmaması Arasında Anlamlı Farklılık Vardır.	RED
H4: Belirsizlikten Kaçınma ile Katılım Bankacılığının Rasyonel Olup Olmaması Arasında Anlamlı Farklılık Vardır.	KABUL
H5: Riskten Kaçınma ile Öğrenim Düzeyi Arasında Anlamlı Farklılık Vardır.	KABUL
H6: Riskten Kaçınma ile Gelir Düzeyi Arasında Anlamlı Farklılık Vardır.	RED
H7: Riskten Kaçınma ile Katılım Bankacılığı Tercih Sebebi Arasında Anlamlı Farklılık Vardır.	KABUL
H8: Riskten Kaçınma ile Katılım Bankacılığı Rasyonelliği Arasında Anlamlı Farklılık Vardır.	RED
H9: Aşırı Güven ile Öğrenim Düzeyi Arasında Anlamlı Farklılık Vardır.	RED
H10: Aşırı Güven ile Gelir Düzeyi Arasında Anlamlı Farklılık Vardır.	KABUL
H11: Aşırı Güven ile Katılım Bankacılığı Tercih Sebebi Arasında Anlamlı Farklılık Vardır.	KABUL
H12: Pişmanlıktan Kaçınma ile Öğrenim Düzeyi Arasında Anlamlı Farklılık Vardır.	KABUL
H13: Pişmanlıktan Kaçınma ile Gelir Düzeyi Arasında Anlamlı Farklılık Vardır.	KABUL
H14: Pişmanlıktan Kaçınma ile Katılım Bankacılığı Tercih Sebebi Arasında Anlamlı Farklılık Vardır.	RED
H15: Sürü Davranışı ile Öğrenim Düzeyi Arasında Anlamlı Farklılık Vardır.	KABUL
H16: Sürü Davranışı ile Gelir Düzeyi Arasında Anlamlı Farklılık Vardır.	KABUL
H17: Sürü Davranışı ile Katılım Bankacılığı Tercih Sebebi Arasında Anlamlı Farklılık Vardır.	KABUL
H18: Sürü Davranışı ile Katılım Bankacılığı Rasyonelliği Arasında Anlamlı Farklılık Vardır.	RED
H19: Otoriterlik ile Öğrenim Düzeyi Arasında Anlamlı Farklılık Vardır.	KABUL
H20: Otoriterlik ile Gelir Düzeyi Arasında Anlamlı Farklılık Vardır.	KABUL
H21: Otoriterlik ile Katılım Bankacılığı Tercih Sebebi Arasında Anlamlı Farklılık Vardır.	KABUL
H22: Otoriterlik ile Katılım Bankacılığı Rasyonelliği Arasında Anlamlı Farklılık Vardır.	RED
H23: Muhafazakârlık ve Tatmin ile Öğrenim Düzeyi Arasında Anlamlı Farklılık Vardır.	RED
H24: Muhafazakârlık ve Tatmin ile Gelir Düzeyi Arasında Anlamlı Farklılık Vardır.	KABUL
H25: Muhafazakârlık ve Tatmin ile Katılım Bankacılığı Tercih Sebebi Arasında Anlamlı Farklılık Vardır.	KABUL
H26: Muhafazakârlık ve Tatmin ile Katılım Bankacılığı Rasyonelliği Arasında Anlamlı Farklılık Vardır.	KABUL

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Geleneksel finans teorilerinde bireylerin, yatırımlarında faydayı maksimize etmeye yönelik davranışlar sergilediği ve akılcı hareket ederek çıkarlarını en üst düzeye çıkarmanın hayatının en önemli gayesi olduğunu ileri sürmüştür. Bireylerin rasyonel olmayan davranışlar da gösterdiği ortaya çıkmasından sonra, klasik iktisat teorileri bu davranışları açıklayamamıştır. Bundan dolayı teoride ortaya çıkan boşluğu doldurmak için “davranışsal finans” kavramı ortaya atılmıştır. Risk ve belirsizlik durumlarının olduğu durumlarda insanların rasyonel karar veremediği tespit edilmiştir. Bununla bağlantılı olarak, sergilenen irrasyonel davranışların birçok nedeni ortaya çıkmıştır.

Finans literatüründe bu gelişmeler yaşanırken, bankacılık sektöründe de hızlı değişimler yaşanmıştır. Katılım bankacılığının sektördeki payı artmaya başlamış ve birçok banka bu gelişmelere kayıtsız kalmayarak katılım bankaları kurmaya başlamıştır. Önceleri sadece din ile ilişkilendirilen katılım bankaları, son dönemlerde ürün çeşitliliklerini arttırarak diğer bankalarla rekabet kabiliyetini geliştirmiştir. Hemen hemen her kesimden firma veya birey günümüzde raht bir şekilde katılım bankaları ile çalışabilmektedir. Bu bağlamda çalışmada, katılım bankacılığını tercih eden bireylerin davranışsal finans eğilim algıları ölçümlemek üzere yapılmıştır.

Erzincan ilinde bulunan bireysel yatırımcı olan 404 katılımcı ile yapılan anket çalışmasından elde edilen veriler SPSS 22.00 istatistik programında analiz edilmiştir. Anket verilerine frekans analizi, geçerlilik analizi noktasında faktör analizi ve oluşturulan hipotezlerin test edilmesi için de tek yönlü ANOVA testi yapılmıştır.

Anket katılımcılarının demografik bilgilerine ilişkin yapılan frekans analizi sonuçlarına göre; katılımcıların büyük çoğunluğunu erkek (%84,9) yatırımcılar oluşturmaktadır. Katılımcıların yaş dağılımlarına bakıldığında; çoğunluğun (%40,6) 25-31 yaş arasında ve ardından en yüksek ortalama ile %21,8 oranında 32-38 yaş arası katılımcıların olduğu görülmektedir. Eğitim durumları göz önüne alındığında çoğunluğun %45,3 oranında lisans eğitim düzeyinde olduğu tespit edilmiştir. Meslek Gruplarına ilişkin dağılımı incelendiğinde en yüksek payı %38,4 ile kamu çalışanları oluştururken ikinci sırada %37,6 ile özel sektör çalışanları gelmektedir. Gelir düzeylerine ilişkin dağılımlarına bakıldığında, en yüksek payla %29,2 oranında 5001 –

ve üzeri gelir sahipleri anketin katılımcılarını oluşturmaktadır. Ekonomik bilgilerine ilişkin dağılımlara bakılınca çoğunluğun (%25,2) 1-3 yıl seviyesinde ekonomi ile ilgilenen katılımcılardan oluştuğu görülmektedir.

Katılımcıların katılım bankacılığı ile alakalı bilgilerine ilişkin yapılan frekans analizi sonuçlarına göre; katılımcıların %79,2'si katılım bankacılığının çalışma prensipleri konusunda bilgi sahibi olduğu görülmüştür. Katılımcıların %84,2'sinin tasarruflarını katılım bankalarında değerlendirdiği tespit edilmiştir. Katılım bankaları ile çalışma nedenine ilişkin dağılım sonucunda katılımcıların %73'ü dini sebeplerden dolayı katılım bankacılığı çalıştığı neticesi ortaya çıkmıştır. Ve yine katılımcıların %53'ü katılım bankacılığının karlı olduğunu ifade ederken diğer bir neticede katılımcıların %51'i katılım bankacılığını tercih etmenin rasyonel olmadığını ifade etmiştir.

Anket çalışmasında kullanılan soruların güvenilirliği Cronbach alfa katsayısı ile test edilmiş ve Cronbach alfa değerinin 0,841 olduğu tespit edilmiştir. Geçerlilik analizi kapsamında yapılan faktör analizi sonucunda bireylerin katılım bankacılığını tercih etmelerinde, belirsizlikten kaçınma, riskten kaçınma (günaha girme riski, dinen tatmin olmama riski), aşırı güven, pişmanlıktan kaçınma, sürü davranışı, otoriterlik ve muhafazakarlık ve tatmin faktörü olmak üzere yedi tane faktör belirlenmiştir.

Faktör dağılımı sonucunda faktörlerin ortalamalarında faktör yükü en yüksek olan ve bireylerin katılım bankacılığını tercih etmelerinde en etkili olan faktör davranışsal finans bileşenlerinden olan “riskten kaçınma (günaha girme riski, dinen tatmin olmama riski)” faktörü en etkili faktör olarak tespit edilmiştir. Yani bireyler, dinen herhangi bir günaha girmemek ve dinen tatmin olmak için, katılım bankacılığını rasyonel görmeseler bile tercih etmişlerdir.

Belirsizlikten kaçınma faktörü katılım bankacılığını tercih ederken etkili bir faktör olarak karşımıza çıkarken, fark analizleri sonucunda belirsizlikten kaçınma faktöründen dolayı bankayı tercih edenlerde gelir düzeyi yüksek olanların ve katılım bankacılığını hizmet kalitesinden ve ekonomik sebeplerden dolayı tercih edenlere nazaran dini sebeplerden dolayı bankayı tercih edenlerin belirsizlikten kaçınma

eğiliminin arttığı görülmektedir. Yani katılım bankalarını dini sebeplerden dolayı tercih edenlerin ve yüksek gelirli kişilerin belirsizlikten kaçınma eğilimi daha fazladır.

Riskten kaçınma faktörü katılım bankacılığını tercih edenlerde en etkili faktör olarak tespit edilmiştir. Fark analizleri sonucunda riskten kaçınma faktörü etkisiyle katılım bankacılığını tercih edenlerin öğrenim düzeyinin artması ile riskten kaçınma eğilimlerinin de arttığı tespit edilmiştir. Diğer bir neticeye göre katılım bankacılığını dini sebeplerden dolayı tercih edenlerin riskten kaçınma eğilimi daha yüksektir. Yani katılım bankacılığını dini sebeplerden dolayı tercih edenlerin ve eğitim seviyesi yüksek olan insanların katılım bankacılığında riskten kaçınma (dini riskten kaçınma, günaha girmemek isteği) eğilimi daha yüksek olurken, katılım bankacılığını hizmet kalitesi ve ekonomik sebeplerden dolayı tercih eden ve eğitim seviyesi düşük olanların riskten kaçınma (dini riskten kaçınma, günaha girmemek isteği) eğilimi daha düşük olmaktadır.

Aşırı güven faktörünün etkisi ile katılım bankacılığını tercih edenlerin eğitim düzeyi ile bir ilişkisi bulunmazken, gelir seviyesi düşük olanların aşırı güven eğiliminin daha yüksek olduğu görülmektedir. Yani geliri 2001- 3000 arasında olan kişiler, geliri 5001- ve Üstü olan kişilere nazaran katılım bankalarına daha fazla güvenmektedir. Yine diğer bir neticeye göre katılım bankacılığını dini sebeplerden dolayı tercih edenlerin aşırı güven eğilimi daha yüksek çıkmıştır. Sonuç olarak katılım bankacılığını dini sebeplerden dolayı tercih edenlerin ve düşük gelirli bireylerin katılım bankasına aşırı güven eğilimi daha yüksektir.

Pişmanlıktan kaçınma faktörü katılım bankacılığını tercih edenlerin üzerinde etkili olan bir faktör olarak tespit edilmiştir. Fark analizleri neticesinde katılım bankacılığını tercih edenler arasında gelir düzeyi ve eğitim seviyesi düşük olan bireylerin pişmanlıktan kaçınma eğilimi daha yüksek çıkmıştır.

Sürü davranışı faktörü hayatın birçok noktasında önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle sermaye piyasalarında sürü davranışları örnekleri çok sık görülmektedir. Sürü davranışı, benzer şekilde çalışmamızda da katılım bankacılığının tercih edilmesinde etkili olan bir faktördür. Fark analizleri sonucunda katılım bankacılığını tercih edenlerin eğitim düzeyi ve gelir düzeyi arttıkça sürü davranışı eğilimini daha düşüktür. Diğer bir neticede ise katılım bankacılığını hizmet

kalitesinden ve ekonomik sebeplerden dolayı tercih edenlerin sürü davranışı eğilimi düşük çıkarken, dini sebeplerden dolayı tercih edenlerin sürü davranışı eğilimi daha yüksektir. Yani katılım bankacılığını dini sebeplerden tercih edenlerin, gelir seviyesi ve eğitim seviyesi düşük olanların sürü davranışı eğilimi daha yüksek olurken, katılım bankacılığını ekonomik ve hizmet kalitesi sebeplerinden dolayı tercih edenlerin, eğitim seviyesi ve gelir düzeyi yüksek olanların sürü davranışı eğilimi daha düşük olarak tespit edilmiştir.

Otoriterlik faktörü üzerinde yapılan fark analizi neticesinde otoriterlik faktörü etkisiyle katılım bankacılığını dini sebeplerden dolayı tercih edenlerin ve gelir düzeyi düşük olanların otoriterlik faktörü eğilimi daha yüksek olmaktadır. Yani diğer bir sonuca göre katılım bankacılığını ekonomik sebeplerden ve hizmet kalitesinden dolayı tercih edenlerin ve yüksek gelirli bireylerin otoriterlik faktörü eğilimi daha düşüktür.

Muhafazakarlık ve tatmin faktörü katılım bankacılığının tercih edilmesinde etkili bir faktör olarak tespit edilmiştir. Fark analizleri sonucunda, katılım bankacılığını dini sebeplerden dolayı tercih edenlerin muhafazakarlık ve tatmin faktörü eğilimi yüksek olarak tespit edilmiştir. Diğer bir sonuca göre katılım bankacılığının rasyonelliğine evet diyen yatırımcıların muhafazakarlık ve tatmin faktörü eğilimi daha yüksek çıkmıştır. Yani katılım bankacılığını dini sebeplerden dolayı tercih edenler ve katılım bankacılığını tercih etmenin rasyonel olduğunu düşünenlerin muhafazakarlık ve tatmin faktörü eğilimi daha yüksek olarak tespit edilmiştir.

Sonuç olarak Erzincan'da bulunan bireysel yatırımcıların katılım bankacılığı tercih etmesinde davranışsal finans faktörünün etkisinin belirlenmesine yönelik yapılan bu çalışmada, katılım bankacılığını tercih edenlerin davranışsal finanstan oldukça kuvvetli bir şekilde etkilendikleri ve yatırımcı davranışlarına yoğun bir şekilde yansıtıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bireylerin daha çok gelir düzeylerine göre birçok faktörde farklılaşmışlardır. Benzer durum eğitim düzeylerinde de görülmektedir. Bu noktada en önemli görev bireylerden çok katılım bankalarına düşmektedir. Katılım bankalarının sayılarında ve müşteri portföyünde son dönemlerde ciddi artışlar meydana gelmiştir. Bireylerin katılım bankalarına bakış perspektiflerini değiştirmek ve daha çok müşteri sayısına ulaşılabilmesi için, katılım bankalarının ürün çeşitliliğini artırarak daha çok müşteriye ulaşması gerekmektedir. Özellikle Mudarabe ve Müşareke gibi ortaklık

içeren yöntemlerin daha fazla kullanılması ile katılım bankalarına olan dar bakış açıları değiştirilebilir. Bu yöntemlerin kullanılması ve başarısı, gerek klasik bankacılık anlayışından farklı olarak bireylerde farklı algılanma ortaya çıkaracak gerekse ülkenin ekonomik yönden gelişmesine daha fazla katkı sağlayacaktır. Ayrıca bireylerin davranış kalıplarının doğru incelenmesi ve bilimsel yöntemlerin kullanılması katılım bankacılığının gelişmesine büyük katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Acar, O. (2012). Finans teorileri, modern finasta en popüler teoriler. 20 Temmuz 2019 tarihinde <http://www.okanacar.com/2012/10/finans-teorileri-modern-finansta-en.html> adresinden erişildi.
- Akın, C. (1986). Faizsiz bankacılık ve kalkınma. İstanbul: Kayıhan Yayınları.
- Aktan, C. C. (2007). Kurumsal sosyal sorumluluk, işletmeler ve sosyal sorumluluk. İstanbul: İgiad Yayınları.
- Aktepe, İ. E. (2010). İslam hukuku çerçevesinde finansman ve bankacılık. İstanbul: TKBB Yayınları.
- Aktepe, İ. E. (2013). Sorularla katılım bankacılığı. İstanbul: TKBB Yayınları.
- Aktepe, İ. E. (2017). Katılım finans. İstanbul: TKBB Yayınları.
- Alonso, A. ve Rubio, G. (1990). Overreaction in the Spanish equity market, *Journal of Banking & Finance*, 14, 464-484.
- Alper, D. ve Ertan, Y. (2008). Yatırım fonu seçim kararlarında çerçeveleme etkisi, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 37, 174-184.
- Altın, A. (2018). Davranışsal finans açısından bireysel yatırımcıların yatırım kararlarında kültürün etkisi: Isparta ve Burdur illerinde bir uygulama. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Burdur.
- Anbar, Â. ve Eker, M. (2009). Bireysel yatırımcıların finansal risk algılamalarını etkileyen demografik ve sosyoekonomik faktörler, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(9), 129–150.
- Angı, G. G. (2015). Bireysel hisse senedi yatırımcılarının bilişsel önyargıları üzerine bir araştırma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Ateş, A. (2007). Finansal yatırımların davranışsal finans açısından değerlendirilmesi üzerine bir araştırma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, Konya.

- Aydın, Ü. ve Ağan, B. (2016). Rasyonel olmayan kararların finansal yatırım tercihleri üzerindeki etkisi: davranışsal finans çerçevesinde bir uygulama, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 12(2).
- Baker, H. K. ve Nofsinger, J. R. (2002). Psychological biases of investors, Financial Services Review II, 1(1), 97-116.
- Barak, O. (2008). İMKB’de aşırı reaksiyon anomalisi ve davranışsal finans modelleri kapsamında değerlendirilmesi, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10(1), 207–229.
- Bayar, Y. (2012). Davranışsal finans perspektifinden küresel finansal krizin yatırımcı davranışlarına etkileri. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul, İstanbul.
- Bayındır, A. (2007). Ticaret ve faiz. İstanbul: Süleymaniye Vakfı Yayınları.
- Bilgin, Ş. (2018). Rasyonel olmayan yatırımcı davranışlarının davranışsal finans açısından incelenmesi: tr-63 bölgesinde bireysel yatırımcılar üzerinde ankete dayalı bir değerlendirme. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Osmaniye.
- Birinci, Y. (2019, Ağustos 6). Enflasyon, para politikası ve stratejileri. 6 Ağustos 2019 tarihinde <https://dergipark.org.tr/download/article-file/8457> adresinden erişildi.
- Branch, B. (1977). A tax loss trading rule. Journal of Business, 50, 1198-1207.
- Brown, G. W. ve Cliff, M. T. (2005). Investor sentiment and asset valuation, Journal of Business, 78(2), 405-440.
- Byrne, B. M. (1994). Structural equation modeling with EQS and EQS/Windows: Basic concepts, applications, and programming. California: Sage.
- Ceyhan, A. ve Korkmaz, T. (2013). İşletmelerde finansal yönetim. (13. Baskı), Bursa: Ekin Yayınevi.
- Chuang, Wen-I ve Bong-Soo, L. (2006). An empirical evaluation of the overconfidence hypothesis, Journal of Banking & Finance, 30, 2489–2515.
- Cornicello, G. (2004). Behavioural finance and speculative bubble. Unpublished master’s thesis), Università Commercial Luigi Bocconi, Milano: Italy.

- Çilingir, N. B. (2019). Faktör analizi: teori ve uygulama. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İnönü Üniversitesi, Malatya.
- De Bondt Werner F. M. ve Thaler, R. (1985). Does the stock market overreact?, The Journal of Finance, XL (3), 793-805.
- Dikmen, S. (2019). Katılım bankacılığı ve Türkiye ekonomisine etkileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara.
- Döm, S. (2003). Yatırımcı psikolojisi. İstanbul: Değişim Yayınları.
- Döm, S. (2004). Yatırımcı psikolojisi. 8. Ulusal finans sempozyumu, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Döndüren, H. (1993). Delilleriyle ticaret ve iktisat ilmihali. İstanbul: Erkam Yayınları.
- Ede, M. (2008). Davranışsal finans ve bireysel yatırımcı davranışları üzerine ampirik bir uygulama. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Eken, M. F. ve Köroğlu, Y. (2008). Sukuk: kira sertifikaları. İstanbul: TKKB Yayınları.
- Eskici, M. M. (2007). Türkiye’de katılım bankacılığı uygulaması ve katılım bankalarının müşteri özellikleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Fama, F. E. (1976). Efficient capital markets: Reply, The Journal of Finance, 31(1), 143-145.
- Fishburn, P. C. (1970). Utility theory for decision making (No. RAC-R-105). Research analysis corp McLean VA.
- Fisher, K. L. ve Statman, M. (2000). Cognitive biases in market forecasts, The Journal of Portfolio Management, 25(2), 383-417.
- Günel, V. (1984). Özel finans kurumları. Ankara: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları.
- Güvel, E. A. (1998). Politik iktisat ve akıl. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Hinkelmann, K. ve Kempthorne, O. (1994). Design and analysis of experiments: Vol. I Introduction To Experimental Design. New York: John Wiley & Sons.

- Hong, H. ve Stein, J. C. (1999). A unified theory of underreaction, momentum trading, and overreaction in asset markets, *Journal of Finance*, 54(6), 2143-2184.
- IFSB, I. IDB (2010). Islamic finance and global financial stability. İslam Kalkınma Bankası, Cidde.
- İlim ve Medeniyet. (2019) Katılım bankacılığı ile konvansiyonel bankacılık arasındaki farklar ve faizsiz finans ürünleri. 12 Temmuz 2019 tarihinde <https://www.ilimvemedeniyet.com/katilim-bankaciligi-ile-konvansiyonel-bankacilik-arasindaki-farklar-ve-faizsiz-finans-urunleri.html> adresinden erişildi.
- Kahneman, D. ve Tversky, A. (1979). Prospect theory: An analysis of decision under risk. *econometrica: Journal of The Econometric Society*, 263-291.
- Kahyaoğlu, M. B. (2011). Yatırım kararlarına etki eden çeşitli duygusal ve psikolojik faktörlere maruz kalma düzeyi üzerinde cinsiyetin rolü: İMKB bireysel hisse senedi yatırımcıları üzerine bir uygulama, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7, 29-51.
- Karalar, R. (1994). İşletme-temel bilgiler işlevler. Eskişehir: Etam-Eskişehir Yayınları.
- Karan, M. B. (2011). Yatırım analizi ve portföy yönetimi. (Dördüncü Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Karatepe, M. (2018). Sivas ili genelindeki orta öğretim kurumlarının iç içe varyans analizi yöntemiyle karşılaştırılması. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Katılım Bankacılığı Enstürmanları. (2017). Mal karşılığı vesaikin finansmanı. 12 Mart 2020 tarihinde <https://obcaglar.com/katilim-bankaciligi-enstrumanlari/> adresinden erişildi.
- Kaya, F. (2009). Dış ticaret işlemleri yönetimi. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Kaya, F. (2013). Dış ticaret ve finansmanı. (Üçüncü Baskı). İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım.
- Kılıç, U. H. (2012). KOBİ sahipleri ve finansçı olmayan yöneticiler için finans. (İkinci Baskı). Ankara: Sinemis Yayınları.
- Kıyılar, M. ve Akkaya, M. (2016). Davranışsal finans. İstanbul: Literatür Yayıncılık.

- Kline, R. B. (2011). An easy guide to factor analysis. New York: The Guilford Press.
- Knutson, B. ve Kuhnen, C. M. (2011). The influence of affect on beliefs, preferences and financial decision” Journal of Financial And Quantitative Analysis, 46(3).
- KOBİ Bilgi Sitesi. (2018). KOBİ stratejisi eylem planı 2015–2018. 5 Haziran 2019 tarihinde <http://www.kobi.org.tr/index.php/bilgibankasi/statistikler> adresinden erişildi.
- Korkulutaş, D. (2018). Bireysel yatırımcı davranış ve kararlarının davranışsal finans kapsamında değerlendirilmesi: Erzincan ili uygulaması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.
- Kuzey, G. (2019). Bireysel yatırımcıların yatırım kararlarının davranışsal finans yönünden incelenmesi: Ankara ili örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Muğla Sıtkı Kocaman Üniversitesi, Muğla.
- Küçük, A. (2014). Bireysel yatırımcıları finansal yatırım kararına yönlendiren faktörlerin davranışsal finans açısından ele alınması: Osmaniye örneği, Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, 6(11), 104-122.
- Lehman, B. N. (1990). Fads, martingales and market efficiency, Quarterly Journal Of Economics, 105(1), 1-28.
- Luce, R. D. ve Raiffa, H. (1957). Games and decisions: Introduction and critical surveys. New York, NY.: Wiley.
- Odeon, T. (1998). Volume, volatility, price, and profit when all traders are above average, The Journal of Finance, 53(6), 1887-1934.
- Özen, Ü., Çam, H. ve Yalçın, A. (2011). Kalite boyutları ve sağlık hizmeti unsurları açısından hasta memnuniyetine bir bakış: Gümüşhane devlet hastanesinde örnek uygulama, Akademik Yaklaşımlar Dergisi, 1(2).
- Özsoy, İ., Görmez, B. ve Mekik, S. (2013). Türkiye’de katılım bankalarının tercih edilme sebepleri: Ampirik bir tetkik. Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1(20), 187-206.

- Özsoy, M. Ş. (2012). Sağlam bankacılık modeli ile katılım bankacılığına giriş. İstanbul: Biltur Basım Yayın ve Hizmet A.Ş.
- Özulucan, A. ve Özdemir, F. S. (2010). Katılım bankacılığı. İstanbul: Türkmen Kitabevi,
- Paragaranti Kütüphane. (2019). Sistematik Risk. 2 Ağustos 2019 tarihinde <https://www.paragaranti.com/detay-kutuphane-sistematik-risk> adresinden erişildi.
- Paramasivan, C. ve Subramanian, T. (2008). Financial management. New Age International Pvt Ltd Publishers, Hindistan.
- Piyasa Rehberi. (2019). Beklenti Teorisi. 22 Ağustos 2019 tarihinde <http://piyasarehberi.org/sozluk/beklenti-teorisi> adresinden erişildi.
- Pratt, J. W. (1964). Risk aversion in the small and in the large. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 122-136.
- Resmî Gazete. (2005, Kasım 1). 19.10.2005 Tarihli Bankacılık Kanunu (Sayı: 25983) 20 Haziran 2019 tarihinde <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/11/20051101M1-1.htm> adresinden erişildi.
- Resmî Gazete. (2006). Mevduat ve katılım fonunun kabulüne, çekilmesine ve zamanaşımına uğrayan mevduat, katılım fonu, emanet ve alacaklara ilişkin usul ve esaslar hakkında yönetmelik (01.11.2006, sy. 26333). 12 Haziran 2019 tarihinde <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/11/20061101-10.htm> adresinden erişildi.
- Sandal, M. (2015). Sıralayıcı ölçme düzeyi için faktör analizi ve bir uygulama. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.
- Sariaslan, H. ve Erol, C. (2008). Finansal yönetim kavramlar kurallar ve ilkeler. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Sayılgan, G. (2017). Soru ve yanıtlarla işletme finansmanı. (Yedinci Baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi.

- Sefil, S. ve Çilingiroğlu, H. K. (2011). Davranışsal finansın temelleri: karar vermenin bilişsel ve duygusal eğilimleri. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19, 247-26.
- Shiller, R. J. (1997). Human behavior and the efficiency of the financial system. Yale University Working Paper, 1-28.
- Süer, Ö. (2007). Yatırım kararlarında alınan risk düzeyinin belirlenmesine ilişkin ampirik bir çalışma, Öneri Dergisi, 7(28), 97-105.
- Şenkesen, E. (2009). Davranışsal finans ve yatırımcı duyarlılığının tahvil verimi üzerindeki etkisi: İMKB tahvil ve bono piyasasından uygulama. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Şimşek, K. (2018). Davranışsal finans ve yatırımcı ilişkileri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Galatasaray Üniversitesi, İstanbul.
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2013). Multivariate statistics. New Jersey: Pearson Education.
- Tabachnick, B. G. ve Linsa, S. F. (2013). Using Multivariate Statistics. (Sixth edition), Boston, MA: Pearson.
- Tabakoğlu, A. (2000). İslam dünyasında para ve bankacılık tecrübesi, İstanbul: Albaraka Türk Yayınları, Kültür Kitapları.
- Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu. (2019). TMSF/ Sıkça sorulan sorular. 12 Haziran 2019 tarihinde <https://www.tmsf.org.tr/tr/Tmsf/Mevduat/mevduat.sss> adresinden erişildi.
- Tekâfûl (İslami Sigorta) Nedir? (2019). İslami Sigorta Sistem (Tekâfûl). 5 Temmuz 2019 tarihinde http://tekaful.net/?page_id=148 adresinden erişildi.
- Tekin, B. (2016). Davranışsal kurumsal finans bağlamında çıpalama (Dayanak Noktası) önyargısının finansal kararlardaki etkisi, Muhasebe ve Finans İncelemeleri Dergisi, 1, 101-115.
- Tekin, B. (2016). Firmaların finansman kararları: davranışsal perspektif, 29 Temmuz 2019 tarihinde <https://dergipark.org.tr/download/article-file/232516> adresinden erişildi.

- Tekin, B. (2016). Firmaların finansman kararları: Davranışsal perspektif. Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, 8(15), 171-175.
- Terzi, A. (2013). Katılım bankacılığı; kitaba uymak mı, kitabına uydurmak mı, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, 9, 2-12.
- Thompson, B. (2004). Exploratory and confirmatory factor analysis: Understanding concepts and applications. Washington: American Psychological Association.
- Tufan, E. (2008). Davranışsal finans: finansal kararları yönlendiren sosyal psikolojik anomalilerin davranışsal finans bağlamında incelenmesi ve İMKB açısından değerlendirilmesi. Ankara: İmaj Yayınevi.
- Tunç, H. (2010). Katılım bankacılığı: Felsefesi, teorisi ve Türkiye uygulaması. İstanbul: Nesil Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. (2019). Finans. 21 Temmuz 2019 tarihinde <http://www.tdk.gov.tr/TDKSOZLUK/SOZBUL.ASP?kelime=finans> adresinden erişildi.
- Türkiye Katılım Bankaları Birliği. (2009) Finansal yenilik ve açılımları ile katılım bankacılığı. İstanbul: TKBB Yayınları.
- Türkiye Katılım Bankaları Birliği. (2019). Banka genel bilgileri 21 Mayıs 2019 tarihinde <http://www.tkbb.org.tr/banka-genel-bilgileri>, adresinden erişildi.
- Türkiye Katılım Bankaları Birliği. (2019). Katılım bankaları 2018. 2 Haziran 2019 tarihinde <http://www.tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/Katilim-Bankalari-2018-.pdf>, adresinden erişildi.
- Türkiye Katılım Bankaları Birliği. (2019). Katılım bankalarının Türkiye’de bankacılık sektöründeki yeri, işleyişi ve performans analizi. 27 Mayıs 2019 tarihinde <http://www.tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/Kat%C4%B1l%C4%B1m%20bankalar%C4%B1n%C4%B1n%20T%C3%BCrkiye'de%20bankac%C4%B1l%C4%B1k%20sekt%C3%B6r%C3%BCndeki%20yeri,%20i%C5%9Fleyi%C5%9Fi%20ve%20performans%20analizi.pdf>, adresinden erişildi.

- Türkiye Katılım Bankaları Birliği. (2019). Temel katılım bankacılığı verileri. 29 Mayıs 2019 tarihinde <http://www.tkbb.org.tr/>, adresinden erişildi.
- Uyan, U. (2011). Sukuk: Katılım bankacılığında yeni ürünler ve uygulama alanları, Kuveyt Türk Eğitim Birimi Ders Notları, İstanbul.
- Wang, M., Keller, C. ve Siegrist, M. (2011). The less you know, the more you are - afraid of a survey on risk perceptions of investment products. The journal of Behavioral Finance, 12(1), 9-19.
- Yaşlıoğlu, M. (2017). Sosyal bilimlerde faktör analizi ve geçerlilik: keşfedici ve doğrulayıcı faktör analizlerinin kullanılması, Istanbul University Journal of the School of Business, 46, 74-75.
- Yıldırım, H. (2017). Bazı davranışsal finans modellerinin bireysel yatırımcıların getirilerine etkisi: Borsa İstanbul örneği. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Haliç Üniversitesi, İstanbul.
- Yürekli, A. (2019). Bireysel yatırımcıların davranışlarına etki eden faktörlerin davranışsal finans kapsamında incelenmesi: hizmet ve üretim sektörü çalışanları üzerine bir araştırma. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul.
- Zarowin, P. (1989). Does the stock market overreact to corporate earnings information?, The Journal of Finance, 44, 1385-1399.

EKLER

EK 1. Anket Formu

KATILIM BANKACILIĞININ DAVRANIŞSAL FİNANS KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Sayın katılımcı,

Katılım bankacılığının davranışsal finans kapsamında değerlendirilmesi kapsamında akademik araştırmaya katılımınız için size çok teşekkür ederiz. Bu çalışmanın amacı Türkiye’de katılım bankacılığının tercih edilmesinde davranışsal finans etkisini ölçümlemektir.

Anketi cevaplamanız yaklaşık 10 dakikanızı alacaktır. Cevapların tamamen toplumun görüşleri olarak değerlendirilecek ve verilere yalnızca bu projede doğrudan yer alan araştırmacılar erişebilecektir. Sizin isminiz asla bu araştırma projesinin herhangi bir kısmında geçmeyecektir.

3 sayfadan oluşan kitapçıkta 1’den 45’e kadar numaralanmış olan sorular bulunmaktadır. Lütfen soruları dikkatlice okuyunuz. Her bir soruya sizin **gerçek düşüncelerinize** uygun gelen cevabı işaretleyiniz. Yardımlarınız için size **tekrar teşekkürler**. Çalışmalarınızda **size üstün başarılar diler, saygılar sunarız**.

ÖMER ATEŞCİ
İşletme Bölümü
Gümüşhane Üniversitesi

BİRİNCİ BÖLÜM

KİŞİSEL BİLGİLER						
1	Cinsiyetiniz	Erkek ()	Kadın ()			
2	Yaşınız	18-24()	25-31()	32-38()	39-45()	46 ve Üstü ()
3	Öğrenim Durumunuz	Ortaöğretim ()	Lise ()	Önlisans ()	Lisans ()	Lisansüstü ()
4	Mesleğiniz	Kamu ()	Özel Sektör ()	Esnaf ()	Öğrenci ()	Diğer ()
5	Aylık Geliriniz	0-2000()	2001-3000 ()	3001-4000()	4001-5000()	5001 ve üzeri ()
6	Ekonomi Bilginiz	1-3 yıl ()	3-6 yıl ()	7-10 yıl ()	10-15 yıl ()	15 ve Üstü ()

İKİNCİ BÖLÜM

7	Katılım (faizsiz) bankalarının çalışma prensipleri konusunda bilgi sahibi misiniz			Evet ()	Hayır()
8	Tasarruflarınızı yandaki seçenlerden hangisi/hangileriyle değerlendiriyorsunuz?			Katılım Bankalarında ()	Faizli Bankalarda ()
9	Katılım Bankasından Finansman Kullansaydınız Nedeni Ne Olurdu?	Faizli Olmaması ()	Düşük Oranlarda Kredi	Çevrenin Tavsiyesi ()	Diğer Nedenler
Aşağıdaki Sorulara Sadece Katılım Banklarından Hizmet Alanlar Cevap Verecektir					
10	Ne kadar zamandır Katılım (faizsiz) bankacılığı hizmeti alıyorsunuz?		1-3 Yıl ()	3-5 Yıl ()	5-10 Yıl ()
11	Katılım Bankalarıyla çalışma sebebiniz nedir?	Dini Sebepler ()	Ekonomik Sebepler ()	Hizmet Kalitesi ()	Çoğunluğu n
12	Katılım Bankacılığı İle Çalışmak Maddi Açıdan Kârlı Mı?			Evet ()	Hayır()
13	Katılım Bankacılığı İle Çalışmak Rasyonel Mi?			Evet ()	Hayır Ama Faizsiz ()
14	Katılım Bankaları olmasaydı faizli bankacılığından hizmeti almaya devam eder miydiniz?			Evet ()	Hayır()

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DAVRANIŞSAL FİNANS VE KATILIM BANKACILIĞI İLİŞKİSİ		Kesinlikle	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle	Katılıyorum
15	Dinen sakıncası olmayan bankaları getirisi düşük olsa bile, faizli bankalara tercih ederim.	1	2	3	4	5	
16	Faizi bankalar yüksek faiz verse bile yatırımları katılım bankalarına yaparım.	1	2	3	4	5	
17	Yatırım konusunda oluşacak en ufak dini sakınca bile beni sarsar.	1	2	3	4	5	
18	Yatırım yaparken en ufak dini sakınca olduğu durumda belirsizlikten dolayı kararımın dönerim.	1	2	3	4	5	
19	Faizli yatırım araçları daha fazla karlı görünse de getirse de faizsiz yatırım araçlarımı tercih ederim.	1	2	3	4	5	
20	Çalıştığım katılım bankasında, faizli işlem riski gördüğüm an hemen yatırımları o bankadan çekerim.	1	2	3	4	5	
21	Dinen sakınca gördüğüm bankada, yatırımlarım yükselme eğiliminde olsa bile çekerim.	1	2	3	4	5	
22	Dinen sakınca gördüğüm bankada, daha önce yatırım yapmamış olsam bile yatırımdan çekinirim.	1	2	3	4	5	
23	Katılım bankaları daha önce yapmadığı işlemi sonrasında yapmaya başlarsa yatırımlarımı çekerim.	1	2	3	4	5	
24	Katılım bankalarının işlemleri hakkında dinen olumsuz haberleri okumaktan kaçınırım.	1	2	3	4	5	
25	Katılım bankalarına güvenim tamdır.	1	2	3	4	5	
26	Katılım bankalarına yaptığım yatırımdan çevremde memnundur.	1	2	3	4	5	
27	Katılım bankasında daha önce yaptığım bir yatırımı daha sonrasında yine düşünmeden yaparım.	1	2	3	4	5	
28	Katılım bankasına yatırım yaptıktan sonra, her hangi olumsuz bir haberi dikkate almam.	1	2	3	4	5	
29	Katılım bankalarındaki çalışanlara güvenmekteyim.	1	2	3	4	5	
30	Katılım bankalarında yöneticiler değiştiğinde, yatırımları çekerim.	1	2	3	4	5	
31	Katılım bankalarından finansman kullandığımda, finansman kullandığım oran düştüğü takdirde, toplu paraya ulaştığımda borcumu kapatır, erken kapama avantajından yararlanmaya çalışırım.	1	2	3	4	5	
32	Katılım bankasındaki yatırımdan bir kez zarar ettiğim durumda bir daha asla katılım bankasını tercih etmem.	1	2	3	4	5	
33	Katılım bankasında zarar etme ihtimali söz konusu olduğunda, zararımı amorti edene kadar bekler, amorti olduğunda hemen paramı çekerim.	1	2	3	4	5	
34	Katılım bankasına yatırdığım paradan kar ettiğim ilk anda paramı çekerim.	1	2	3	4	5	
35	Katılım bankacılığını tercih etmemdeki neden çevrem de katılım bankacılığını tercih etmesinden kaynaklıdır.	1	2	3	4	5	
36	Katılım bankalarını tercih etmemde birden fazla hocanın fetvasına bakarım.	1	2	3	4	5	
37	Çoğunluk parasını katılım bankasına yatırıyor bende yatırım.	1	2	3	4	5	
38	Katılım bankalarının hizmetleri hakkında, uzman kişilerin yorumlarını dikkate alırım.	1	2	3	4	5	
39	Yatırımcıların çoğunlukla katılım bankalarında yatırımlarını kar payına yatırması durumunda bende paramı kar payına yatırırım.	1	2	3	4	5	
40	Katılım bankaları ile daha önce çalışmış ve memnun kalmış kişilerin stratejilerini uygularım.	1	2	3	4	5	
41	Katılım bankaları ile çalışmak beni mutlu eder.	1	2	3	4	5	
42	Bankacılıkta katılım bankaları dışında bir banka ile çalışmam.	1	2	3	4	5	
43	Katılım bankasındaki personel, beni bankaya bağlar.	1	2	3	4	5	
44	Çevreden alacağım tepkiden dolayı katılım bankasını tercih edebilirim.	1	2	3	4	5	
45	Katılım bankası ile çalışmak beni dini yönden tatmin eder.	1	2	3	4	5	

EK 2. Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Onay Formu

GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU

(Proje Onay Formu)

TARİH :
YER : GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
KATILIMCILAR : Prof.Dr. GÜNEY ÇAKIR (Başkan)
Prof.Dr. BAHRİ BAYRAM (Üye)
Prof.Dr. MÜGE YILMAZ (Üye)
Prof.Dr. BAYRAM NAZIR (Üye)
Prof.Dr. EKREM CENGİZ (Üye)
Prof.Dr. SAİME ŞAHİNÖZ (Üye)
Prof.Dr. FERKAN ŞİPAHİ (Üye)

BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU PROJE ONAY FORMU	
Projenin Adı:	KATILIM BANKACILIĞININ DAVRANIŞSAL FINANS KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ
Projenin Niteliği:	YÜKSEK LİSANS TEZİ
Proje Araştırmacıları:	DOÇ. DR. ALPER VELİ ÇAM ÖMER ATEŞÇİ
Proje Yürütücüsünün Haberleşme Bilgileri:	ALPER VELİ ÇAM : GSM: 0532 7258988 E- POSTA : alpervelicam79@gmail.com
Araştırmanın Amacı:	İnsanın bu zamana kadar yatırımlarında sürekli olarak rasyonel hareket ettiği düşüncesi kabul görmektedir. Ama yatırım kararlarında insanların her zaman rasyonel hareket etmediği gözlemlenmiştir. Bundan dolayı geleneksel finans teorilerinde yer alan "homo economicus" insan modelinde boşluklar oluşmuştur. Genel manada davranışsal finans bu boşlukları gidermek için ortaya atılmıştır. Risk ve belirsizlik durumunda insanın finansal karar vermesinde, finansal verilerden ziyade psikolojik ve sosyolojik faktörlerin etkisinde karar verdiği görülmüştür. Bu tür davranışların katılım bankası müşterilerinde olabildiği tespit edilmiştir. Bu çalışmadaki amaç, katılım bankacılığı müşterilerinin yatırım kararlarında finansal faktörler dışında ki etkenlerin etkisinde kalarak bu bankayı tercih ettikleri ifade edilmesidir. Verilen finansal kararların rasyoneliteden uzak olması ve bu davranışların finans piyasalarına etkisi ele alınmıştır.

Araştırmanın Gerekçesi:	Bu çalışma kapsamında, yatırımcıların katılım bankacılığını tercih etmelerindeki etkenler davranışsal finans metodları ışığında hipotezler ile ele alınmaya çalışılacaktır.

3/9 my. f. 2/12

Gümüşhane Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü Öğretim Üyelerinden Sayın Doç. Dr. Alper Veli ÇAM'IN "Katılım Bankacılığının Davranışsal Finans Kapsamında Değerlendirilmesi" adlı projesi değerlendirilmiştir.

Proje etik açısından uygun bulunmuştur.

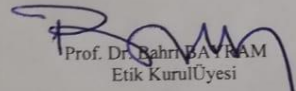

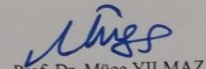
Projenin etik açısından geliştirilmesi gerekmektedir.

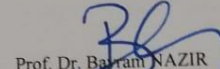

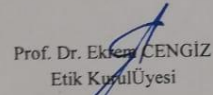
Proje etik açısından uygun bulunmamıştır.

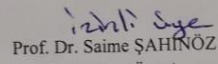

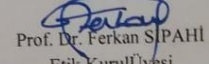

Prof. Dr. Bahri BAĞRAM
Etik Kurul Üyesi

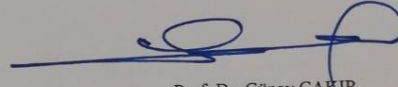

Prof. Dr. Müge YILMAZ
Etik Kurul Üyesi

Prof. Dr. Bahram NAZIR
Etik Kurul Üyesi

Prof. Dr. Ekrem CENGİZ
Etik Kurul Üyesi

Prof. Dr. Saime ŞAHİNÖZ
Etik Kurul Üyesi

Prof. Dr. Ferkan ŞİPAHLI
Etik Kurul Üyesi

Prof. Dr. Günay ÇAKIR
Etik Kurul Başkanı

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı: ÖMER ATEŞCİ

Doğum Yeri ve Tarihi: Erzincan 01.01.1992

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi: Erzincan Üniversitesi

Yüksek Lisans Öğrenimi: Gümüşhane Üniversitesi

Bildiği Yabancı Diller: İngilizce

Bilimsel Faaliyetler: -

İş Deneyimi

Kuveyt Türk Katılım Bankası

Türkiye Diyanet Vakfı

İletişim

Telefon: 0545 205 52 63

E-posta Adresi: atesciomer@gmail.com

Tarih:-